

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΜΣ ΔΙΕΘΝΩΝ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ & ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ: 2016

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΣΤΕΛΙΟΣ ΠΕΡΡΑΚΗΣ

Quo vadis πρόσφυγα; Η προστασία του αιτούντα άσυλο-πρόσφυγα στο πλαίσιο της ΕυρΣΔΑ, υπό το φως και των πρόσφατων εξελίξεων: τα ζητήματα της κράτησης και της επαναπροώθησης

ΠΑΡΤΥΚΑ ΜΑΛΓΚΟΖΑΤΑ-ΜΑΡΙΑ

(Α.Μ.: 1215Μ013)

Στρασβούργο, 2016

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευχαριστίες.....	σελ. 4
Κυριότερες συντομογραφίες.....	σελ. 5
Εισαγωγή.....	σελ. 6
I. Το διεθνές πλαίσιο προστασίας των προσφύγων και αιτούντων άσυλο.....	σελ. 10
II. Οριοθέτηση βασικών εννοιών. Ποιος είναι πρόσφυγας και ποιος αιτών άσυλο;.....	σελ. 14

Μέρος πρώτο: Ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην προστασία των προσφύγων από την επαναπροώθηση

Κεφάλαιο 1^ο : Η αρχή της μη επαναπροώθησης

1.1 Η προστασία από την επαναπροώθηση στο πλαίσιο της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 για το καθεστώς των Προσφύγων	σελ. 18
1.1.1 Οι εξαιρέσεις στην αρχή.....	σελ. 19
1.2 Η αρχή της μη επαναπροώθησης στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ.....	σελ. 20
1.2.1 Η απόλυτη απαγόρευση απομάκρυνσης κατά το άρθρο 3.....	σελ. 20
1.2.2 Η αξιολόγηση του κινδύνου.....	σελ. 23
1.2.3 Ειδικές περιπτώσεις γενικευμένης βίας ή ένοπλης σύρραξης.....	σελ. 24
1.3 Έμμεση επαναπροώθηση κατά την ΕΣΔΑ και τον Κανονισμό του Δουβλίνου.....	σελ. 27
1.3.1 η πρόιμη νομολογία του Δικαστηρίου.....	σελ. 28
1.3.2 ενεργοποίηση της ρήτρας κυριαρχίας.....	σελ. 30
1.4 Διακήρυξη ΕΕ – Τουρκίας.....	σελ. 34

Κεφάλαιο 2^ο : Το ζήτημα των συλλογικών απελάσεων

2.1 Η έννοια και ο σκοπός του άρθρου 4 του 4 ^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου.....	σελ. 39
2.2 Η αρχική νομολογία.....	σελ. 41
2.3 Η εξέλιξη του άρθρου 4, του 4 ^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου.....	σελ. 42
2.3.1 Η εξωεδαφική εφαρμογή.....	σελ. 42
2.3.2 Η ραγδαία ανάπτυξη της νομολογίας.....	σελ. 44
2.4 Περιπτώσεις όπου δεν διαπιστώθηκε παραβίαση.....	σελ. 47

Μέρος Δεύτερο: Ζητήματα αιτούντων άσυλο/ κράτηση

Κεφάλαιο 1 ^ο : Ζητήματα νομιμότητας κράτησης.....σελ.	52
1.1 Στέρηση της ελευθερίας ή περιορισμός του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας;.....σελ.	53
1.2 Η αρχή της νομιμότητας και η αυθαίρετη κράτηση.....σελ.	55
1.3 Εναλλακτικές λύσεις έναντι της κράτησης.....σελ.	56
1.4 Οι εξαιρέσεις στο δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία.....σελ.	57
1.4.1 Κράτηση με σκοπό την αποτροπή παράτυπης εισόδου στην χώρα.....σελ.	57
1.4.2 Κράτηση ενόψει διαδικασίας απέλασης ή έκδοσης.....σελ.	59
1.5 Διαδικαστικές εγγυήσεις.....σελ.	61
1.5.1 Δικαίωμα στην πληροφόρηση.....σελ.	61
1.5.2 Δικαίωμα προσφυγής κατά της νομιμότητας της κράτησης.....σελ.	62
1.5.3 Το δικαίωμα σε αποζημίωση.....σελ.	64
Κεφάλαιο 2 ^ο : Συνθήκες κράτησης	
2.1 Οι διαπιστώσεις του Δικαστηρίου για τις συνθήκες κράτησης των αιτούντων άσυλο.....σελ.	66
2.2 Κράτηση ατόμων με ιδιαίτερες ανάγκες.....σελ.	69
2.2.1 Κράτηση ανηλίκων.....σελ.	69
2.2.2 Κράτηση οικογενειών με ανήλικα παιδιά.....σελ.	75
2.2.2.1 Η ανάγκη διασφάλισης της οικογενειακής ενότητας.....σελ.	75
2.2.3. Monitoring Συμβουλίου της Ευρώπης.....σελ.	78
Συμπεράσματα.....σελ.	82
Βιβλιογραφία.....σελ.	85

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τους καθηγητές μου, κύριο Περράκη και κυρία Μαρούδα για τη στήριξή τους όλα αυτά τα χρόνια, τους συμφοιτητές του μεταπτυχιακού, τους γονείς μου και τον αδερφό μου για τη κατανόηση και τη στήριξή τους.

Στρασβούργο, 2016

Κυριότερες Συντομογραφίες

ΔΑ Δικαιώματα του Ανθρώπου

ΕΔΔΑ Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΕΣΔΑ/ ΕυρΣΔΑ Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών

ΕΕ Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΠΒ Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας

ΕΚΧ Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης

ΕΥ Επιτροπή Υπουργών

ΚΣΣΕ Κοινοβουλευτική Συνέλευση Συμβουλίου της Ευρώπης

ΟΟΔΑ Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΥΑ Ύπατη Αρμοστεία

ΣΓ Σύμβαση της Γενεύης

ΣΔΠ Σύμβαση Δικαιωμάτων του παιδιού

ΣοΕ Συμβούλιο της Ευρώπης

ΧΘΔΕΕ Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

CPT European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment

ICCPR Διεθνές Σύμφωνο Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας αποτελεί η εξέταση της προστασίας που παρέχεται στους πρόσφυγες και τους αιτούντες άσυλο στο πλαίσιο του συστήματος της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και οι λύσεις που δίνονται σε μια σειρά από ειδικά ζητήματα μέσα από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, υπό το φως και των πρόσφατων εξελίξεων.

Στην τρέχουσα κατάσταση τα πιο σημαντικά ζητήματα που αφορούν τους πρόσφυγες και τους αιτούντες άσυλο είναι η απομάκρυνση από το έδαφος/ επαναπροώθηση και η κράτηση, χωρίς να υποτιμάται ωστόσο η σημασία των υπόλοιπων ζητημάτων. Η επιλογή του εν λόγω θέματος εντοπίζεται στο προσωπικό ενδιαφέρον για τα προσφυγικά ζητήματα και το σύστημα προστασίας που εγγυάται η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Χωρίς καμία αμφιβολία η Ευρώπη διέρχεται τα τελευταία χρόνια μέσα από μια σοβαρή προσφυγική κρίση. Το 2015 η παγκόσμια αυτή κρίση εξέλαβε τρομακτικές διαστάσεις, όπως ποτέ άλλοτε. Ξεριζωμένοι εξαιτίας παλιών και νέων διώξεων και συγκρούσεων στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής, εκατοντάδες χιλιάδες άνδρες, γυναίκες και παιδιά στράφηκαν προς την Ευρώπη στην αναζήτηση ασφάλειας και πιο αξιοπρεπών συνθηκών ζωής. Ένα χρόνο αργότερα, μετά την εφαρμογή της κοινής δήλωσης - συμφωνίας Ε.Ε.-Τουρκίας για τη μετανάστευση της 18ης Μαρτίου 2016, οι εικόνες χιλιάδων ανθρώπων να περπατούν στα Βαλκάνια έχουν σταματήσει. Η ανθρωπιστική κρίση, όμως, συνεχίζεται. Σύμφωνα με στοιχεία σχεδόν 60.000 πρόσφυγες και μετανάστες έχουν εγκλωβιστεί σε υπερπληθείς καταυλισμούς στα ελληνικά νησιά, όπου ζουν σε άθλιες συνθήκες, ενώ περιμένουν για τις αποφάσεις σχετικά με τα αιτήματα ασύλου τους.

Στα τέλη Σεπτεμβρίου 2015, τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. συμφώνησαν σε ένα προσωρινό καθεστώς για τη δίκαιη κατανομή της ευθύνης μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών για την υποδοχή των αιτούντων άσυλο. Θέσπισαν έναν διετή έκτακτο μηχανισμό μετεγκατάστασης για να ανακουφίσει την πίεση στα κράτη-μέλη πρώτης γραμμής, τα οποία φιλοξενούν έναν μεγάλο αριθμό ανθρώπων που έχουν ανάγκη διεθνούς προστασίας. Ωστόσο, η συμφωνημένη αυτή ενέργεια να μεταφερθούν αιτούντες άσυλο από τα προσωρινά κέντρα φιλοξενίας της Ελλάδας και της Ιταλίας σε

περισσότερο μόνιμες κατοικίες σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, έχει μέχρι στιγμής αποτύχει σημαντικά να υλοποιηθεί. Μια σειρά από εμπόδια, κυρίως πολιτικά, δυσχεραίνουν τη μετεγκατάσταση και υποβάλλουν χιλιάδες ζωές σε κατάσταση αναμονής¹.

Είναι ιδιαίτερα δυσάρεστο το γεγονός ότι, τα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη υψώνουν τοίχη και δεσμεύονται για πολύ λιγότερες θέσεις από τις προκαθορισμένες ποσοστώσεις τους. Υπάρχουν ακόμη ορισμένες χώρες, της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης κυρίως, οι οποίες είναι απρόθυμες να δεχτούν πρόσφυγες και δεν έχουν μετεγκαταστήσει κανέναν αιτούντα άσυλο στο πλαίσιο του προγράμματος έκτακτης ανάγκης².

Υπό αυτές τις συνθήκες, μπορεί δικαιολογημένα να αναρωτηθεί κανείς εάν το νομικό και θεσμικό πλαίσιο που έχει συσταθεί στην Ευρώπη και εκείνο της ΕΣΔΑ ειδικότερα είναι αρκετά ισχυρό ώστε να ανταποκριθεί στην πρόκληση και να δώσει λύσεις σε πολλά ζητήματα.

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αναμφισβήτητα αποτελεί το κορυφαίο διεθνές κείμενο προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Υιοθετήθηκε το 1950 στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης, το οποίο μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου είχε ως σκοπό να ενώσει τα κράτη της Ευρώπης και να προαγάγει το κράτος δικαίου, τη δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα και την κοινωνική ανάπτυξη³. Εμπνευσμένη από την Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1948, έκφραση μιας ενοποιητικής διαδικασίας στον δυτικοευρωπαϊκό χώρο, αλλά και μιας ορισμένης ιδεολογίας, αντανάκλαση κοινών δημοκρατικών αρχών και παραδόσεων στα δυτικοευρωπαϊκά κράτη, η ΕυρΣΔΑ αποτελεί την πρώτη υλοποίηση σε περιφερειακό επίπεδο των αρχών της ΟΔΔΑ. Για τη διασφάλιση της τήρησης των υποχρεώσεων των κρατών μελών δυνάμει της Σύμβασης, η ΕυρΣΔΑ θέσπισε το πρώτο, σε διεθνές επίπεδο, δικαστικό μηχανισμό διεθνούς προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο

---

¹ Διεθνής Αμνηστία: *«Έχουμε χάσει κάθε ελπίδα», Η παράλυση της Ευρώπης αφήνει χιλιάδες πρόσφυγες εγκλωβισμένους στην Ελλάδα*, Σεπτέμβριος 2016

² <https://www.easo.europa.eu/relocation-0>

³ Περράκης Στ.- Μαρούδα Μ.-Ντ.: *Διεθνής Δικαιοσύνη*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2014, σελ. 248-249

Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, χαράσσοντας με αυτόν τον τρόπο την απαρχή μιας νέας εποχής στη θεσμική προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του διεθνούς δικαίου γενικότερα. Έκτοτε, παραμένει μοναδική πηγή έμπνευσης για κάθε σχήμα προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου, σ' εθνικό ή διεθνές επίπεδο⁴.

Η Σύμβαση αυτή προστατεύει ένα ευρύτατο σύνολο ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων και ελευθεριών του ανθρώπου. Σε αντίθεση, ωστόσο, με τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ δεν αναφέρεται ρητά σε δικαίωμα στο άσυλο αλλά ούτε και στο δικαίωμα των αλλοδαπών να εισέρχονται και να εγκαθίστανται στην επικράτεια των Κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης⁵. Η πάγια νομολογία του Δικαστηρίου του Στρασβούργου αναγνωρίζει στα Κράτη «το αδιαμφισβήτητο δικαίωμά τους να ελέγχουν (...) την είσοδο και τη διαμονή των αλλοδαπών στην επικράτειά τους», όπως αυτό διατυπώθηκε από το Τμήμα μείζονος συνθέσεως στην απόφαση Γεωργία κατά Ρωσίας⁶.

Όμως, το Άρθρο 1 της ΕΣΔΑ προβλέπει ότι τα κράτη «αναγνωρίζουν» τα δικαιώματα της Σύμβασης «εις όλα τα εξαρτώμενα εκ της δικαιοδοσίας τους πρόσωπα». Αυτό σημαίνει ότι στα πρόσωπα αυτά περιλαμβάνονται και οι αλλοδαποί.

Σε ορισμένες ειδικές περιπτώσεις, η έννοια της δικαιοδοσίας δύναται να εκτείνεται και πέραν της επικράτειας μιας χώρας. Ένα συμβαλλόμενο κράτος στην ΕΣΔΑ είναι υπεύθυνο δυνάμει του Άρθρου 1 της ΕΣΔΑ για κάθε πράξη ή παράλειψη των οργάνων του ανεξαρτήτως του εάν η εν λόγω πράξη ή παράλειψη είναι αποτέλεσμα της εθνικής νομοθεσίας ή της ανάγκης συμμόρφωσης προς διεθνείς νομικές υποχρεώσεις.

Τα κράτη έχουν τη διεθνή υποχρέωση να διασφαλίζουν τη συμμόρφωση των λειτουργιών τους με την ΕΣΔΑ. Όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν πλέον ενσωματώσει ή θέσει σε ισχύ την Σύμβαση μέσα στην εθνική τους νομοθεσία, γεγονός που υποχρεώνει τους δικαστές και τους λοιπούς λειτουργούς να ενεργούν σύμφωνα με τις διατάξεις της.

---

⁴ Περράκης Στέλιος, *Ευρωπαϊκό δίκαιο δικαιωμάτων του ανθρώπου: Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκή Ένωση, ΟΑΣΕ*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2013, σελ. 55

⁵ Sicilianos Linos-Alexandre, *The European Court of Human Rights at a time of crisis in Europe*, *European human rights law review*, issue 2 (2016)

⁶ ΕΔΔΑ, *Γεωργία κατά Ρωσίας*, 3.7.2014

Από τα ζητήματα προσφύγων έχει προκύψει ένας ιδιαίτερα εκτεταμένος όγκος νομολογίας του ΕΔΔΑ που αφορά κυρίως τα Άρθρα 3, 5, 8 και 13 της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο, όπως σε πολλές περιπτώσεις μπορεί να διαπιστωθεί, αντιμετωπίζει την ΕΣΔΑ ως ένα «ζωντανό» κείμενο, ένα «ζωντανό» εργαλείο στα χέρια του δικαστή. Με το πέρασμα του χρόνου και αναλόγως με τις αλλαγές που σημειώνονται, προσαρμόζεται, καλλιεργεί νέες αντιλήψεις, διαμορφώνει ενδιαφέρον νομολογιακό προηγούμενο και αποτελεί μοχλό δημιουργίας νέων δρόμων στον τομέα προάσπισης των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Αυτό βασίζεται άλλωστε και στην παραδοχή ότι η ερμηνεία των συμβάσεων περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων πρέπει να στρέφεται στο παρόν αποτυπώνοντας τις σύγχρονες ιδεολογικές αντιλήψεις και ανάγκες της κοινωνίας. Έτσι και η ΕΣΔΑ πρέπει να εξελίσσεται⁷.

Αναφερόμενοι, όμως, χωρίς να «τίθεται υπό αμφισβήτηση το δικαίωμα των κρατών να εγκαθιδρύουν τις δικές τους μεταναστευτικές πολιτικές..., τα προβλήματα όσον αφορά τη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών δεν μπορούν να δικαιολογήσουν την προσφυγή ενός κράτους μέλους σε πρακτικές που δεν είναι συμβατές με τις υποχρεώσεις που υπέχουν δυνάμει της Σύμβασης»⁸. Αυτή η φράση συνοψίζει την προσέγγιση του Δικαστηρίου σε τέτοια θέματα: με βάση τις γενικές διατάξεις της Σύμβασης, το Δικαστήριο έχει δημιουργήσει σταδιακά ένα σύνολο προτύπων που χρησιμεύει ως πυξίδα για τα συμβαλλόμενα κράτη, αλλά και για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Αυτή η νομολογία ενισχύει τη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 για το καθεστώς των προσφύγων και επισημαίνει τα όρια του Κανονισμού του Δουβλίνου, ενώ παρέχει ταυτόχρονα κατευθυντήριες γραμμές για τις πολιτικές μετανάστευσης των κρατών.

Το πλούσιο νομολογιακό corpus του ΕΔΔΑ, επομένως, όπως θα διαπιστώσουμε και στη συνέχεια, θέτει τα πρότυπα που αφορούν στους πρόσφυγες και τους αιτούντες άσυλο, σε όλα τα μήκη και πλάτη της Ευρώπης και αντιμετωπίζει μια σειρά από ζητήματα.

Μεθοδολογικά η έρευνα στηρίζεται στην ανάλυση πρωτογενούς υλικού, στη νομολογία, ειδικότερα, του Δικαστηρίου του Στρασβούργου με παράλληλη αναφορά σε διαπιστώσεις άλλων μηχανισμών ελέγχου του Συμβουλίου της Ευρώπης.

---

⁷ Σισιλιάνος Λ.-Α., *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013, σελ. 7-10

⁸ ΕΔΔΑ, *Γεωργία κατά Ρωσίας*, Αριθ. 13255/07, 3.7.2014, παρ. 177

Αρχικά, η εργασία προσεγγίζει εννοιολογικά βασικούς όρους, όπως «πρόσφυγας» και «αιτών άσυλο» και επιχειρείται μια σύντομη αναφορά στο διεθνές πλαίσιο προστασίας των προσφύγων και αιτούντων άσυλο.

Προχωρώντας επί της ουσίας, σ' ένα πρώτο στάδιο, επιχειρείται η ανάδειξη του ρόλου της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην προστασία των προσφύγων και αιτούντων άσυλο από την επαναπροώθηση, τόσο από την άμεση όσο και την έμμεση. Οι μεταφορές απαγορεύονται τόσο σε κράτη όπου υφίσταται κίνδυνος παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των απελαθέντων, όσο και σε κράτη που χωρίς την κατάλληλη εκτίμηση της κατάστασής τους, ενδέχεται να μεταφερθούν σε τρίτη χώρα όπου διατρέχουν σοβαρό κίνδυνο. Αναφορά γίνεται επίσης στην Διακήρυξη ΕΕ – Τουρκίας της 18^{ης} Μαρτίου 2016 και τα ζητήματα που εγείρονται γύρω από τις αναγκαστικές επιστροφές ατόμων στο πλαίσιο αυτό. Στο ίδιο μέρος εξετάζεται και το ζήτημα των συλλογικών απελάσεων, οι οποίες απαγορεύονται από την Σύμβαση χωρίς την προηγούμενη εξέταση της προσωπικής κατάστασης των ατόμων.

Σε δεύτερο επίπεδο αναλύεται η προστασία των προσφύγων που βρίσκονται υπό κράτηση. Το Δικαστήριο εξετάζει τη νομιμότητα της κράτησης και θέτει μια σειρά περιορισμών που αφορούν τον τόπο, το καθεστώς της κράτησης και τις συνθήκες κράτησης των κρατούμενων. Οι πρόσφυγες/αιτούντες άσυλο πρέπει, να κρατούνται σε κέντρα ειδικά σχεδιασμένα για τον σκοπό αυτό, υπό συνθήκες που ανταποκρίνονται στις ιδιαίτερες ανάγκες τους. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται και στα άτομα με ιδιαίτερες ανάγκες όπως τα ασυνόδευτα ανήλικα τα οποία αποτελούν το μεγαλύτερο θύμα της τρέχουσας κατάστασης και τις οικογένειες με ανήλικα παιδιά, βλέποντας τις κατευθυντήριες γραμμές που θέτει το ΕΔΔΑ όσον αφορά τη διασφάλιση των δικαιωμάτων τους αλλά και τις θέσεις των υπόλοιπων μηχανισμών ελέγχου του Συμβουλίου της Ευρώπης απέναντι στα ζητήματα αυτά.

I. Το διεθνές πλαίσιο προστασίας των προσφύγων και των αιτούντων άσυλο

Από τη σκοπιά του διεθνούς δικαίου τόσο οι πρόσφυγες όσο και οι αιτούντες άσυλο συνιστούν υποκείμενα γενικής και ειδικής προστασίας. Είναι αναγκαίο, λοιπόν, να λαμβάνει κανείς υπόψη τόσο το δίκαιο που ρυθμίζει ειδικά το καθεστώς των προσφύγων σε διεθνές επίπεδο, όσο και το γενικό διεθνές δίκαιο προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το οποίο εφαρμόζεται παράλληλα και συμπληρωματικά,

αφού οι πρόσφυγες αλλά και οι αιτούντες άσυλο είναι αυτονόητα υποκείμενα προστασίας των συμβάσεων που τους προστατεύουν ως φορείς ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η παρατήρηση αυτή υποδεικνύει ότι τόσο τα διεθνή όσο και τα περιφερειακά κείμενα, αλλά και τα όργανα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μπορούν τελικά να προσφέρουν ένα σημαντικό και ουσιαστικό βαθμό προστασίας για τους πρόσφυγες.

Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, για παράδειγμα, στο άρθρο 14 παρ. 1 κατοχυρώνει το δικαίωμα του καθενός να *ζητά άσυλο*⁹. Κρίνεται αναγκαίο να τονιστεί, όμως, ότι η ρύθμιση αυτή δε συνεπάγεται ενός *δικαιώματος σε άσυλο, αλλά ενός δικαιώματος στην αίτηση ασύλου*. Γίνεται, επομένως, δεκτό ότι η χορήγηση ασύλου συνιστά εν τέλει κυριαρχικό δικαίωμα του ίδιου του κράτους (principle of sovereignty), από την οποία απορρέει ταυτόχρονα η υποχρέωση όλων των υπολοίπων κρατών της διεθνούς κοινότητας να σεβαστούν την επιλογή του αυτή ως κυριαρχική.

Στο πλαίσιο αυτό, ένα κράτος πριν προβεί στη χορήγηση ασύλου μπορεί να σταθμίσει και άλλα δικαιώματα, αρχές ή συμφέροντα, όπως για παράδειγμα την κρατική του ασφάλεια. Αυτό στην πράξη σημαίνει ότι το κράτος που επιλέγει να μην χορηγήσει άσυλο δεν υπέχει ευθύνη έναντι οποιουδήποτε άλλου κράτους. Αντίστοιχα το υποκείμενο δεν μπορεί να διεκδικήσει ένα δικαίωμα στο άσυλο με τη στενή έννοια του όρου, αλλά δικαιούται τη διεξαγωγή μιας διαδικασίας που να σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματά του, το δικαίωμα ακρόασης, προσφυγής και δίκαιης δίκης.

Σημαντική είναι, επίσης, η προστασία που παρέχεται για τους πρόσφυγες σε διεθνή κείμενα αναφορικά με την *απαγόρευση γενικά κάθε βασανιστηρίου και κάθε απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας*. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το άρθρο 7 του *“Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα”*¹⁰, όπου η απαγόρευση αυτή εισάγεται ειδικά, και η *“Σύμβαση των*

---

⁹ Σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου αυτού: *«Κάθε άτομο που καταδιώκεται έχει το δικαίωμα να ζητά άσυλο και του παρέχεται άσυλο σε άλλες χώρες»*.

¹⁰ Η Σύμβαση υιοθετήθηκε από τον ΟΗΕ στη Νέα Υόρκη, στις 16 Δεκεμβρίου 1966 και επικυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν. 2462/1997 (ΦΕΚ Α΄ 25).

Ηνωμένων Εθνών κατά των Βασανιστηρίων και της Σκληρής, Απάνθρωπης ή Εξευτελιστικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας”¹¹, της οποίας συνιστά ειδικό αντικείμενο.

Είναι άλλωστε στο πλαίσιο του άρθρου 3 σε συνδυασμό με το άρθρο 1 της ΕΣΔΑ¹² που το ΕΔΔΑ με τη νομολογία του, *απαγορεύει* με απόλυτους όρους τον οποιοδήποτε βασανισμό, εξευτελιστική, απάνθρωπη μεταχείριση ή τιμωρία των αιτούντων άσυλο στα κράτη υποδοχής ενώ, έχει αναγνωρίσει ως θετική υποχρέωση των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης να μην απελαύνουν τους αιτούντες σε κράτη όπου υπάρχει η βάσιμη υποψία ότι θα υποστούν μια μεταχείριση προσβλητική προς τις εγγυήσεις του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.

Άλλα νομικά κείμενα του ΟΗΕ σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα οποία θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως σχετικά με ζητήματα ασύλου είναι η *Σύμβαση του 1979 για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών (CEDAW)*, η *Σύμβαση του 1965 για το Εξάλειψη όλων των Μορφών Φυλετικών Διακρίσεων (CERD)*, η *Σύμβαση του 1989 για τα Δικαιώματα του Παιδιού (CRC)* και η *Σύμβαση του 2006 για το Δικαιώματα των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες (CRPD)*.

Στο διεθνές προσφυγικό δίκαιο κομβικής σημασίας νομική πράξη για την εξέταση των ζητημάτων προστασίας των προσφύγων είναι η *Σύμβαση της Γενεύης του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων*, η οποία συμπληρώνεται από το *Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης του 1967 «σχετικά με το Καθεστώς των Προσφύγων»*. Στο κείμενο της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 (άρθρο 1 Α παρ. 2) ορίστηκε ότι η Σύμβαση εφαρμόζεται για καταστάσεις υφιστάμενες πριν την 1^η Ιανουαρίου 1951. Δηλαδή εάν στο πρόσωπο κάποιου συνέτρεχαν μεν οι ουσιαστικές προϋποθέσεις για την αναγνώριση της ιδιότητας του πρόσφυγα, αλλά ο λόγος για τον οποίο συνέτρεχαν είχε προκύψει μετά την 1^η Ιανουαρίου 1951, το πρόσωπο αυτό δεν θα μπορούσε να απολάβει των ευεργετικών διατάξεων της Σύμβασης. Το Πρωτόκολλο του 1967 ήρε τον χρονικό αυτό περιορισμό, σύμφωνα με το οποίο τα κράτη αναλαμβάνουν να

---

¹¹ Η Σύμβαση υιοθετήθηκε από τον ΟΗΕ στη Νέα Υόρκη, στις 16 Δεκεμβρίου 1948 και επικυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν. 1782/1988 (ΦΕΚ Α΄ 116).

¹² Το άρθρο 1 της ΕΣΔΑ («Υποχρέωση σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου») ότι: «*Τα υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη αναγνωρίζουν, σε όλα τα εξαρτώμενα εκ της δικαιοδοσίας τους πρόσωπα, τα καθοριζόμενα στο πρώτο μέρος της παρούσας Σύμβασης δικαιώματα και ελευθερίες*».

συμμορφώνονται με τις ουσιαστικές διατάξεις της Σύμβασης του 1951, αλλά πλέον χωρίς το προαναφερθέν χρονικό όριο. Η σημασία επομένως του Πρωτοκόλλου αυτού είναι μεγάλη.

Παράλληλα, το άρθρο 5 ρυθμίζει τη σχέση της Σύμβασης με άλλα κείμενα προστασίας των προσφύγων, ορίζοντας ότι η Σύμβαση δεν θίγει τα δικαιώματά τους που μπορεί να απορρέουν από άλλες πηγές. Η ρύθμιση αυτή επιτρέπει τη συμπληρωματική ενέργεια του διεθνούς, ενωσιακού, αλλά και του συστήματος προστασίας της ΕΣΔΑ στην περίπτωση των αιτούντων άσυλο¹³.

Όσον αφορά το ευρωπαϊκό επίπεδο, και τα 28 κράτη μέλη της ΕΕ είναι συμβαλλόμενα μέρη τόσο στη Σύμβαση του 1951 για τους Πρόσφυγες όσο και στο Πρωτόκολλο του 1967. Το άρθρο 78¹⁴ της Ενοποιημένης απόδοσης της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δίνει έμφαση στην δημιουργία μιας κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής για το άσυλο, σύμφωνα με τα δύο αυτά κείμενα. Αυτό σημαίνει ότι όταν τα κράτη μέλη εξετάζουν μια αίτηση πρόσφυγα, θα πρέπει να ενεργούν σύμφωνα με τον ορισμό της Σύμβασης¹⁵. Αυτό που προσθέτει, όμως, η Ευρωπαϊκή Ένωση στη Σύμβαση για τους Πρόσφυγες είναι η έννοια της επικουρικότητας και της προσωρινής προστασίας. Πρόκειται για δύο ακόμη τρόπους προστασίας για όσους δεν χαρακτηρίστηκαν ως πρόσφυγες βάσει του ορισμού της Σύμβασης της Γενεύης.

---

¹³ Μετανάστευση και Διεθνές Δίκαιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων - Επαγγελματικό εγχειρίδιο - Αναανεωμένη Έκδοση, Διεθνής Επιτροπή Νομικών, 2014, σελ. 57

¹⁴ Πιο συγκεκριμένα: "Η Ένωση αναπτύσσει κοινή πολιτική στους τομείς του ασύλου, της επικουρικής προστασίας και της προσωρινής προστασίας με στόχο να παρέχεται το κατάλληλο καθεστώς σε οποιοδήποτε υπήκοο τρίτης χώρας χρήζει διεθνούς προστασίας και να εξασφαλίζεται η τήρηση της αρχής της μη επαναπροώθησης. Η πολιτική αυτή πρέπει να συνάδει με τη Σύμβαση της Γενεύης της 28^{ης} Ιουλίου 1951 και με το Πρωτόκολλο της 31^{ης} Ιανουαρίου 1967 περί του καθεστώτος των προσφύγων, καθώς και με άλλες συναφείς συμβάσεις".

¹⁵ Το δικαίωμα ασύλου διασφαλίζεται τηρουμένων των κανόνων της Σύμβασης της Γενεύης της 28ης Ιουλίου 1951 και του Πρωτοκόλλου της 31ης Ιανουαρίου 1967 περί του καθεστώτος των προσφύγων και σύμφωνα με τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και τη Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής οριζόμενες ως «οι Συνθήκες»).

Παράλληλα και ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης περιλαμβάνει διατάξεις για την προστασία των προσφύγων. Στο άρθρο 18 αναφέρεται στο δικαίωμα ασύλου, ενώ στο άρθρο 19 στη προστασία σε περίπτωση απομάκρυνσης, απέλασης και έκδοσης¹⁶.

Στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης υπάρχουν τόσο γενικά όσο και πιο ειδικά κείμενα προστασίας. Οι υπήκοοι υπό τη δικαιοδοσία του κράτους μέλους, απολαμβάνουν την προστασία των δικαιωμάτων της ΕΣΔΑ, ενώ ενδέχεται να εμπίπτουν και στις διατάξεις του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη.

Εκτός των άλλων, το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει υιοθετήσει μια σειρά από συμβάσεις, όπως την Σύμβαση για Δράση κατά της Εμπορίας Ανθρώπων¹⁷, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Εκδόσεως και την Σύμβαση για την Καταστολή της Τρομοκρατίας.

Πρέπει δε να σημειωθεί ότι η Επιτροπή Υπουργών και η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν εκδώσει ένα σημαντικό αριθμό συστάσεων και ψηφισμάτων, σε μερικά από τα οποία θα γίνει αναφορά σε επόμενα κεφάλαια της παρούσας εργασίας.

II. Οριοθέτηση βασικών εννοιών. Ποιος είναι πρόσφυγας και ποιος αιτών άσυλο;

Αναφορικά με τον ορισμό του πρόσφυγα η *Σύμβαση της Γενεύης του 1951*, παρέχει έναν οιονεί οικουμενικό ορισμό στο άρθρο 1 Α της δεύτερης παραγράφου. Σύμφωνα με τη Σύμβαση αυτή πρόσφυγας νοείται κάθε πρόσωπο που: «εξαιτίας δικαιολογημένου φόβου διώξεως λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξεως ή πολιτικών πεποιθήσεων ευρίσκεται εκτός της χώρας της οποίας έχει την υπηκοότητα και δεν δύναται ή, λόγω του φόβου αυτού, δεν επιθυμεί να απολαύει της προστασίας της χώρας αυτής, ή, εφόσον δεν έχει υπηκοότητα και εξαιτίας τέτοιων γεγονότων ευρίσκεται εκτός της χώρας της προηγούμενης συνήθους διαμονής του,

---

¹⁶ 1. Απαγορεύονται οι ομαδικές απελάσεις. 2. Κανείς δεν μπορεί να απομακρυνθεί, να απελαθεί ή να εκδοθεί προς κράτος όπου διατρέχει σοβαρό κίνδυνο να του επιβληθεί η ποινή του θανάτου ή να υποβληθεί σε βασανιστήρια ή άλλη απάνθρωπη ή εξευτελιστική ποινή ή μεταχείριση.

¹⁷ Η εν λόγω Σύμβαση κυρώθηκε από την ελληνική κυβέρνηση στις 11/04/2014 με το Ν. 4216/2013 (ΦΕΚ Α' 266).

δεν δύναται ή, λόγω του φόβου αυτού, δεν επιθυμεί να επιστρέψει σε αυτήν». Ο ορισμός αυτός καλύπτει τόσο υποκείμενα τα οποία διαθέτουν ιθαγένεια, όσο και ανιθαγενείς.

Εκτός Ευρώπης, και σε άλλες περιοχές του κόσμου, όπως στην Αφρική και τη Λατινική Αμερική, υπάρχουν νομικά έγγραφα που διέπουν την έννοια του πρόσφυγα. Έτσι, έχουμε τη *Σύμβαση για τα Ειδικά Θέματα των Προβλημάτων των Προσφύγων στην Αφρική*¹⁸ και τη *Διακήρυξη της Καρθαγένης για τους Πρόσφυγες* στη Λατινική Αμερική, οι οποίες επαναλαμβάνουν τον ορισμό του πρόσφυγα του ΟΗΕ αλλά διευρύνουν παράλληλα την έννοια αυτή.

Όσον αφορά δε τον ορισμό του αιτούντα άσυλο, η έλλειψη σαφούς ορισμού στη Σύμβαση του 1951 για τους πρόσφυγες έχει καταστήσει διφορούμενη σε αρκετές χώρες τη διάκριση μεταξύ των προσφύγων και των αιτούντων άσυλο. Ωστόσο, στα διάφορα έγγραφα της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες μπορεί να βρεθεί ένας διεθνώς αποδεκτός ορισμός του αιτούντα άσυλο. Σύμφωνα με την UNHCR¹⁹, λοιπόν, “αιτούντες άσυλο είναι άτομα που έχουν ζητήσει διεθνή προστασία και των οποίων οι αιτήσεις για το καθεστώς πρόσφυγα δεν έχουν διευθετηθεί ακόμα”. Εκ τούτου, ένας αιτών άσυλο μπορεί να αποκτήσει το καθεστώς πρόσφυγα εφόσον πληροί τις προϋποθέσεις των διατάξεων της Σύμβασης του 1951 για τους Πρόσφυγες. Ορισμένες από τις διατάξεις της εν λόγω Σύμβασης μπορεί να ισχύουν και για τους αιτούντες άσυλο, όπως η αρχή της μη επαναπροώθησης.

Αντίστοιχα, στον ευρωπαϊκό χώρο η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει υιοθετήσει έναν ορισμό για τον αιτούντα άσυλο, ο οποίος έχει γίνει ομόφωνα αποδεκτός από όλα τα κράτη μέλη και έχει υιοθετηθεί σε όλες τις ευρωπαϊκές οδηγίες σχετικά με το θέμα του ασύλου. Πιο συγκεκριμένα, στην *Οδηγία 2003/9/ΕΚ σχετικά με τις ελάχιστες απαιτήσεις για την υποδοχή των προσώπων που ζητούν άσυλο στα κράτη μέλη*²⁰, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ορίζει ως “αιτούντα άσυλο” υπήκοο τρίτης

---

¹⁸ Η Σύμβαση της Αφρικανικής Ένωσης δεν εφαρμόζεται σε αιτούντες οι οποίοι έχουν διαπράξει εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας σε αντιστοιχία με το άρθρο 1 F (a) της Σύμβασης της Γενεύης για το καθεστώς των Προσφύγων.

¹⁹ UNHCR, 2009 Global Trends, p.23.

²⁰ Άρθρο 2 (c) της Οδηγίας 2003/9/ΕΚ του Συμβουλίου της 27^{ης} Ιανουαρίου 2003 σχετικά με τις Ελάχιστες Απαιτήσεις για την Υποδοχή των Αιτούντων Άσυλο στα Κράτη Μέλη

χώρας ή ανιθαγενή που έχει υποβάλει αίτηση ασύλου για την οποία η τελική απόφαση δεν έχει ακόμα ληφθεί ".

Εν κατακλείδι, ως αιτών άσυλο ορίζεται γενικά ένα άτομο το οποίο αναζητά άσυλο ή καταφύγιο σε άλλη χώρα από τη χώρα καταγωγής του, για μια σειρά από λόγους, όπως διώξεις, επιθέσεις, παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και που βρίσκεται σε αναμονή για την εξέταση της αίτησής του. Ύστερα από την υποβολή αίτησης ασύλου, ο αιτών άσυλο μπορεί να αναγνωρισθεί ως πρόσφυγας ή οικονομικός μετανάστης στη χώρα υποδοχής.

ΜΕΡΟΣ Α΄

**Ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
στην προστασία των προσφύγων από την επαναπροώθηση**

Κεφάλαιο 1^ο: Η αρχή της μη επαναπροώθησης

1.1 Η προστασία από την επαναπροώθηση στο πλαίσιο της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 για το καθεστώς των προσφύγων

Όπως είναι γνωστό, η αρχή της μη επαναπροώθησης αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της Σύμβασης της Γενεύης του 1951²¹ και ορίζεται στο άρθρο 33§1²². Πιο συγκεκριμένα: *«Καμία Συμβαλλόμενη χώρα δεν θα απελαύνει ή επαναπροωθεί, με οποιονδήποτε τρόπο, πρόσφυγα, στα σύνορα εδαφών όπου η ζωή ή η ελευθερία του απειλούνται για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξεως ή πολιτικών πεποιθήσεων»*²³.

Η αρχή αυτή εφαρμόζεται σε οποιοδήποτε άτομο θεωρείται πρόσφυγας υπό τους όρους της Σύμβασης της Γενεύης. Ο όρος “πρόσφυγας” δεν περιορίζεται, όμως, μόνο σε όσους έχουν αναγνωριστεί επίσημα ως πρόσφυγες αλλά επεκτείνεται εξίσου στους αιτούντες άσυλο που δεν έχουν αναγνωριστεί ακόμα ως τέτοιοι. Η φράση “με οποιονδήποτε τρόπο” δηλώνει ότι οποιαδήποτε πράξη απομάκρυνσης ή απόρριψης, η οποία θα εξέθετε το άτομο σε κίνδυνο απαγορεύεται. Αυτό σημαίνει, ότι η φράση αυτή αφήνει το ενδεχόμενο της εφαρμογής της αρχής της μη επαναπροώθησης και σε άλλες μορφές απομάκρυνσης πέρα από την απέλαση ή επιστροφή. Επιπλέον, η φράση “στα σύνορα εδαφών” αναφέρεται όχι μόνο στην χώρα καταγωγής του αιτούντος αλλά και στα σύνορα οποιουδήποτε εδάφους στα οποία ο αιτών θα μπορούσε να υποστεί φόβο δίωξης.

---

²¹ Όλα τα κράτη Μέλη της ΕΕ και του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι συμβαλλόμενα μέρη της Σύμβασης της Γενεύης του 1951, με εξαίρεση την Τουρκία η οποία εφαρμόζει τη σύμβαση μόνο σε σχέση με τους πρόσφυγες που προέρχονται από την Ευρώπη. Στηρίζεται στην επιφύλαξη του άρθρου 1 (B) της Σύμβασης.

²² Δυνάμει του διεθνούς δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η έννοια της αρχής της μη επαναπροώθησης εκτείνεται πέρα από εκείνη του Άρθρου 33 παράγραφος 1 της Σύμβασης της Γενεύης του 1951, καθώς υποχρεώσεις σχετικά με τη μη επαναπροώθηση απορρέουν επίσης από το Άρθρο 3 της Σύμβασης του ΟΗΕ κατά των βασανιστηρίων και άλλης βάνανσης, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας, καθώς και από το γενικό διεθνές δίκαιο. Βλ. UNHCR, Advisory Opinion on the Extraterritorial Application of Non-Refoulement Obligations under the 1951 Convention relating to the Status of Refugees and its 1967 Protocol, 2007

²³ Δυνάμει, ακόμη, του ΧΘΔΕΕ, το Άρθρο 18 εγγυάται το δικαίωμα ασύλου, το οποίο περιλαμβάνει τη συμμόρφωση προς την αρχή της μη επαναπροώθησης. Το Άρθρο 19 του Χάρτη προβλέπει ότι κανείς δεν μπορεί να απο- μακρύνεται, να απελαύνεται ή να εκδίδεται σε κράτος όπου κινδυνεύει να βρεθεί αντιμέτωπος με τη θανατική ποινή ή με βασανιστήρια ή άλλη απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία.

Αυτό περιλαμβάνει και τρίτη χώρα, στην οποία υπάρχει το ενδεχόμενο ο αιτών να σταλεί σε έδαφος στο οποίο θα βρισκόταν σε κίνδυνο. Η φράση “για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξεως ή πολιτικών πεποιθήσεων” αναφέρεται στη φύση της απειλής που θα μπορούσε να υποστεί ο πρόσφυγας.

Ορίζονται λοιπόν κάποιες συγκεκριμένες περιπτώσεις, οι οποίες συνιστούν απειλή για τη ζωή ή την ελευθερία και οι οποίες καθιστούν δυνατή την εφαρμογή της αρχής. Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι εάν ο πρόσφυγας βιώσει φόβο δίωξης για λόγους διαφορετικούς από τους αναφερόμενους η αρχή της μη επαναπροώθησης δεν μπορεί να εφαρμοστεί.

Σύμφωνα με το άρθρο 33, προκειμένου να μπορέσει κανείς να επικαλεστεί την προστασία που παρέχει η Σύμβαση θα πρέπει να πληροί σωρευτικά τις εξής προϋποθέσεις: α) να βρίσκεται εκτός του κράτους του οποίου την υπηκοότητα έχει β) να βιώνει δικαιολογημένο φόβο δίωξης εξαιτίας περιοριστικά αριθμούμενων λόγων (φυλή, θρησκεία, εθνικότητα, κοινωνική τάξη ή πολιτικές πεποιθήσεις) και γ) να μην μπορεί ή να μην επιθυμεί να ζητήσει προστασία από το κράτος του οποίου έχει την ιθαγένεια ακριβώς επειδή υπάρχει το στοιχείο του δικαιολογημένου φόβου.

1.1.1 Οι εξαιρέσεις στην αρχή

Παρά το γεγονός ότι το Άρθρο 42§1 της Σύμβασης για τους Πρόσφυγες απαγορεύει τη διατύπωση επιφυλάξεων ως προς το Άρθρο 33, η αρχή της μη επαναπροώθησης δεν είναι απόλυτη αλλά επιδέχεται εξαιρέσεων. Πιο συγκεκριμένα, στο άρθρο 33§2 διευκρινίζεται ότι ακόμη και αν ένα πρόσωπο συγκεντρώνει όλες τις προϋποθέσεις, δεν μπορεί να επικαλείται την προστατευτική δύναμη της Σύμβασης εάν: έχει διαπράξει έγκλημα κατά της ειρήνης, έγκλημα πολέμου ή έγκλημα κατά της ανθρωπότητας, έχει διαπράξει σοβαρό αδίκημα του κοινού ποινικού δικαίου ή είναι ένοχο ενεργειών αντίθετων προς τους σκοπούς και τις αρχές των Ηνωμένων Εθνών.

Αυτό σημαίνει ότι ένας πρόσφυγας σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορεί να επιστραφεί για δύο λόγους: ο πρώτος είναι σε περιπτώσεις που καθιστά κίνδυνο για την εθνική ασφάλεια της χώρας στην οποία βρίσκεται και ο δεύτερος σε περιπτώσεις που έχει

καταδικαστεί με τελεσίδικη απόφαση για ιδιαίτερος σοβαρό έγκλημα που συνιστά κίνδυνο για την κοινότητα της χώρας²⁴.

Στην πρώτη περίπτωση λοιπόν έχουμε τους λόγους “εθνικής ασφάλειας”, ενώ στη δεύτερη τους λόγους “δημοσίας τάξεως”. Οι λόγοι αυτοί βεβαίως βρίσκονται στη διακριτική ευχέρεια των κρατικών αρχών²⁵.

1.2 Η αρχή της μη επαναπροώθησης στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ

1.2.1 η απόλυτη απαγόρευση απομάκρυνσης κατά το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ

Σε αντίθεση με τη Σύμβαση της Γενεύης, η ΕΣΔΑ επιβάλλει την απόλυτη απαγόρευση απομάκρυνσης προσώπου από ένα κράτος εφόσον αυτό θα συνεπαγόταν την έκθεση του συγκεκριμένου προσώπου σε πραγματικό κίνδυνο κακομεταχείρισης, κατά παράβαση του δικαιώματος στη ζωή δυνάμει του Άρθρου 2 της ΕΣΔΑ και της απαγόρευσης των βασανιστηρίων ή απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας δυνάμει του Άρθρου 3.

Η απαρχή έγινε το 1989 με την απόφαση *Soering* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, η οποία αν και δεν αφορά αιτούντα άσυλο, αξίζει να αναφερθεί διότι συνέδεσε την *αρχή της μη επαναπροώθησης* με το σεβασμό της προστασίας από τα βασανιστήρια. Στη εν λόγω υπόθεση, ένας Γερμανός υπήκοος κατηγορείτο για το αδίκημα της ανθρωποκτονίας εκ προθέσεως, το οποίο σύμφωνα με τη νομοθεσία της Πολιτείας της Βιρτζίνια, επέσυρε την θανατική ποινή. Το Δικαστήριο είπε ότι τυχόν έκδοσή του από το Ηνωμένο Βασίλειο θα συνιστούσε παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ, δεδομένου ότι σε περίπτωση που ο φυγόδικος εκδιδόταν στις ΗΠΑ θα υπήρχε πραγματικός κίνδυνος να υποστεί βασανιστήρια ή απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία στη χώρα έκδοσης. Πιο συγκεκριμένα, το Δικαστήριο έλαβε υπόψη το γεγονός ότι ο ενδιαφερόμενος, αν καταδικαζόταν, θα αντιμετώπιζε την θανατική ποινή και θα ανέμενε την εκτέλεσή του σε αυστηρές συνθήκες κράτησης²⁶.

Μετά την απόφαση *Soering*, τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης έπρεπε να διασφαλίζουν ότι κατά την επιστροφή ενός ατόμου σε μια τρίτη χώρα δεν θα

---

²⁴ Βλ. Karakaya Mustafa, *The protection of refugees and asylum seekers against extradition under international law*, Law & [and] justice review, vol. 5, issue 2 (June 2014), p. 187-191

²⁵ Βλ. Goodwin-Gill & McAdam, *The Refugee in International Law*, p. 235

²⁶ ΕΔΔΑ, *Soering κ. Ηνωμένου Βασιλείου*, 7.7.1989. Με την εν λόγω απόφαση το Δικαστήριο δέχτηκε για πρώτη φορά την εξωεδαφική εφαρμογή της Σύμβασης.

υποβαλλόταν σε βασανιστήρια, απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση, κατά παράβαση του άρθρου 3. Η υπόθεση αυτή είναι εξαιρετικά σημαντική επειδή διευρύνει την εφαρμογή της αρχής της μη επαναπροώθησης σε περιπτώσεις έκδοσης.

Το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι το Άρθρο 3 της ΕΣΔΑ κατοχυρώνει μία από τις θεμελιώδεις αξίες μιας δημοκρατικής κοινωνίας και απαγορεύει απόλυτα τα βασανιστήρια ή την απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία, ανεξαρτήτως της συμπεριφοράς του θύματος, όσο και αν αυτή θεωρείται ανεπιθύμητη ή επικίνδυνη.

Σχετική με τη διαπίστωση αυτή είναι η υπόθεση *Chahal*²⁷, η οποία αφορά έναν Σιχ από την Ινδία, που έφτασε αρχικά στο Ηνωμένο Βασίλειο ως οικονομικός μετανάστης και όχι ως αιτών άσυλο. Ενώ ζούσε στο Ηνωμένο Βασίλειο, επισκέφθηκε την Ινδία μία φορά και επειδή υποστήριζε την αντίσταση στην Πουντζάμπ, κρατήθηκε και υπέστη βασανιστήρια ως απάντηση στην πολιτική του δραστηριότητα. Όταν επέστρεψε στο Ηνωμένο Βασίλειο, ο ίδιος ενεπλάκη σε πολιτικές και θρησκευτικές δραστηριότητες που διοργανώνονταν από την κοινότητα Σιχ του Ηνωμένου Βασιλείου. Ύστερα από κάποια τρομοκρατικά επεισόδια στο Λονδίνο, οι βρετανικές αρχές θεώρησαν τον Chahal ως ύποπτο των τρομοκρατικών αυτών δραστηριοτήτων, και ως μέρος ακόμη μιας συνωμοσίας για τη δολοφονία του πρωθυπουργού της Ινδίας. Για τους λόγους αυτούς, οι αρχές του Ηνωμένου Βασιλείου έκριναν ότι αποτελούσε κίνδυνο για την εθνική ασφάλεια της χώρας και ως εκ τούτου αποφάσισαν να τον απελάσουν στην Ινδία. Για την αποφυγή της απέλασης, ο Chahal έκανε αίτηση ασύλου στο Ηνωμένο Βασίλειο σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης του 1951, λέγοντας ότι σε περίπτωση που επέστρεψε στην Ινδία υπήρχε το ενδεχόμενο να διωχθεί, να υποστεί βασανιστήρια και κακομεταχείριση. Η αίτηση ασύλου του, ωστόσο, απορρίφθηκε από τις βρετανικές αρχές. Ως εκ τούτου, ο αιτών προσέφυγε στο ΕΔΔΑ κατά του Ηνωμένου Βασιλείου και επικαλέστηκε την παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ, καταγγέλλοντας ότι η απέλασή του στην Ινδία θα τον εξέθετε σε πραγματικό κίνδυνο βασανιστηρίων, απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης.

Το ερώτημα που τέθηκε ενώπιον του Δικαστηρίου ήταν αν ο αιτών έθετε μια τόσο σοβαρή απειλή για την εθνική ασφάλεια της χώρας που να δικαιολογούσε την

---

²⁷ ΕΔΔΑ, *Chahal κ. Ηνωμένου Βασιλείου*, 15.11.1996, διαθέσιμο στο: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b69920.html> >

απέλασή του. Το Δικαστήριο σημείωσε ότι «η Σύμβαση απαγορεύει ρητά τα βασανιστήρια, την απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία, ανεξάρτητα από τη συμπεριφορά του θύματος»²⁸. Για τις υποτιθέμενες τρομοκρατικές δραστηριότητες του αιτούντος, το Δικαστήριο έκρινε ότι «οι δραστηριότητες του εν λόγω ατόμου, όσο αν αυτές θεωρούνται ανεπιθύμητες ή επικίνδυνες, δεν μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο ουσιαστικής εξέτασης». Η φύση, επομένως, του αδικήματος που φέρεται να διέπραξε ο αιτών δεν παρουσιάζει κανένα ενδιαφέρον για τους σκοπούς της αξιολόγησης δυνάμει του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.

Το συμπέρασμα του Δικαστηρίου είναι εξαιρετικά σημαντικό, δεδομένου ότι αναγνωρίζει ότι η προστασία που παρέχεται από το άρθρο 3 είναι ευρύτερη από εκείνη που προβλέπεται από το άρθρο 33 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων²⁹.

Όπως έχει επισημάνει, επίσης το Δικαστήριο στην ακόμα πιο πρόσφατη υπόθεση Saadi κατά Ιταλίας³⁰, το ενδεχόμενο ότι ένα άτομο μπορεί να αποτελέσει σοβαρή απειλή για το κοινωνικό σύνολο αν δεν απελαθεί δεν περιορίζει σε καμία περίπτωση τον κίνδυνο της κακής μεταχείρισης στην οποία αυτός ή αυτή μπορεί να υποστεί στη χώρα προορισμού.

Ο αιτών ήταν Τυνησίος υπήκοος στον οποίο χορηγήθηκε ιταλική άδεια διαμονής. Το 2002 συνελήφθη και προφυλακίστηκε ως ύποπτος διεθνούς τρομοκρατίας, ενώ το 2005 καταδικάστηκε από το Κακουργιοδικείο σε φυλάκιση για εγκληματική συνωμοσία και πλαστογραφία. Την ίδια χρονιά, επίσης, ένα στρατιωτικό δικαστήριο στην Τύνιδα τον καταδίκασε εν απουσία του, σε 20 χρόνια φυλάκισης, για συμμετοχή σε τρομοκρατική οργάνωση και υποκίνηση τρομοκρατίας. Τον Αύγουστο του 2006

---

²⁸ *Chahal κ. Ηνωμένου Βασιλείου*, σκέψη 79

²⁹ ΕΔΔΑ, *Chahal κ. Ηνωμένου Βασιλείου*, 15.11.1996, σκέψη 80

³⁰ ΕΔΔΑ, *Saadi κ. Ιταλίας*, 28.02.2008, παρ.127: “Article 3, which prohibits in absolute terms torture and inhuman or degrading treatment or punishment, enshrines one of the fundamental values of democratic societies. Unlike most of the substantive clauses of the Convention and of Protocols Nos. 1 and 4, Article 3 makes no provision for exceptions and no derogation from it is permissible under Article 15, even in the event of a public emergency threatening the life of the nation. As the prohibition of torture and of inhuman or degrading treatment or punishment is absolute, irrespective of the victim’s conduct, the nature of the offence allegedly committed by the applicant is therefore irrelevant for the purposes of Article 3”.

αφέθηκε ελεύθερος, αφού εξέτισε την ποινή του στην Ιταλία. Ωστόσο, ο υπουργός Εσωτερικών διέταξε να απελαθεί στην Τυνησία σύμφωνα με τη νομοθεσία για την καταπολέμηση της διεθνούς τρομοκρατίας. Το αίτημα του αιτούντος για χορήγηση ασύλου απορρίφθηκε. Το Δικαστήριο, στη συνέχεια, επιβεβαίωσε ότι αυτό ισχύει και για τις περιπτώσεις αλλοδαπών των οποίων οι αιτήσεις χορήγησης ασύλου απορρίφθηκαν. Έτσι, όταν υπάρχουν σοβαροί λόγοι ότι ο υπό απέλαση αλλοδαπός θα αντιμετωπίσει πραγματικό κίνδυνο να υποστεί βασανιστήρια ή απάνθρωπη κι εξευτελιστική μεταχείριση στη χώρα προορισμού, η απέλαση ελέγχεται υπό το πρίσμα των εγγυήσεων του άρθρου 3, το οποίο συνεπάγεται την υποχρέωση του κράτους να μην προβεί στην απέλασή του.

1.2.2 Η αξιολόγηση του κινδύνου

Δυνάμει του Άρθρου 3, εγείρεται ζήτημα ευθύνης του κράτους σε κάθε περίπτωση απέλασης εφόσον έχουν προβληθεί ουσιώδεις λόγοι που υποδηλώνουν την ύπαρξη πραγματικού κινδύνου να υποβληθεί το προς απέλαση πρόσωπο σε βασανιστήρια ή σε απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία στη χώρα στην οποία έχει επιστρέψει.

Το ΕΔΔΑ συνηθίζει να εξετάζει υποθέσεις δυνάμει είτε του Άρθρου 2 είτε του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ, ανάλογα με τις ιδιαίτερες περιστάσεις και την μεταχείριση που κινδυνεύει να υποστεί ο ενδιαφερόμενος σε περίπτωση απέλασης ή έκδοσής του. Η βασική διαφορά μεταξύ των δύο αυτών άρθρων της ΕΣΔΑ είναι στο γεγονός ότι στις υποθέσεις που αφορούν το Άρθρο 2, η προοπτική του θανάτου μετά την επιστροφή πρέπει να θεωρείται ουσιαστική βεβαιότητα, ενώ στις υποθέσεις που σχετίζονται με το Άρθρο 3 πρέπει να υπάρχει εκτελεστή απόφαση σε βάρος του προσφεύγοντα και πρέπει να υπάρχουν ακόμη ουσιώδεις λόγοι που να πιστεύεται ότι το πρόσωπο που πρόκειται να απομακρυνθεί αντιμετωπίζει πραγματικό κίνδυνο να υποβληθεί σε βασανιστήρια ή σε άλλες μορφές κακομεταχείρισης που απαγορεύονται από την εν λόγω διάταξη³¹.

Κατά την αξιολόγηση του κινδύνου μετά την επιστροφή, το ΕΔΔΑ εξετάζει στοιχεία σχετικά με τις γενικές συνθήκες της χώρας καθώς και στοιχεία που αφορούν την ύπαρξη τυχόν κινδύνων ειδικά για τον ενδιαφερόμενο. Τα έγγραφα τα οποία μπορεί

---

³¹ Βλ. *Handbook on European law relating to asylum, borders and immigration, edition 2014*, Council of Europe, 2015, σελ. 81-83

να λαμβάνονται υπόψη κατά την εξέταση των συνθηκών της χώρας, είναι εκθέσεις της UNHCR, της CPT και διεθνών οργανισμών για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Υπάρχουν, ακόμη, περιπτώσεις στις οποίες το Δικαστήριο έχει κρίνει ορισμένες εκθέσεις αναξιόπιστες, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις όπου οι πηγές των πληροφοριών είναι άγνωστες και τα συμπεράσματα δεν είναι σύμφωνα με άλλες αξιόπιστες αναφορές³².

Ο αιτών είναι, επίσης, εκείνος που πρέπει να παρουσιάσει στοιχεία ικανά να αποδείξουν ότι υπάρχουν ουσιαστικοί λόγοι να πιστεύεται ότι, σε περίπτωση απομάκρυνσής του από ένα κράτος μέλος, θα εκτίθετο σε πραγματικό κίνδυνο να υποστεί μεταχείριση, η οποία αντιβαίνει τις προβλέψεις των Άρθρων 2 ή 3 της ΕΣΔΑ.

1.2.3 Ειδικές περιπτώσεις γενικευμένης βίας ή ένοπλης σύρραξης

Στις περισσότερες περιπτώσεις, μια κατάσταση γενικευμένης βίας σε μια χώρα δεν αποτελεί παραβίαση του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ. Ωστόσο, όταν η βία έχει φτάσει σε ένα συγκεκριμένο επίπεδο έντασης ώστε να δημιουργεί πραγματικό κίνδυνο κακομεταχείρισης σε περίπτωση επιστροφής, το Δικαστήριο δέχεται σε ορισμένες περιπτώσεις την μη υπόδειξη από τον προσφεύγοντα ότι διατρέχει κάποιον ιδιαίτερο κίνδυνο. Πρόκειται για τις περιοχές που βρίσκονται σε εμπόλεμη σύρραξη, στις οποίες το Δικαστήριο απαγορεύει την απέλαση κάποιου. Ο ενδιαφερόμενος ενδέχεται μόνο να πρέπει να αποδείξει έναν συνδυασμό προσωπικών παραγόντων κινδύνου και του κινδύνου της γενικευμένης βίας. Αντίστοιχα, το μόνο ζήτημα που πρέπει να εξετάσει το Δικαστήριο είναι το εάν υφίσταται προβλέψιμος και πραγματικός κίνδυνος κακομεταχείρισης που αντιβαίνει στις διατάξεις του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.

Στην υπόθεση *NA. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*³³, το ΕΔΔΑ για πρώτη φορά αποδέχτηκε ότι μια κατάσταση γενικευμένης βίας θα μπορούσε από μόνη της να αποτελέσει λόγο απαγόρευσης κάθε επιστροφής. Πιο συγκεκριμένα, το Δικαστήριο έκρινε ότι το επίπεδο γενικευμένης βίας στη Σρι Λάνκα δεν ήταν ικανό ώστε να απαγορευτεί κάθε επιστροφή στη χώρα. Ωστόσο, σε συνδυασμό με τους προσωπικούς παράγοντες που ίσχυαν ειδικά για τον προσφεύγοντα, η επιστροφή του θα συνιστούσε

---

³² ΕΔΔΑ, *Sufi και Elmi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, Αριθ. 8319/07 και 11449/07, 28 Ιουνίου 2011, σκέψεις 230-234.

³³ ΕΔΔΑ, *NA. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, Αριθ. 25904/07, 17 Ιουλίου 2008, σκέψεις 114-117, 147

παραβίαση του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ. Ο προσφεύγων ήταν υπήκοος της Σρι Λάνκα εθνικότητας Ταμίλ. Το Δικαστήριο έκρινε ότι ανήκε σε μια συγκεκριμένη ομάδα το σύνολο των μελών της οποίας ήταν σε κίνδυνο κακομεταχείρισης και έτσι δεν θα μπορούσαν να επιστραφούν. Ο αιτών δεν χρειάστηκε να αποδείξει ότι βρισκόταν σε μεγαλύτερο κίνδυνο από τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας.

Η προσφυγή στο ΕΔΔΑ έγινε σε μια εποχή που το Δικαστήριο λάμβανε έναν αυξανόμενο αριθμό αιτήσεων για τη λήψη προσωρινών μέτρων από τους Ταμίλ που επιστρέφονταν στη Σρι Λάνκα. Το άρθρο 39 της Σύμβασης για τα προσωρινά μέτρα, εφαρμόστηκε σε είκοσι δύο περιπτώσεις την εποχή εκείνη για να σταματήσουν οι απομακρύνσεις από το Ηνωμένο Βασίλειο³⁴.

Στην μεταγενέστερη υπόθεση *Sufi και Elmi κατά Ηνωμένου Βασιλείου*³⁵ έχουμε την περίπτωση δύο ενήλικων Σομαλών υπηκόων, ενός απορριφθέντος αιτούντα άσυλο και αναγνωρισμένου πρόσφυγα στο Ηνωμένο Βασίλειο, εις βάρος των οποίων εκδόθηκε απόφαση απέλασης, επισημαίνοντας την σοβαρότητα των αδικημάτων που είχαν διαπράξει και την ανάγκη προστασίας της κοινωνίας από τα σοβαρά εγκλήματα και τις συνέπειές τους.

Οι προσφυγές τους κατά των αποφάσεων απέλασης ήταν ανεπιτυχείς. Οι δύο υπήκοοι προσέφυγαν ενώπιον του ΕΔΔΑ με τον ισχυρισμό ότι διέτρεχαν κίνδυνο κακομεταχείρισης ή θανάτου σε περίπτωση επιστροφής στο Μογκαντίσου της Σομαλίας δεδομένου ότι η αδιάκριτη βία στην πρωτεύουσα, ύστερα από αποχώριση των ενόπλων δυνάμεων της Αιθιοπίας, ήταν τέτοιας έντασης ώστε εξέθετε σε κίνδυνο τη ζωή οποιουδήποτε αμάχου βρισκόταν στην πόλη.

Το Δικαστήριο στη εν λόγω υπόθεση εξέτασε εκθέσεις διεθνών οργανισμών σχετικά με τις συνθήκες και τα επίπεδα βίας στη Σομαλία, καθώς και σχετικά με τις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων που διαπράττονταν από τη σομαλική ισλαμική ομάδα ανταρτών al-Shabaab. Το Δικαστήριο δεν μπορούσε να βασιστεί σε κυβερνητική έκθεση επί διερευνητικής αποστολής για τη Σομαλία από το Ναϊρόμπι

---

³⁴ Η Επιτροπή Υπουργών του ΣοΕ έκλεισε την εξέταση της εκτέλεσης της απόφασης τον Μάρτιο του 2009, καθώς έκρινε ότι είχαν υιοθετηθεί όλα τα απαραίτητα μέτρα από την κυβέρνηση. Ειδικότερα, η ΕΥ σημείωσε ότι η Βρετανική Υπηρεσία Ελέγχου Συνόρων ενημέρωσε τις Επιχειρησιακές Κατευθυντήριες Οδηγίες για τη Σρι Λάνκα. Επιπλέον, εσωτερικές κατευθυντήριες γραμμές δόθηκαν στο προσωπικό της Υπηρεσίας Συνόρων για την εξέταση των αιτήσεων από τη Σρι Λάνκα, σύμφωνα με την απόφαση.

Όσον αφορά τον αιτούντα, το Ηνωμένο Βασίλειο ανέφερε ότι θα μπορούσε να παραμείνει στη χώρα είτε με το καθεστώς του πρόσφυγα ή με άδεια παραμονής. Βλ. σχετικά:

<http://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/ecthr-na-v-uk-application-no-2590407>

³⁵ ΕΔΔΑ, *Sufi και Elmi κ. Ηνωμένου Βασιλείου*, 28.6.2011

της Κέννας, καθώς περιείχε πληροφορίες από απροσδιόριστες και ανώνυμες πηγές, οι οποίες έρχονταν σε αντίθεση με άλλες δημόσια διαθέσιμες πληροφορίες.

Με βάση όλες τις αντικειμενικές πληροφορίες που διέθετε, το Δικαστήριο έκρινε ότι συνθήκες στη Σομαλία δεν είχαν πιθανότητες να βελτιωθούν σύντομα και εκτίμησε ότι ο βαθμός της γενικευμένης βίας στην πόλη ήταν τέτοιος ώστε στοιχειοθετείτο η ύπαρξη πραγματικού κινδύνου για κακομεταχείριση που προβλέπει το άρθρο 3 στην περίπτωση επαναπροώθησης (εκτός των περιπτώσεων που κάποιος διαθέτει υψηλές διασυνδέσεις που μπορούν να τον προστατεύσουν).

Πρόκειται για απόφαση που το Δικαστήριο παίρνει μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις^{36, 37}.

Αντίστοιχου περιεχομένου είναι και η πιο πρόσφατη υπόθεση *L. M και λοιποί κατά Ρωσίας* σχετικά με την απαγόρευση απέλασης στη Συρία.

Πιο συγκεκριμένα, ένας ανιθαγενής Παλαιστίνιος και δύο υπήκοοι της Συρίας, ο E.M., A.A. και M.A., εισήλθαν στη Ρωσία το 2013. Ένα χρόνο αργότερα συνελήφθησαν και κρίθηκαν ένοχοι για διοικητικές παραβάσεις σε ένα εργοστάσιο ενδυμάτων σε ρωσική πόλη. Το δικαστήριο διέταξε την απέλασή τους στη Συρία και την κράτησή τους εν αναμονή της απέλασης. Μετά τη σύλληψή τους, οι τρεις υπήκοοι αιτήθηκαν καθεστώς πρόσφυγα και υπέβαλλαν αιτήσεις για προσωρινό άσυλο, οι οποίες όμως απορρίφθηκαν.

Ενώ το ρωσικό Δικαστήριο αρνήθηκε τους ισχυρισμούς των προσφευγόντων, βρίσκοντάς τους γενικής φύσεως και τα κίνητρά τους κυρίως οικονομικά, προσέφυγαν ενώπιον του ΕΔΔΑ.

Το Δικαστήριο βασιζόμενο στις διεθνείς εκθέσεις σχετικά με την κρίση στη Συρία και τις πρόσθετες πληροφορίες σχετικά με την ατομική κατάσταση των προσφευγόντων, έκρινε, ότι οι προσφεύγοντες είχαν υποβάλει έναν βάσιμο ισχυρισμό ότι η επιστροφή

---

³⁶ ΕΔΔΑ, *Sufi και Elmi κ. Ηνωμένου Βασιλείου*, 28.6.2011, παρ. 217-218

³⁷ Για μια πιο πρόσφατη εκτίμηση της κατάστασης στη Σομαλία, βλέπε ΕΔΔΑ, *K.A.B. κατά Σουηδίας*, Αριθ. 886/11, 5 Σεπτεμβρίου 2013 και Brems Eva, *Shaping rights in the ECHR: the role of the European Court of Human Rights in determining the scope of human rights*, Cambridge University Press, 2013

τους στη Συρία θα τους εξέθετε σε πραγματικό κίνδυνο για τη ζωή τους και την προσωπική τους ασφάλεια³⁸.

Το Δικαστήριο δήλωσε ότι «ενώ δεν έχει ακόμη υιοθετήσει απόφαση για την αξιολόγηση των ισχυρισμών κινδύνου για τη ζωή ή κακομεταχείρισης στο πλαίσιο της συνεχιζόμενης σύγκρουσης στη Συρία... οι τελευταίες εκθέσεις του ΟΗΕ περιγράφουν την κατάσταση ως «ανθρωπιστική κρίση» και μιλούν για «ανυπολόγιστο πόνο» των αμάχων, μαζικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του ανθρωπιστικού δικαίου από όλα τα μέρη και την επακόλουθη μετατόπιση του μισού σχεδόν πληθυσμού της χώρας». Το Δικαστήριο διαπίστωσε περαιτέρω ότι η Ρωσία είχε παραβιάσει το άρθρο 5 της Σύμβασης, κρατώντας τους προσφεύγοντες σε κέντρα κράτησης, ύστερα από την εσφαλμένη απόφαση των ρωσικών δικαστηρίων για απέλασή τους και το άρθρο 34 (δικαίωμα ατομικής προσφυγής) αδυνατώντας να τους διασφαλίσει τη δυνατότητα συναντήσεων με τους δικηγόρους τους.

Το Δικαστήριο έκρινε, επομένως, ότι η αναγκαστική επιστροφή των αιτούντων στη Συρία θα οδηγούσε σε παραβίαση των άρθρων 2 και 3 της ΕΣΔΑ.

Αξίζει να τονιστεί ακόμη ότι αυτή ήταν και η πρώτη φορά που το Δικαστήριο επικαλέστηκε σε απόφασή του το ζήτημα των επιστροφών στη Συρία στην τρέχουσα κατάσταση³⁹.

1.3 Έμμεση επαναπροώθηση κατά την ΕΣΔΑ και τον Κανονισμό του Δουβλίνου

Τα άρθρα 2 και 3 της Σύμβασης απαγορεύουν επίσης την «έμμεση επαναπροώθηση» των ατόμων. Οι μεταφορές απαγορεύονται τόσο σε κράτη όπου υφίσταται κίνδυνος παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του απελαθέντος, όσο και σε κράτη που χωρίς την κατάλληλη εκτίμηση της κατάστασής του, ενδέχεται να μεταφέρουν το εν λόγω άτομο σε τρίτη χώρα όπου διατρέχει κίνδυνο. Η «έμμεση επαναπροώθηση»

---

³⁸ ΕΔΔΑ, *L. M και λοιποί κ. Ρωσίας*, 15.10.2015, παρ. 119-126

³⁹ Βλ. Υπατη Αρμοστεία Ηνωμένων Εθνών, *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2011*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2012, σελ. 175-199

εφαρμόζεται και στο πλαίσιο του Κανονισμού του Δουβλίνου της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁴⁰.

Ο Κανονισμός αυτός καθορίζει ποιο κράτος μέλος της ΕΕ είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης ασύλου που έχει υποβληθεί από υπήκοο τρίτης χώρας σε ένα από τα κράτη μέλη. Το Δουβλίνο II⁴¹ καθιερώνει την αρχή ότι ένα μόνο κράτος μέλος είναι υπεύθυνο για την εξέταση μιας αίτησης ασύλου για την πρόληψη της κατάχρησης του συστήματος από την υποβολή πολλών αιτήσεων ασύλου από ένα άτομο. Το Κράτος Μέλος που έχει οριστεί ως υπεύθυνο για την αίτηση ασύλου οφείλει να αναλάβει την ευθύνη του αιτούντος και την εξέταση της αίτησης. Εάν ένα Κράτος Μέλος, στο οποίο υπεβλήθη μια αίτηση ασύλου, θεωρεί ότι άλλο Κράτος Μέλος είναι υπεύθυνο, δύναται να καλέσει αυτό το Κράτος Μέλος να αναλάβει την ευθύνη της αίτησης. Σε περίπτωση που το Κράτος αυτό αποδέχεται να αναλάβει ή να πάρει πίσω το εν λόγω άτομο, αποστέλλεται στον αιτούντα αιτιολογημένη απόφαση στην οποία αναφέρεται ότι η αίτηση είναι απαράδεκτη στο Κράτος όπου υπεβλήθη και ότι υφίσταται υποχρέωση μεταφοράς του αιτούντος άσυλο στο Κράτος Μέλος που είναι υπεύθυνο⁴².

1.3.1 η πρώτη νομολογία του Δικαστηρίου

Η νομολογία του Δικαστηρίου του Στρασβούργου στο αρχικό της στάδιο δεν αξιολογούσε αρνητικά το σύστημα «Δουβλίνο». Δεν συνέτρεχε κανέναν σοβαρό κίνδυνο απομάκρυνσης ενός πρόσφυγα/ αιτούντα άσυλο, καθώς όλες οι χώρες της Ευρώπης θεωρούνταν ασφαλείς.

Στο σημείο αυτό θα αναφερθούμε σε δύο χαρακτηριστικές υποθέσεις, την ΤΙ κατά Ην. Βασιλείου και την KRS κατά Ην. Βασιλείου.

Όσον αφορά την πρώτη, επρόκειτο για υπήκοο από τη Σρι Λάνκα, ο οποίος ζήτησε άσυλο στο Ην. Βασίλειο, ύστερα από απόρριψη αίτησης που έκανε στη Γερμανία. Η γερμανική νομοθεσία δεν αναγνώριζε ως λόγο χορήγησης καθεστώτος πρόσφυγα τη

---

⁴⁰ Όλα τα Κράτη Μέλη της ΕΕ εφαρμόζουν τον Κανονισμό, καθώς και η Νορβηγία, η Ισλανδία, η Ελβετία και το Λιχτενστάιν.

⁴¹ Από τον αναθεωρημένο από το 2013 Κανονισμό του Δουβλίνου (Κανονισμός ΕΚ 604/2013, αναφερόμενος στο εξής ως Δουβλίνο III)

⁴² Βλ.: ECtHR: *Factsheet – “Dublin” cases*, July 2015, σελ. 1

δίωξη από μη κρατικούς δράστες. Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου ζήτησε από τη Γερμανία να αποδεχτεί την ευθύνη για το αίτημα ασύλου του προσφεύγοντος σύμφωνα με τον Κανονισμό του Δουβλίνου. Ο προσφεύγων φοβόταν ότι οι γερμανικές αρχές θα τον έστελναν πίσω στη Σρι Λάνκα, όπου ισχυριζόταν ότι υπήρχε πραγματικός κίνδυνος γι' αυτόν να υποστεί μεταχείριση αντίθετη προς το Άρθρο 3 της ΕΣΔΑ, στα χέρια των δυνάμεων ασφαλείας, της LTTE⁴³ και των φιλοκυβερνητικών ακτιβιστικών οργανώσεων των Ταμίλ. Ο ίδιος ισχυρίστηκε ότι είχε υποστεί κακομεταχείριση από την LTTE στη Σρι Λάνκα και αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το σπίτι του. Ισχυρίστηκε, επίσης, ότι είχε κρατηθεί αιχμάλωτος στο Κολόμπο επί τρεις μήνες και βασανίστηκε από τις δυνάμεις ασφαλείας, που υποπεύονταν ότι είναι Τίγρης των Ταμίλ.

Το ερώτημα που τέθηκε ενώπιον του Δικαστηρίου του Στρασβούργου ήταν κατά πόσο η επιστροφή του προσφεύγοντα στη Γερμανία θα είχε ως τελικό αποτέλεσμα την επαναπροώθησή του στη χώρα καταγωγής του. Το επιχείρημα που προέβαλε το Ην. Βασίλειο, ήταν ότι το Δικαστήριο δεν θα μπορούσε να αξιολογήσει τη συμμόρφωση της Γερμανίας με το άρθρο 3. Το ΕΔΔΑ συμφώνησε με το επιχείρημα αυτό απορρίπτοντας την προσφυγή ως αβάσιμη⁴⁴.

Μέχρι το 2008 ακολουθείται η συγκεκριμένη προσέγγιση από το Δικαστήριο.

Όσον αφορά την υπόθεση KRS κατά Ην. Βασιλείου⁴⁵, αφορούσε επιστροφή Ιρανού υπηκόου στην Ελλάδα. Ο προσφεύγων, είχε μεταβεί στο Ηνωμένο Βασίλειο έχοντας διέλθει από την Ελλάδα. Σε συμμόρφωση με τον Κανονισμό Δουβλίνο II, οι βρετανικές αρχές είχαν ζητήσει η Ελλάδα να αποδεχθεί την ευθύνη για το αίτημα ασύλου του, πράγμα το οποίο η Ελλάδα απεδέχθη. Ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ότι η προώθησή του από το Ηνωμένο Βασίλειο στην Ελλάδα θα ήταν αντίθετη προς το Άρθρο 3 της Σύμβασης, εξαιτίας της κατάστασης των αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα.

---

⁴³ οργάνωση των Ταμίλ εμπλεκόμενη σε ένοπλο αγώνα για ανεξαρτησία

⁴⁴ ΕΔΔΑ, *TI κ. Ην. Βασιλείου*, 7.03.2000: «The Court finds that it is not established that there is a real risk that Germany would expel the applicant to Sri Lanka in breach of Article 3 of the Convention. Consequently, the United Kingdom have not failed in their obligations under this provision by taking the decision to remove the applicant to Germany (...) It follows that this part of the application must be rejected as manifestly ill-founded pursuant to Article 35 §§ 3 and 4 of the Convention».

⁴⁵ ΕΔΔΑ, *KRS κ. Ην. Βασιλείου*, 2.12.2008

Το ΕΔΔΑ απορρίπτει την προσφυγή παρά τις αρνητικές αναφορές για την κατάσταση του ασύλου στην Ελλάδα, επιμένοντας ότι η Ελλάδα είναι ασφαλής χώρα (safe country) και ότι θα τηρήσει τις δεσμεύσεις της όσον αφορά τις διαδικασίες ασύλου. Το επακόλουθο της κατάστασης αυτής μέχρι το 2009 ήταν το ΕΔΔΑ να έχει λάβει πάνω από 1.000 προσφυγές για την εφαρμογή του συστήματος «Δουβλίνο». Η νομολογία του Στρασβούργου έκτοτε λαμβάνει εντελώς διαφορετική κατεύθυνση.

1.3.2 ενεργοποίηση της ρήτρας κυριαρχίας

Κομβικής σημασίας στο σημείο αυτό είναι η υπόθεση *MSS κατά Βελγίου και Ελλάδας*⁴⁶, η οποία ανέτρεψε τη νομολογία του Στρασβούργου. Ειδικότερα, το πραγματικό της υπόθεσης αφορούσε, Αφγανό πολίτη ο οποίος εισήλθε στο έδαφος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μέσω Ελλάδας και στη συνέχεια έφθασε μέχρι το Βέλγιο όπου και υπέβαλε αίτηση χορήγησης ασύλου. Οι Βελγικές αρχές έκριναν ότι σύμφωνα με τον Κανονισμό Δουβλίνο II αρμόδια χώρα για να εξετάσει το αίτημα του προσφεύγοντα ήταν η Ελλάδα και για το λόγο αυτό δρομολόγησαν τη μεταφορά του εκεί. Στην Ελλάδα, ο αιτών άσυλο υποβλήθηκε σε συνθήκες κράτησης προσβλητικές για τα δικαιώματά του, αντιμετώπισε γενικότερες συνθήκες δυσχερούς διαβίωσης, ήρθε σε επαφή με ένα σύστημα χορήγησης ασύλου που δεν ανταποκρίνονταν στις εγγυήσεις της ΕΣΔΑ και υπέστη κίνδυνο επαναπροώθησης κατά παράβαση του άρθρου 3.

Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η επιστροφή αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα συνιστά *έμμεση επαναπροώθηση* λόγω της ανεπάρκειας του συστήματος ασύλου στη χώρα. Έκρινε, επίσης, ότι πρέπει να γίνεται αξιολόγηση των επιστροφών στη χώρα πρώτης υποδοχής και υποχρεωτική ενεργοποίηση της *ρήτρας κυριαρχίας*⁴⁷ του Κανονισμού «Δουβλίνο» όταν η κατάσταση είναι αντίθετη προς τις διατάξεις της ΕΣΔΑ.

Βασική θέση του ΕΔΔΑ είναι ότι η προώθηση του προσφεύγοντα σε μια άλλη χώρα (από το Βέλγιο στην Ελλάδα), επίσης κράτος μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης, δεν αποσείει την ευθύνη του στο πλαίσιο του συστήματος προστασίας των δικαιωμάτων της ΕΣΔΑ. Κατά συνέπεια, ο Κανονισμός Δουβλίνο II δεν είναι δυνατόν να λειτουργεί ως εξαίρεση από την υποχρέωση των κρατών μελών του ΣοΕ

⁴⁶ ΕΔΔΑ, *MSS κ. Βελγίου και Ελλάδας*, 21.1.2011

⁴⁷ Η ρήτρα αυτή που συνίσταται στη δυνατότητα κράτους μέλους να εξετάσει αίτηση κατά παρέκκλιση, δηλαδή να εξετάζει αιτήσεις ακόμη κι αν δεν είναι χώρα πρώτης υποδοχής, καθίσταται πλέον υποχρέωση. (Αρθ. 17 παρ. 1 Καν. ΕΕ 604/2013)

να μην προωθούν έναν αιτούντα άσυλο σε κράτος μέλος όπου είναι πιθανή η δίωξη, η διακινδύνευση της διαβίωσής του, η κακομεταχείρισή του με βάση τις προβλέψεις του άρθρου 3.

Το Δικαστήριο, λοιπόν, ύστερα από την υπόθεση MSS εκδίδει καταδικαστικές αποφάσεις για την Ελλάδα, καθώς δεν αποτελεί πλέον ασφαλή χώρα⁴⁸.

Αξίζει δε να σημειωθεί ότι και το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁴⁹, σε απόφασή του το 2011 υιοθέτησε παρόμοια θέση με αυτήν του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, παραπέμποντας ρητά στην απόφαση M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας. Το Δικαστήριο επεσήμανε ότι το σύστημα ασύλου της ΕΕ δεν μπορεί να λειτουργήσει στη βάση ενός «αμάχητου τεκμηρίου» ότι όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ τηρούν τα θεμελιώδη δικαιώματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επιπλέον, το Δικαστήριο έκρινε ότι τα κράτη μέλη της ΕΕ δεν μπορούν να μεταφέρουν αιτούντα άσυλο προς το κράτος μέλος που είναι αρμόδιο σύμφωνα με τον κανονισμό του Δουβλίνου, στο οποίο οι συστηματικές ελλείψεις στη διαδικασία ασύλου και οι συνθήκες υποδοχής των αιτούντων άσυλο συνιστούν ουσιαστικούς λόγους ώστε να πιστεύεται ότι ο αιτών άσυλο θα αντιμετώπιζε πραγματικό κίνδυνο να υποστεί απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση κατά την έννοια του άρθρου 4 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ⁵⁰.

Η Ελλάδα έλαβε υπόψη τις επισημάνσεις του ΕΔΔΑ ως προς τις ελλείψεις του ελληνικού συστήματος ασύλου που συνιστούσαν παραβίαση του άρθρου 13 της ΕΣΔΑ προβαίνοντας στην υιοθέτηση των γενικών μέτρων εφαρμογής της απόφασης που συνίστανται ουσιαστικά στην αναμόρφωση της διαδικασίας ασύλου στην Ελλάδα μέσω διαφόρων νομοθετικών πράξεων^{51, 52}. Η απόφαση MSS βρίσκεται ακόμη υπό

---

⁴⁸ Βλ. αντίστοιχα απόφαση *F.H. κατά Ελλάδας* (Αριθ. 78456/11), 31.07.2014 και απόφαση *Sharifi και άλλοι κατά Ιταλίας και Ελλάδας* (Αριθ. 16643/09), 21.10.2014

⁴⁹ ECJ, *joint cases N. S. v Secretary of State for the Home Department* (C-411/10)

⁵⁰ Βλέπε, ιδίως, τις παραγράφους 88 έως 91 της απόφασης του ΔΕΕ

⁵¹ Πιο συγκεκριμένα, το π.δ. 114/2010 ρυθμίζει τη διαδικασία επεξεργασίας των εκκρεμών αιτήσεων ασύλου, δηλαδή όσων υποβλήθηκαν μέχρι τον Ιούνιο του 2013, περιορίζοντας τον ρόλο της αστυνομίας. Έτσι, αν και σε πρώτο βαθμό οι εκκρεμείς αιτήσεις εξετάζονται από τις αρμόδιες αστυνομικές αρχές, ωστόσο η δευτεροβάθμια εξέταση γίνεται από τις Επιτροπές Προσφυγών.

⁵² Ο ν. 3907/2011 αναβαθμίζει συνολικά τη διαδικασία ασύλου ιδρύοντας την Υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής, υπεύθυνη για τη διαχείριση των Κέντρων Πρώτης Υποδοχής και των Κινητών Μονάδων Πρώτης Υποδοχής, την Κεντρική Υπηρεσία Ασύλου και την Αρχή Προσφυγών.

παρακολούθηση ενώπιον της Επιτροπής Υπουργών⁵³. Η υπόθεση αυτή ορόσημο γρήγορα ακολουθήθηκε από έναν αριθμό παρόμοιων υποθέσεων⁵⁴.

Χαρακτηριστική είναι η υπόθεση Sharifi και λοιποί κατά Ιταλίας και Ελλάδα⁵⁵.

Στην υπόθεση αυτή, τριάντα δύο Αφγανοί υπήκοοι, δύο Σουδανοί υπήκοοι και ένας υπήκοος Ερυθραίας, έχοντας εισέλθει στην Ιταλία παράνομα από την Ελλάδα, διαμαρτυρήθηκαν κατά της απόφασης της ιταλικής κυβέρνησης να επιστραφούν πίσω στην Ελλάδα, απ' όπου φοβούνταν ότι θα επαναπροωθούνταν στις χώρες καταγωγής τους και θα υποβάλλονταν σε θάνατο ή βασανιστήρια. Καμία ευκαιρία δεν είχε δοθεί στους αιτούντες να παραπονεθούν για τη μεταφορά τους στην Ελλάδα, ούτε είχαν ληφθεί στοιχεία ως προς την ταυτότητα μερικών

Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε αφενός ότι η Ελλάδα παραβίασε το άρθρο 13 σε συνδυασμό με το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ, λόγω της απουσίας αποτελεσματικής διαδικασίας ασύλου που τους εξέθετε στον κίνδυνο επαναπροώθησης στη χώρα καταγωγής τους όπου κινδύνευε η ζωή τους και η σωματική τους ακεραιότητα, αφετέρου ότι η Ιταλία παραβίασε το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ (αυτοτελώς), λόγω της επαναπροώθησης των προσφευγόντων πίσω στην Ελλάδα, το άρθρο 13 σε συνδυασμό με το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ και το άρθρο 4 του 4^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ (απαγόρευση ομαδικής απέλασης αλλοδαπών).

Επαναλαμβάνοντας, τις δηλώσεις των τρίτων μερών, το Δικαστήριο τόνισε ότι η αναχαιτίση από τις ιταλικές αρχές στα λιμάνια της Αδριατικής είχε λάβει χώρα και στο παρελθόν και, εν προκειμένω, οι προσφεύγοντες κατά την άφιξή τους στην Ιταλία εστάλησαν αμέσως πίσω στην Ελλάδα, στερώντας τους με αυτόν τον τρόπο τη δυνατότητα να υποβάλλουν αίτηση για άσυλο και τα διαδικαστικά τους δικαιώματα.

Η Ιταλία επικαλέστηκε τον κανονισμό του Δουβλίνου της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά το Δικαστήριο απέρριψε το επιχείρημα αυτό και αναφερόμενο στην υπόθεση *M.S.S.*,

---

⁵³ Βλ.: Σαράντη Βασιλική, *Σύντομη επισκόπηση της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου για άσυλο-μετανάστευση*, Παγκόσμιες Προκλήσεις - Κοινές Ευθύνες - Μια αποτίμηση στα 70άχρονα των ΗΕ, 17-19 Δεκεμβρίου 2015, Πάντειο Πανεπιστήμιο, σελ. 1-3

⁵⁴ *Mohammed Hussein κ. Ολλανδίας και Ιταλίας, Mohammed κ. Αυστρίας, Sharifi κ. Αυστρίας*, 5 Δεκεμβρίου 2013, *Mohammadi κ. Αυστρίας* 3 Ιουλίου 2014, *A.M.E. κ. Ολλανδίας* (αριθ. 51428/10)

⁵⁵ ΕΔΔΑ, *Sharifi κ. λοιποί κ. Ιταλίας και Ελλάδας*, 21.10.2014

επεσήμανε ότι, ενώ τα κράτη έχουν το κυριαρχικό δικαίωμα να ελέγχουν τη μετανάστευση και την τήρηση των υποχρεώσεων που απορρέουν από την ένταξη στην ΕΕ, οι προκλήσεις, ωστόσο, για την αντιμετώπιση της μαζικής εισροής των μεταναστών δεν δικαιολογούν σε καμία περίπτωση την παραβίαση της Σύμβασης ή των Πρωτοκόλλων της. Εάν ένα κράτος πραγματοποιεί μια επιστροφή, είναι υποχρεωμένο να βεβαιωθεί ότι η χώρα προορισμού προσφέρει ικανοποιητικές εγγυήσεις σεβασμού του δικαίου και των δικαιωμάτων των ατόμων που προστατεύονται από τη Σύμβαση, συμπεριλαμβανομένης της αρχής της μη επαναπροώθησης^{56, 57}.

***

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι μετά και τις σημαντικές αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου επί του θέματος, καθώς και την N.S., του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με τις οποίες κρίθηκε ότι η Ελλάδα δεν εφήρμοζε ένα «δίκαιο και αποτελεσματικό σύστημα ασύλου», με συνέπεια μακρόχρονη αβεβαιότητα για τους αιτούντες άσυλο, και ότι οι συνθήκες διαβίωσης και κράτησης των αιτούντων άσυλο ήταν ανεπαρκείς και ως εκ τούτου παραβιάζεται το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ, θεωρήθηκε αναγκαία η αναστολή της εφαρμογής του κανόνα ότι υπεύθυνο κράτος εξέτασης του αιτήματος ασύλου είναι το πρώτο ευρωπαϊκό κράτος στο οποίο ο αιτών έχει εισέλθει. Αυτή η νομολογιακή εξέλιξη αποτυπώθηκε νομοθετικά στο Δουβλίνο III και πλέον αποτελεί ευρωπαϊκό κανόνα ότι η επιστροφή των αιτούντων άσυλο από τα κράτη του τελικού τους προορισμού προς το κράτος πρώτης εισόδου αναστέλλεται υποχρεωτικά, εφόσον η τελευταία κρίνεται ως μη «ασφαλής», όπως έχει κριθεί η Ελλάδα. Και η Κοινοβουλευτική Συνέλευση σε ένα από τα ψηφίσματά της παραδέχθηκε ότι το σύστημα του Δουβλίνου έχει καταρρεύσει και απηύθυνε έκκληση για την κατάρτιση μιας νέας ευρωπαϊκής πολιτικής για το άσυλο⁵⁸.

⁵⁶ ΕΔΔΑ, *Sharifi κ. λοιποί κ. Ιταλίας και Ελλάδας*, 21.10.2014, παρ. 232

⁵⁷ Βλ.: Open Society Foundations, *Case Watch: Italian Migrant Expulsion before the European Court of Human Rights*, June 15, 2016, διαθέσιμο στο: <https://www.opensocietyfoundations.org/voices/case-watch-italian-migrant-expulsion-european-court-human-rights>

⁵⁸ After Dublin – the urgent need for a real European asylum system, Resolution 2072 (2015)

1.4 Διακήρυξη ΕΕ – Τουρκίας

Αντιμέτωπη με την εντεινόμενη παγκόσμια προσφυγική κρίση η Ε.Ε. δεν επιχείρησε να αυξήσει τις διαθέσιμες ασφαλείς και νόμιμες οδούς για τους πρόσφυγες αλλά αντιθέτως κατέβαλε μεγάλες προσπάθειες για να σταματήσει την είσοδο ανθρώπων στην επικράτειά της.

Έτσι λοιπόν, στα τέλη του 2015 και στις αρχές του 2016, επικεντρώθηκε στην επίτευξη συμφωνιών με την Τουρκία για την αποτροπή των παράτυπων αναχωρήσεων από την επικράτειά της. Στις 15 Οκτωβρίου 2015, προχώρησε σε ένα Κοινό Σχέδιο Δράσης⁵⁹ για την αποτροπή της παράτυπης μετανάστευσης από την Τουρκία προς την Ε.Ε. Με το κοινό όμως αυτό σχέδιο δεν πραγματοποιήθηκε η επιδιωκόμενη μείωση στις παράτυπες αφίξεις στην Ευρώπη και έτσι, στους μήνες που ακολούθησαν, μετά το κλείσιμο της διαδρομής των Βαλκανίων για τους πρόσφυγες τον Φεβρουάριο του 2016, η Ε.Ε. και η Τουρκία ανακοίνωσαν μια δεύτερη, εκτεταμένη συμφωνία, τη “*Συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας*”⁶⁰. Πρόκειται στην ουσία για μια δήλωση⁶¹ που συμφωνήθηκε στις 18 Μαρτίου 2016, με αμφίβολες έννομες συνέπειες, αλλά αναμφισβήτητες πολιτικές επιπτώσεις, η οποία συνεπάγεται κυρίως την επιστροφή στην Τουρκία κάποιων κατηγοριών ανθρώπων που εισέρχονται παράνομα στα ελληνικά νησιά μετά τις 20 Μαρτίου του 2016. Στις κατηγορίες αυτές συγκαταλέγονται: άνθρωποι που δεν υποβάλλουν αίτηση για άσυλο στην Ελλάδα· εκείνοι των οποίων οι αιτήσεις ασύλου εξετάζονται από τις ελληνικές αρχές και κρίνονται αβάσιμες· και εκείνοι των οποίων οι αιτήσεις ασύλου κρίνονται από τις ελληνικές αρχές ως απαράδεκτες⁶². Οι επιστροφές τους λαμβάνουν χώρα στηριζόμενες στην παραδοχή ότι η Τουρκία θεωρείται «πρώτη χώρα ασύλου» ή «ασφαλής τρίτη χώρα»⁶³. Σύμφωνα με στοιχεία, τουλάχιστον 35 αιτούντες που υπέβαλαν αίτηση για προστασία στην Ελλάδα, είδαν τα αιτήματά τους να

⁵⁹ European Commission, “*EU-Turkey Joint Action Plan: Factsheet*”, 15 Οκτωβρίου 2015, διαθέσιμο στο: [http://europa.eu/rapid/press-release MEMO-15-5860_en.htm](http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-5860_en.htm)

⁶⁰ European Council, *EU-Turkey statement*, 18 March 2016, available at: <http://goo.gl/reBVOt>

⁶¹ Το νομικό σκέλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου έχει δηλώσει ότι το έγγραφο αυτό δεν είναι μια συμφωνία, η οποία θα έπρεπε να έχει εγκριθεί από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και να έχει δημοσιευτεί στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά μάλλον ένα δελτίο τύπου, χωρίς δεσμευτικό νομικό αποτέλεσμα, Nikolaj Nielsen, “*EU-Turkey Deal Not Binding, Says EP Legal Chief*”, 10 Μαΐου 2016, EU Observer, διαθέσιμο στο <https://euobserver.com/justice/133385>.

⁶² Διεθνές Αμνηστία, Έκθεση: “*Μη ασφαλές καταφύγιο – οι αιτούντες άσυλο και οι πρόσφυγες στερούνται αποτελεσματικής προστασίας στην Τουρκία*”, 2016: https://www.amnesty.gr/sites/default/files/pdf/toyrkia_mi_asfales_katafygio_ekthesi_2016.pdf

⁶³ The AIRE Centre – ECRE, *With Greece: Recommendations for refugee protection*, June 2016, p. 9, available at: http://www.asylumineurope.org/sites/default/files/resources/with_greece.pdf

απορρίπτονται σε πρώτο βαθμό με την αιτιολογία ότι η Τουρκία είναι μια χώρα που μπορεί να προσφέρει επαρκή προστασία στους πρόσφυγες⁶⁴.

Λίγους μήνες, όμως, μετά την έναρξη της εφαρμογή της συμφωνίας ΕΕ - Τουρκίας οι έννοιες της «πρώτης χώρας ασύλου» και της «ασφαλούς τρίτης χώρας» έχουν καταστεί ιδιαίτερα αμφιλεγόμενες και η εφαρμογή τους εξαιρετικά αβέβαιη. Τη στιγμή που η ελληνική κυβέρνηση βρίσκεται υπό πίεση να επιστρέψει στην Τουρκία όσους βρίσκονται στα νησιά, η κοινωνία των πολιτών αλλά και τα άτομα που συμμετέχουν στις επιτροπές προσφυγής δεν είναι πεπεισμένα ότι η Τουρκία είναι μια ασφαλής χώρα⁶⁵.

Πιο συγκεκριμένα, στοιχεία από οργανώσεις για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων υποδεικνύουν ότι η Τουρκία παραβιάζει το ευρωπαϊκό και διεθνές δίκαιο με την **επαναπροώθηση** αιτούντων-άσυλο στις χώρες καταγωγής τους, χωρίς τη δυνατότητα πρόσβασης σε δικηγόρους και διαδικασίες ασύλου. Το σύστημα ασύλου της βρίσκεται ακόμα στη διαδικασία σύστασής του και δεν είναι ικανό να ανταπεξέλθει στις ανάγκες εκατομμυρίων αιτούντων άσυλο και προσφύγων στη χώρα. Υπάρχουν επίσης στοιχεία ότι ιδιαίτερα Σύριοι πρόσφυγες, συμπεριλαμβανομένων παιδιών, που έχουν συμφωνήσει να επιστρέψουν από την Ελλάδα στην Τουρκία, έχουν υποστεί παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Τουρκία, συμπεριλαμβανομένης της αυθαίρετης κράτησής τους και της άρνησης πρόσβασης σε νομική εκπροσώπηση καθώς και σε εξειδικευμένη ιατρική φροντίδα⁶⁶.

Υπάρχει ακόμη μια σειρά από αναφορές που δείχνουν ότι άτομα που συλλαμβάνονται στην προσπάθειά τους να διασχίσουν τα σύνορα Τουρκίας – Συρίας ή εντός της τουρκικής επικράτειας επαναπροωθούνται αμέσως στη Συρία ή κρατούνται στην Τουρκία και στη συνέχεια απελαύνονται, συχνά σε μεγάλες ομάδες. Αυτό εγείρει ανησυχίες σχετικά με τη συμμόρφωση της Τουρκίας προς την **αρχή της μη επαναπροώθησης** αλλά και σχετικά με την πρακτική των **συλλογικών απελάσεων**. Φαίνεται ότι η πρακτική αυτή δεν απαγορεύεται από την εθνική

---

⁶⁴ ECRE, *The slow unfolding of the EU-Turkey deal?*, 10th June 2016, available at: <http://www.ecre.org/the-slow-unfolding-of-the-eu-turkey-deal/>

⁶⁵ Διεθνές Αμνηστία, Έκθεση: “Μη ασφαλές καταφύγιο – οι αιτούντες άσυλο και οι πρόσφυγες στερούνται αποτελεσματικής προστασίας στην Τουρκία”, 2016: https://www.amnesty.gr/sites/default/files/pdf/toyrkia_mi_asfales_katafygio_ekthesi_2016.pdf

⁶⁶ Patrick Kingsley και Eiad Abdulatif, “Syrians Returned to Turkey under EU Deal ‘Have had no Access to Lawyers’”, *The Guardian*, 16 Μαΐου 2016, διαθέσιμο στο <http://www.theguardian.com/world/2016/may/16/syrians-returned-toturkey-after-eu-deal-complain-of-treatment>

νομοθεσία, και ότι η νομοθεσία δεν περιέχει επαρκείς εγγυήσεις για την αξιολόγηση της ατομικής κατάστασης του καθενός⁶⁷.

Με το δεδομένο πως δεν υπάρχει αξιολόγηση ως προς τα ανθρώπινα δικαιώματα ή ανεξάρτητος φορέας παρακολούθησης της υλοποίησης της συμφωνίας μεταξύ ΕΕ και Τουρκίας, δεν υπάρχει καμία εγγύηση ότι παρόμοιες παραβιάσεις δεν θα συνεχίζουν να υφίστανται. Οι επιστροφές στην Τουρκία δεν μπορούν να συνεχιστούν στη βάση ότι η Τουρκία αποτελεί μια ασφαλή χώρα για τους πρόσφυγες. Η ΕΕ θα πρέπει να υιοθετήσει ένα ανεξάρτητο σχέδιο επανεγκατάστασης και να συνεργαστεί με την Τουρκία, ώστε να σταματήσουν οι παραβιάσεις των δικαιωμάτων των προσφύγων⁶⁸.

Ορισμένες επίσης ΜΚΟ, όπως το Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, έχουν εκφράσει την βαθιά τους ανησυχία σχετικά με την πραγματική προστασία που παρέχεται σε πρόσωπα που χρήζουν διεθνούς προστασίας σε Ελλάδα και Τουρκία. Το ΕΣΠ υπενθυμίζει ότι η συνομολόγηση της Συμφωνίας ΕΕ - Τουρκίας, δεν μπορεί να δικαιολογήσει τη μη τήρηση των υποχρεώσεων των Αρχών, όπως αυτές προκύπτουν από το σύνολο των κανόνων του εθνικού, ευρωπαϊκού και διεθνούς δικαίου. Ζητεί από τις ελληνικές Αρχές να σέβονται την αρχή της μη επαναπροώθησης, το δικαίωμα στο άσυλο και τα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου⁶⁹.

Στις 20 Μαΐου 2016 βγήκε και η πρώτη απόφαση, η οποία χαρακτηρίζει την Τουρκία μη ασφαλή τρίτη χώρα και θέτει εν αμφιβόλω την εφαρμογή της συμφωνίας. Πιο συγκεκριμένα, η Δευτεροβάθμια Επιτροπή Εκδίκασης Προσφυγών εξέδωσε την πρώτη απόφασή της, ύστερα από προσφυγή Σύρου που βρισκόταν στη Λέσβο και στον οποίο αρχικά δεν δόθηκε άσυλο, οπότε και θα έπρεπε να επιστρέψει στην Τουρκία. Ωστόσο, η Επιτροπή Προσφυγών έκρινε ότι η Τουρκία δεν παρέχει στους πρόσφυγες την πλήρη προστασία που απαιτείται στο πλαίσιο της Σύμβασης της Γενεύης για το Καθεστώς των Προσφύγων και ότι η χώρα δεν συμμορφώνεται με την αρχή της μη επαναπροώθησης. Η Τουρκία, επομένως, **δεν είναι ασφαλής τρίτη**

---

⁶⁷ Report of the fact-finding mission to Turkey by Ambassador Tomáš Boček, Special Representative of the Secretary General on migration and refugees, 30 May – 4 June 2016, SG/Inf(2016)29, 10 August 2016, available at: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680699e93

⁶⁸ Διεθνής Αμνηστία, Δελτίο Τύπου, "Η ψευδαίσθηση της «ασφαλούς χώρας» για την Τουρκία καταρρέει": <https://www.amnesty.gr/news/press/article/20243/i-pseydaisthisi-tis-asfalloys-horas-gia-tin-tourkia-katarreei>

⁶⁹ Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, Δελτίο Τύπου: Εφαρμογή συμφωνίας ΕΕ –Τουρκίας κατά παράβαση θεμελιωδών δικαιωμάτων, 27 Απριλίου 2016, διαθέσιμο στο: <http://www.gcr.gr/index.php/el/news/press-releases-announcements/item/557-deltio-tyπου-efarmogi-symfonias-ee-tourkias-kata-paravasi-themeliodon-dikaiomaton>

χώρα, οπότε το αίτημα ασύλου πρέπει να εξεταστεί εκ νέου με περισσότερες λεπτομέρειες και στοιχεία.

Η πρώτη αυτή απόφαση, χαιρετίστηκε από πολλές οργανώσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα ως απόδειξη ότι η συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας είναι ανεφάρμοστη και θα πρέπει να πάψει να ισχύει. Τη στιγμή που η ΕΕ εθελουφλεί δηλώνοντας ότι η Τουρκία είναι ασφαλής χώρα για τους πρόσφυγες, η απόφαση αυτή της Επιτροπής Προσφυγών προλαμβάνει βέβαιες παραβιάσεις θεμελιωδών δικαιωμάτων του προσφεύγοντος, προστατεύοντας την Ελλάδα από μελλοντικές καταδικαστικές αποφάσεις διεθνών δικαιοδοτικών οργάνων⁷⁰.

Τον Ιούνιο του 2016 παραπέμφθηκε και η πρώτη υπόθεση ενώπιον του ΕΔΔΑ, σχετικά με τη συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας. Τρεις Έλληνες δικηγόροι έκαναν αίτηση για προσωρινά μέτρα για να σταματήσουν την απέλαση στην Τουρκία ενός Σύρου που διωκόταν από τον ISIS⁷¹.

Ο αιτών ζητήθηκε από μέλη του ISIS στην Τουρκία, το οποίο απαίτησε την επιστροφή του στη Συρία για να εργαστεί στην παραγωγή πετρελαίου σε μια ελεγχόμενη περιοχή από τον ISIS. Ο ίδιος βρισκόταν σε ιδιαίτερο κίνδυνο και λόγω της ομοφυλοφιλίας του. Η αίτησή του κρίθηκε απαράδεκτη, αλλά το αίτημά του δεν εξετάστηκε επί της ουσίας. Η Επιτροπή Προσφυγών αποφάνθηκε ότι ήταν ασφαλές στην περίπτωση του να επιστρέψει στην Τουρκία επειδή είχε ζήσει εκεί πολλά χρόνια. Οι δικηγόροι στη συνέχεια παρέπεμψαν την υπόθεσή του στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για να σταματήσει η απέλαση, η οποία πιστεύουν ότι θα έθετε τον αιτούντα και τα θεμελιώδη δικαιώματά του σε σοβαρό κίνδυνο. Έκαναν αίτηση για ασφαλιστικά μέτρα, η οποία όμως απορρίφθηκε από το Δικαστήριο⁷².

Η νομιμότητα της συμφωνίας ΕΕ-Τουρκίας έχει προσβληθεί και ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁷³, και είναι πιθανό ότι το ΔΕΕ θα κληθεί να

---

⁷⁰ Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, 'Ελπιδοφόρος η έκδοση της πρώτης θετικής απόφασης των Επιτροπών Προσφυγών επί του παραδεκτού του αιτήματος ασύλου υπηκόου Συρίας, μετά τη Συμφωνία ΕΕ – Τουρκίας', 22 Μαΐου 2016, διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/j2E3VF>

⁷¹ ECRE, *The slow unfolding of the EU-Turkey deal?*, 10th June 2016, available at: <http://www.ecre.org/the-slow-unfolding-of-the-eu-turkey-deal/>

⁷² ProAsyl, 'EU-Turkey Deal: deportation of homosexual Syrian threatened by ISIS looming', 3 June 2016, available at: <https://goo.gl/WdIT5A>

⁷³ Γενικό Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης, υποθέσεις T-192/16, T-193/16 και T-257/16 *NF κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής*, 31 Μαΐου 2016 και 2 Ιουνίου 2016.

ερμηνεύσει την έννοια της «ασφαλούς τρίτης χώρας» ή «πρώτης χώρας υποδοχής» σύμφωνα με τη νομοθεσία της ΕΕ για να διαπιστώσει αν μπορεί να εφαρμοστεί σε γειτονικές χώρες της ΕΕ⁷⁴.

Μέχρι σήμερα πάντως η εφαρμογή της «συμφωνίας» προχωρά με σχετικά αργά βήματα. Από τότε που ξεκίνησαν οι επιστροφές στο πλαίσιο της έως και τις 23 Μαΐου 2016, σύμφωνα με στοιχεία, μόνο 280 Σύριοι πρόσφυγες έχουν επανεγκατασταθεί από την Τουρκία στην Ε.Ε, ενώ μόνο 441 από τους 8.500 Σύριους και μη Σύριους που έφτασαν στα ελληνικά νησιά, έχουν επιστραφεί στην Τουρκία⁷⁵.

Συμπερασματικά, τα κράτη έχοντας το δικαίωμα να ελέγχουν τα σύνορά τους με τη δυνατότητα απέλασης υπό ορισμένες προϋποθέσεις ξένων πολιτών από την επικράτειά τους, θα πρέπει ωστόσο να συμμορφώνονται με τις εγχώριες, περιφερειακές και διεθνείς νομικές υποχρεώσεις κατά την υιοθέτηση μέτρων ελέγχου των συνόρων. Αυτό προϋποθέτει τον σεβασμό των υποχρεώσεων που απορρέουν από τη Σύμβαση για τους Πρόσφυγες, το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτισμικά Δικαιώματα αλλά και τις απαιτήσεις της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

---

⁷⁴ The AIRE Centre – ECRE, *With Greece: Recommendations for refugee protection*, June 2016, available at: http://www.asylumineurope.org/sites/default/files/resources/with_greece.pdf

⁷⁵ Διεθνές Αμνηστία, Έκθεση: “Μη ασφαλές καταφύγιο – οι αιτούντες άσυλο και οι πρόσφυγες στερούνται αποτελεσματικής προστασίας στην Τουρκία”, 2016: https://www.amnesty.gr/sites/default/files/pdf/toyrkia_mi_asfales_katafygio_ekthesi_2016.pdf

Κεφάλαιο 2^ο: Το ζήτημα των συλλογικών απελάσεων

Ένα άλλο ζήτημα που έχει ιδιαίτερη σημασία στα πλαίσια της τρέχουσας προσφυγικής κρίσης είναι εκείνο των συλλογικών απελάσεων. Τόσο το δίκαιο της ΕΕ⁷⁶ όσο και η ΕΣΔΑ, μέσω του άρθρου 4 του Τέταρτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου, απαγορεύουν τις συλλογικές απελάσεις αλλοδαπών.

2.1 Η έννοια και ο σκοπός του άρθρου 4 του 4^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου

Το 4^ο Πρόσθετο Πρωτόκολλο στην ΕΣΔΑ συντάχθηκε το 1963 και αποτελούσε το πρώτο διεθνές κείμενο για την αντιμετώπιση του φαινομένου των συλλογικών απελάσεων⁷⁷. Ο βασικός σκοπός του άρθρου 4 του εν λόγω Πρωτοκόλλου είναι να εμποδίσει τα κράτη να απομακρύνουν ορισμένους αλλοδαπούς χωρίς την προηγούμενη εξέταση της προσωπικής τους κατάστασης⁷⁸.

Ως εκ τούτου, ως συλλογική απέλαση νοείται οποιοδήποτε μέτρο το οποίο εξαναγκάζει ανθρώπους να εγκαταλείψουν ένα συγκεκριμένο έδαφος ή χώρα ομαδικά και εφόσον η απόφαση αυτή δεν βασίζεται σε εύλογη και αντικειμενική εξέταση της ιδιαίτερης περίπτωσης καθενός από αυτούς και

---

⁷⁶ Δυνάμει του δικαίου της ΕΕ, οι συλλογικές απελάσεις αντιβαίνουν στο Άρθρο 78 της ΣΛΕΕ, το οποίο ορίζει ότι το κεκτημένο όσον αφορά το άσυλο πρέπει να συνάδει με «άλλες συναφείς συμβάσεις», και απαγορεύονται από το Άρθρο 19 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ. Οι συλλογικές απελάσεις αντιβαίνουν επίσης στον ΕΚΧ και στο Άρθρο του 19 παράγραφος 8 περί εγγυήσεων έναντι της απέλασης.

⁷⁷ Πιο συγκεκριμένα, το Τέταρτο Πρωτόκολλο στη Σύμβαση για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών για την εξασφάλιση ορισμένων δικαιωμάτων και ελευθεριών πέρα από όσα ήδη περιλαμβάνονται στη Σύμβαση και το Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο αυτής, υπεγράφη στο Στρασβούργο στις 16 Σεπτεμβρίου 1963 και τέθηκε σε ισχύ στις 2 Μαΐου 1968.

⁷⁸ Το Πρωτόκολλο έχει επικυρωθεί από 43 συνολικά κράτη. Δεν έχει υπογραφεί από την Ελλάδα και την Ελβετία.

χωρίς να τους δίνεται η δυνατότητα να υποβάλλουν τα επιχειρήματά τους ενάντια στα ληφθέντα από την αρμόδια αρχή μέτρα⁷⁹.

Σε πολλές από τις αποφάσεις του, το Δικαστήριο έχει επισημάνει ότι οι διαδικασίες απέλασης πρέπει να λαμβάνουν υπόψη την ατομική κατάσταση των ενδιαφερομένων.

Για να διαπιστώσει αν υπήρξε συλλογική απέλαση, το Δικαστήριο λαμβάνει υπόψη μια σειρά από παράγοντες όπως την απουσία ατομικών συνεντεύξεων, τη δυσκολία επικοινωνίας με δικηγόρο, το γεγονός ότι ένας μεγάλος αριθμός ατόμων της ίδιας προέλευσης έχει λάβει την ίδια μεταχείριση κατά την ίδια στιγμή. Ακόμη και η διαδικασία ταυτοποίησης δεν αρκεί για να αποκλείσει την ύπαρξη συλλογικής απέλασης.

Κατά συνέπεια, όταν δεν υπάρχει επαρκής αναφορά στην ιδιαίτερη κατάσταση κάθε αιτούντα άσυλο μίας ομάδας αλλοδαπών σε παρόμοιες συνθήκες που αιτιολογεί την απέλασή του, ή όταν φαίνεται πως τα μέλη της ομάδας των αλλοδαπών έχουν απελαθεί κατά την ίδια διαδικασία και την ίδια χρονική στιγμή, το ΕΔΔΑ είναι πιθανόν να υποστηρίξει ότι έχει πραγματοποιηθεί ομαδική απέλαση και να καταλήξει σε παραβίαση της ΕΣΔΑ.

Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι δεν μπορεί να διαπιστωθεί παραβίαση του άρθρου 4 του 4^{ου} Πρωτοκόλλου εφόσον η έλλειψη μιας απόφασης απέλασης που να έχει πραγματοποιηθεί σε ατομική βάση είναι η συνέπεια της υπαίτιας συμπεριφοράς των αιτούντων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα στο σημείο αυτό αποτελεί η υπόθεση *Dritsas κατά Ιταλίας*⁸⁰, στην οποία οι αιτούντες είχαν αρνηθεί να δείξουν τα πιστοποιητικά τους έγγραφα στην αστυνομία με αποτέλεσμα η τελευταία να μην μπορεί να εκδώσει αποφάσεις απέλασης σε ατομική βάση⁸¹.

---

⁷⁹ European Court of Human Rights, *Guide on Article 4 of Protocol No. 4 to the European Convention on Human Rights – Prohibition of collective expulsion of aliens*, 30 April 2016, available at <www.echr.coe.int> (Case-Law – Case-Law Analysis – Case-Law Guides)

⁸⁰ ΕΔΔΑ, *Dritsas κατά Ιταλίας*, Αριθ. 2344/02, 01.02.2011

⁸¹ Sitaropoulos Nikolaos, *Migrant "push backs" at sea are prohibited "collective expulsions": case analysis*, Oxford Human Rights Hub: global perspectives on human rights, 8 Feb. 2014

2.2 Η αρχική νομολογία

Το Δικαστήριο για πρώτη φορά έκρινε ότι η απομάκρυνση μιας ομάδας Ρομά αιτούντων άσυλο συνιστούσε παραβίαση του άρθρου 4 του 4^{ου} Πρωτοκόλλου στην υπόθεση *Čonka κατά Βελγίου*⁸².

Η υπόθεση αφορούσε ειδικότερα μια 4μελή οικογένεια Σλοβάκων πολιτών ρομανικής καταγωγής (γονείς και 2 παιδιά), που το 1998 δέχθηκαν κατ' επανάληψη επιθέσεις και απειλές από skinheads, με επανειλημμένη άρνηση των αστυνομικών αρχών να παρέμβουν, παρ' ό,τι κλήθηκαν για βοήθεια. Το Νοέμβριο του ίδιου έτους, διέφυγαν από τη Σλοβακία και ταξίδεψαν στο Βέλγιο, όπου αιτήθηκαν άσυλο. Η απόφαση του Γραφείου Αλλοδαπών ήταν αρνητική και συνοδευόταν από απόφαση άρνησης εισόδου στο Βέλγιο και από διαταγή εγκατάλειψης της χώρας εντός 5 ημερών. Κατ' αυτών ασκήθηκε προσφυγή και ο Γενικός Επίτροπος επικύρωσε την απόφαση του Γραφείου Αλλοδαπών, λόγω μη εμφάνισης του πατέρα, παρά την κλήτευσή του και λόγω αντιφάσεων στις καταθέσεις της μητέρας. Κατά της απόφασής του προσέφυγαν ενώπιον του ΣτΕ, με ταυτόχρονο αίτημα παροχής δωρεάν δικαστικής συνδρομής, το οποίο απορρίφθηκε και εφ' όσον δεν καταβλήθηκαν τα δικαστικά τέλη από τους προσφεύγοντες, οι αιτήσεις τους διαγράφηκαν από το πινάκιο.

Ήδη το φθινόπωρο του 1999, η αστυνομία της Γάνδης κάλεσε κάποιες οικογένειες Σλοβάκων ρομανικής καταγωγής να παρουσιαστούν ώστε να ολοκληρωθεί η διαδικασία καθορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα. Όταν τα μέλη της οικογένειας Čonka προσήλθαν στο αστυνομικό τμήμα, την ίδια χρονική στιγμή με άλλα περίπου εβδομήντα άτομα ίδιας καταγωγής και καθεστώτος, χαρακτηρίστηκαν ως παράνομοι μετανάστες και τους κοινοποιήθηκε διαταγή απομάκρυνσης από το Βέλγιο και απόφαση απέλασης και κράτησης⁸³. Το σύνολο των διαταγών απέλασης, όπως και οι λόγοι της σύλληψής τους, ήταν διατυπωμένα με παρόμοιο τρόπο. Επιπλέον, οι ενδιαφερόμενοι δεν είχαν τη δυνατότητα να επικοινωνήσουν με δικηγόρο και η διαδικασία ασύλου τους δεν είχε ολοκληρωθεί.

---

⁸² ΕΔΔΑ, *Conka κ. Βελγίου*, Αριθ. 51564/99, 5.02.2002

⁸³ Το οποίο συνιστούσε παραβίαση και του άρθρου 5§1(στ.) της ΕΣΔΑ, παρ. 163

Το Δικαστήριο έκρινε ότι σε κανένα στάδιο από την πρόσκληση για εμφάνιση στο αστυνομικό τμήμα μέχρι την απέλαση η διαδικασία δεν παρείχε επαρκείς εγγυήσεις ικανές να αποδείξουν την εξατομικευμένη και ουσιαστική εξέταση της κάθε περίπτωσης. Εντούτοις κατέληξε στη παραβίαση του άρθρου 4 του 4^{ου} Πρωτοκόλλου με τέσσερις έναντι τριών ψήφων⁸⁴.

2.3 Η εξέλιξη του άρθρου 4, του 4^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου

2.3.1 Η εξωεδαφική εφαρμογή

Το Τέταρτο Πρωτόκολλο στην ΕΣΔΑ ορίζει ότι: «*οι ομαδικές απελάσεις αλλοδαπών απαγορεύονται*», χωρίς να κάνει, όμως, καμία αναφορά στο έδαφος. Οι δογματικές εξελίξεις άρχισαν το 2012, όταν το Δικαστήριο στην υπόθεση *Hirsi Jamaa και λοιπών κατά Ιταλίας*, εξετάζει, για πρώτη φορά, την εξωεδαφική εφαρμογή του άρθρου 4, του 4^{ου} Πρωτοκόλλου, και ιδίως όσον αφορά τους μετανάστες που συλλαμβάνονται στην ανοιχτή θάλασσα. Οι ιταλικές αρχές πραγματοποίησαν αναγκαστική επαναπροώθηση πλοιαρίου, στο οποίο επέβαιναν δυνητικοί αιτούντες άσυλο και πιο συγκεκριμένα, έντεκα Σομαλοί υπήκοοι και δεκατρείς υπήκοοι της Ερυθραίας, οι οποίοι μαζί με άλλα περίπου διακόσια άτομα, εγκατέλειψαν τη Λιβύη αφού επιβιβάστηκαν σε τρία πλωτά μέσα με σκοπό να προσεγγίσουν τις ιταλικές ακτές.

Το Δικαστήριο δεν μπορεί παρά να θεωρήσει ότι η μετάβαση των προσφευγόντων στη Λιβύη πραγματοποιήθηκε χωρίς καμία μορφή εξέτασης της ατομικής κατάστασης κάθε προσφεύγοντος. Επιπλέον, το προσωπικό στα στρατιωτικά πλοία δεν είχε εκπαιδευτεί για τη διεξαγωγή ατομικών συνεντεύξεων και δεν υποστηρίχθηκε από διερμηνείς ή νομικούς συμβούλους. Αυτό είναι αρκετό για το Δικαστήριο, για να αποκλείσει την ύπαρξη επαρκών εγγυήσεων ικανών να διασφαλίσουν ότι η ατομική κατάσταση του κάθε ενδιαφερόμενου αποτέλεσε στην πραγματικότητα αντικείμενο λεπτομερούς εξέτασης. Το Δικαστήριο αποφάσισε ότι η αδυναμία της Ιταλίας να εξετάσει την ατομική κατάσταση των μεταναστών που

---

⁸⁴ Ramji-Nogales Jaya, *Prohibiting Collective Expulsion of Aliens at the European Court of Human Rights*, American Society of International Law, Volume 20, Issue 1, January 04, 2016, διαθέσιμο στο <www.asil.org>

αναχαιτίζονται στη θάλασσα και επιστρέφονται στη Λιβύη συνιστά παράβαση του άρθρου 4⁸⁵.

Το Δικαστήριο διαπίστωσε ακόμη παράβαση του άρθρου 3 της Σύμβασης λόγω του γεγονότος ότι οι προσφεύγοντες ήταν εκτεθειμένοι στον κίνδυνο απάνθρωπης και ταπεινωτικής μεταχείρισης στη Λιβύη. Για τη διαπίστωσή του αυτή το Δικαστήριο έλαβε υπόψη διάφορες εκθέσεις διεθνών οργανισμών, οι οποίες υποδείκνυαν ότι κατά τη διάρκεια της υπό εξέταση περιόδου η Λιβύη δεν συμμορφωνόταν με κανέναν κανόνα για την προστασία των προσφύγων. Παραβίαση του άρθρου 3 διαπιστώθηκε ακόμη λόγω του γεγονότος ότι οι προσφεύγοντες ήταν εκτεθειμένοι στον κίνδυνο *έμμεσης επαναπροώθησης* στην Ερυθραία και στη Σομαλία⁸⁶.

Η απόφαση αυτή του Δικαστηρίου είναι σημαντική για πολλούς λόγους. Πρώτα απ' όλα καθιερώνει την αρχή ότι οι κρατικές αρχές οφείλουν να συμμορφώνονται με το διεθνές δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ακόμη κι όταν άτομα αναχαιτίζονται σε διεθνή ύδατα. Στα άτομα που αναχαιτίζονται από κρατικές αρχές πρέπει να τους παρέχεται πρόσβαση σε εξατομικευμένες διαδικασίες, καθώς επίσης και η δυνατότητα να ασκούν έφεση κατά των αποφάσεων για επιστροφή τους στις χώρες προέλευσης. Το Δικαστήριο επεσήμανε ότι οι απομακρύνσεις οι οποίες διεξάγονται εκτός εθνικών εδαφών συνιστούν *συλλογική απέλαση*.

Τίποτα, ακόμη, στην παρούσα απόφαση δεν εμποδίζει την εφαρμογή των συμπερασμάτων της σε όλους τους μετανάστες, ανεξαρτήτως από το αν αυτοί είναι πρόσφυγες/ αιτούντες άσυλο ή όχι. Στην απόφαση του Δικαστηρίου γίνεται διαρκώς αναφορά σε "άτομα", "ενάγοντες", ή "μετανάστες" και η περιγραφή των άθλιων συνθηκών στη Λιβύη επικεντρώνεται στην αντιμετώπιση των παράνομων ή παράτυπων μεταναστών. Συνεπώς, ένα κράτος δεν μπορεί να εφαρμόσει πρότυπα χαμηλότερου επιπέδου από αυτά που προβλέπονται στην απόφαση με τον ισχυρισμό ότι τα άτομα που αναχαιτίστηκαν είναι απλώς οικονομικοί μετανάστες.

Η απόφαση του Δικαστηρίου του Στρασβούργου έρχεται, ακόμη, σε μια περίοδο κατά την οποία νέες κυβερνήσεις έχουν αναλάβει τα ηνία τόσο στην Ιταλία όσο και στη

---

⁸⁵ Επρόκειτο για τις λεγόμενες επιχειρήσεις push back που ανέλαβε η ιταλική κυβέρνηση κατά το χρονικό διάστημα από τις 6 Μαΐου μέχρι τις 6 Νοεμβρίου 2009 για την διακοπή των προσφυγικών ροών μέσω θάλασσας από τη Λιβύη προς την ιταλική επικράτεια.

⁸⁶ ΕΔΔΑ, *Hirsi Jamaa και λοιποί κ. Ιταλίας*, 23/02/2012, παρ. 197-200

Λιβύη. Οι αρχές οι οποίες κατοχυρώνονται με αυτή την απόφαση πρέπει να διέπουν οποιαδήποτε συνεργασία για τον έλεγχο της μετανάστευσης ανάμεσα στην ιταλική κυβέρνηση και τις νέες αρχές της Λιβύης⁸⁷.

Τη στιγμή, επίσης, όπου τα περισσότερα κράτη έχουν προσπαθήσει να ξεφύγουν των υποχρεώσεών τους όσον αφορά την προστασία των δικαιωμάτων των μεταναστών, των προσφύγων και των αιτούντων άσυλο, εγκαθιδρύοντας αυστηρούς ελέγχους στα σύνορα και αναλαμβάνοντας επιχειρήσεις “push back” στην ανοικτή θάλασσα, η υπόθεση αυτή παρέχει χρήσιμη καθοδήγηση που είναι σχετική και πέρα από τον ευρωπαϊκό χώρο. Επιπρόσθετα, οι περισσότερες από τις Διαπιστώσεις του Δικαστηρίου μπορούν κάλλιστα να εφαρμοστούν σε οποιοδήποτε είδος ελέγχου μετανάστευσης, είτε αυτός γίνεται δια θαλάσσης, είτε δια ξηράς ή δια αέρος^{88, 89}.

2.3.2 Η ραγδαία ανάπτυξη της νομολογίας

Μετά την υπόθεση *Hirsi Jamaa*, το ΕΔΔΑ άρχισε να αναπτύσσει ραγδαία την κατά το παρελθόν ελάχιστα εφαρμοσμένη διάταξη της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Πιο συγκεκριμένα, στην υπόθεση *Sharifi και λοιποί κατά Ιταλίας και Ελλάδας*⁹⁰ το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η Ιταλία είχε παραβιάσει για άλλη μια φορά το άρθρο 4 του 4^{ου} Πρωτοκόλλου. Δεδομένου ότι καμία ευκαιρία δεν είχε δοθεί στους αιτούντες να παραπονεθούν για τη μεταφορά τους στην Ελλάδα, ούτε είχαν ληφθεί στοιχεία ως προς την ταυτότητα μερικών, οι ιταλικές ενέργειες συνιστούσαν αδιάκριτη και συλλογική απέλαση προς την Ελλάδα, παραβιάζοντας έτσι το άρθρο 4 του 4^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου. Επαναλαμβάνοντας, τις δηλώσεις των τρίτων μερών, το Δικαστήριο τόνισε ότι η αναχαίτηση από τις ιταλικές αρχές στα λιμάνια της Αδριατικής είχε λάβει χώρα και στο παρελθόν και, εν προκειμένω, οι προσφεύγοντες

---

⁸⁷ Coppens J., *The law of the sea and human rights in the Hirsi Jamaa and others v. Italy judgment of the European Court of Human Rights*, Springer, 2014, p. 198-201

⁸⁸ Βλ. σχετικά: Papanicolopulu I., *Hirsi Jamaa v. Italy: European Court of Human Rights (Grand Chamber)*, February 23, 2012, *American journal of international law*, vol. 107 no. 2 (Apr. 2013), p. 421-423

⁸⁹ Σχετικά με την απόφαση βλ. επίσης: David H., *Law of the European Convention on Human Rights*, 3rd ed, Oxford University Press, 2014, σελ. 744-745

⁹⁰ ΕΔΔΑ, *Sharifi κ. λοιποί κ. Ιταλίας και Ελλάδας*, 21.10.2014

κατά την άφιξή τους στην Ιταλία εστάλησαν αμέσως πίσω στην Ελλάδα, στερώντας τους με αυτόν τον τρόπο τη δυνατότητα να υποβάλλουν αίτηση για άσυλο και τα διαδικαστικά τους δικαιώματα.

Όλες αυτές οι υποθέσεις αναφέρονταν σε πραγματικά περιστατικά που συνέβησαν πολύ πιο πριν από τις πιο πρόσφατες μαζικές εισροές μεταναστών προς την Ευρώπη. Αν και η απόφαση Hirsi Jamaa ήρθε στη μέση των μαζικών ροών των Βορειοαφρικανών μεταναστών που προσπαθούσαν να διαφύγουν της πολιτικής αστάθειας στον απόηχο της Αραβικής Άνοιξης, τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως εκείνης έλαβαν χώρα τον Μάιο του 2009, πάνω από ενάμιση χρόνο πριν από την αυτοπυρπόληση του Mohamed Bouazizi στην Τυνησία.

Συνεχίζοντας, η υπόθεση *Khlaifia*⁹¹, η οποία αναφέρεται στην κατάσταση των Τυνησίων που ξεφεύγουν της βίας της Αραβικής Άνοιξης, εκδόθηκε όταν η Ευρώπη αγωνιζόταν να ανταποκριθεί στους πάνω από ένα εκατομμύριο μετανάστες, κυρίως από τη Συρία, το Αφγανιστάν και το Ιράκ, που διέσχισαν τα σύνορά της το 2015.

Η υπόθεση αυτή αφορά τρεις Τυνησίους προσφεύγοντες, οι οποίοι τον Σεπτέμβριο του 2011 εγκατέλειψαν την Τυνησία μέσω θάλασσας και όταν έγιναν αντιληπτοί από τις ιταλικές αρχές, οδηγήθηκαν στο Κέντρο Υποδοχής “Centro di Soccorso e Prima Accoglienza” (CSPA), στο νησί της Λαμπεντούζα. Σύμφωνα με τους προσφεύγοντες, οι συνθήκες που επικρατούσαν στο Κέντρο Υποδοχής ήταν απαράδεκτες, ιδίως όσον αφορά τις συνθήκες υγιεινής, αλλά και λόγω της φιλοξενίας υπεράριθμου πληθυσμού μεταναστών, ενώ επιπλέον κατήγγειλαν ότι εμποδιζόταν η εξωτερική επικοινωνία.

Στις 20 Σεπτεμβρίου, στο Κέντρο Υποδοχής έλαβε χώρα εξέγερση των μεταναστών, κατά τη διάρκεια της οποίας ξέσπασε φωτιά στις εγκαταστάσεις του Κέντρου, με αποτέλεσμα τη μεταφορά των μεταναστών σε αθλητικές εγκαταστάσεις της περιοχής για διανυκτέρευση. Εκεί οι προσφεύγοντες διέφυγαν της αστυνομικής επιχείρησης και πραγματοποίησαν μια πορεία διαμαρτυρίας προς το χωριό της Λαμπεντούζα. Η

---

⁹¹ ΕΔΔΑ, *Khlaifia κ. λοιποί κατά Ιταλίας*, 15.12.2016

ιταλική αστυνομία τους συνέλαβε και τους μετέφερε αεροπορικώς στο Παλέρμο, όπου και κρατήθηκαν σε δύο πλοία στο λιμάνι του Παλέρμο για τέσσερις μέρες⁹².

Λίγες μέρες αργότερα, οι Khlaifia, Tabal και Sfar, μετά από μια τυπική συνέντευξη με τον Πρόξενο στο Τυνησιακό Προξενείο, απελάθηκαν, βάσει της Ιταλο-Τυνησιακής Συμφωνίας του Απριλίου του 2011, η οποία προέβλεπε την ταχεία επιστροφή μεταναστών στην Τυνησία που έφταναν στην Ιταλία παράνομα. Στις 9 Μαρτίου 2012, οι Khlaifia, Tabal και Sfar κατέθεσαν προσφυγή ενώπιον του ΕΔΔΑ για παραβίαση των δικαιωμάτων τους⁹³.

Αξιοποιώντας στοιχεία από την Hirsi Jamaa και την Conka, οι προσφεύγοντες υποστήριξαν ότι είχαν υποβληθεί σε συλλογική απέλαση, εστιάζοντας σε τέσσερα στοιχεία: τον μεγάλο αριθμό Τυνησίων που έτυχαν της ίδιας μεταχείρισης, μια πολιτική ανακοίνωση από τον Υπουργό Εσωτερικών της Ιταλίας που θα συμπεριλάμβανε στις συλλογικές απελάσεις δραστηριότητες, στα πλαίσια μιας διμερούς συμφωνίας με την Τυνησία, την ταυτόσημη διατύπωση των διαταγών απέλασης και την δυσκολία στην επικοινωνία με δικηγόρο⁹⁴. Η Ιταλία υποστήριξε ότι οι αποφάσεις απέλασης είχαν εκδοθεί σε ατομική βάση και μεταφραστεί στα αραβικά, και ότι, κατά την άφιξή τους στη Λαμπεντούσα, η ιταλική αστυνομία πρόεβη σε ξεχωριστή συνέντευξη κάθε μετανάστη μέσω διερμηνέα και τους ταυτοποίησε χρησιμοποιώντας δακτυλικά αποτυπώματα και φωτογραφίες⁹⁵.

Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι μια απλή διαδικασία ταυτοποίησης ήταν ανεπαρκής για να ξεπεράσει την απαγόρευση του Άρθρου 4 του 4^{ου} Πρωτόκολλο σχετικά με τη συλλογική απέλαση⁹⁶. Το Δικαστήριο επικεντρώθηκε σε θέματα παρόμοια με αυτά που προέβλεπαν οι προσφεύγουσες: τον μεγάλο, δηλαδή, αριθμό Τυνησίων που έτυχαν ίδιας μοίρας με τους αιτούντες, τις διμερείς συμφωνίες της Ιταλίας με την Τυνησία, που προέβλεπαν την απέλαση των παράνομων μεταναστών της Τυνησίας μέσω απλοποιημένων διαδικασιών, μεταξύ άλλων, μέσω αναγνώρισής τους από τις τυνησιακές προξενικές αρχές και την αποτυχία των διαταγών κράτησης να λάβουν

---

⁹² ΕΔΔΑ, *Khlaifia κ. λοιποί κατά Ιταλίας*, 15.12.2016, παρ. 14-15

⁹³ παρ. 17-19

⁹⁴ παρ. 214-222

⁹⁵ παρ. 223-229

⁹⁶ παρ. 243

υπόψη τις ατομικές καταστάσεις των εναγόντων, καθώς επίσης την αποτυχία της ίδιας της κυβέρνησης να αποδείξει ότι οι ατομικές συνεντεύξεις έλαβαν χώρα πριν από την έγκριση των εν λόγω διαταγών.

Σε αντίθεση, λοιπόν, με τις υπόλοιπες υποθέσεις, οι οποίες αφορούσαν δεκάδες μη αναγνωρισμένους μετανάστες, η *Khlaifia* αφορούσε μόνο τρεις ξένους τα προσωπικά στοιχεία των οποίων είχαν καταγραφεί δεόντως από τις αρχές. Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 4 του 4^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης καθώς οι ιταλικές αρχές για άλλη μια φορά είχαν πραγματοποιήσει μια συλλογική απέλαση. Προς τη διαπίστωση αυτή αρκετοί παράγοντες ελήφθησαν υπόψη: οι διαδικασίες απέλασης είχαν ως στόχο την ενίσχυση των διμερών συμφωνιών μεταξύ Ιταλίας και Τυνησίας που δεν δημοσιοποιήθηκαν. Υπήρξε, κατά συνέπεια, ένας σημαντικός αριθμός Τυνησίων υπηκόων οι οποίοι υποβλήθηκαν στην ίδια μεταχείριση.

Τα διατάγματα απέλασης αποτελούνταν από τυποποιημένα έντυπα, τα οποία πέρα από την ταυτότητα δεν έκαναν καμία αναφορά στην ιδιαίτερη κατάσταση του καθενός από τα εκδιωκόμενα πρόσωπα. Οι προσφεύγουσες απέδειξαν, επίσης, ότι οι αρχές δεν έλαβαν υπόψη την προσωπική τους κατάσταση, δεν είχαν την ευκαιρία να παρουσιάσουν τα επιχειρήματά τους στις αρχές, ούτε είχαν πρόσβαση σε δικηγόρο⁹⁷.

2.4 Περιπτώσεις όπου δεν διαπιστώθηκε παραβίαση

Ωστόσο, υπάρχουν ορισμένες περιπτώσεις όπου το ΕΔΔΑ, δεν κατέληξε σε παραβίαση του άρθρου 4 του 4^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου, καθώς έκρινε ότι υπήρξε ειλικρινής και ατομική εξέταση των συνολικών περιστάσεων αλλά και της προσωπικής κατάστασης των προσφευγόντων.

Στην πρώτη περίπτωση έχουμε την υπόθεση *Sultani κατά Γαλλίας*⁹⁸, στην οποία ο προσφεύγων, του οποίου η αίτηση ασύλου είχε απορριφθεί στη Γαλλία, κατήγγειλε

---

⁹⁷ Βλ. *Collective expulsions in times of migratory crisis: Comments on the Khlaifia case of the ECHR*, EU Immigration and Asylum Law and Policy, Φεβρουάριος 2016, διαθέσιμο στο: <http://eumigrationlawblog.eu/>

⁹⁸ ΕΔΔΑ, *Sultani κατά Γαλλίας*, Αριθ. 45223/05, 20 Σεπτεμβρίου 2007

τον τρόπο με τον οποίο επρόκειτο να πραγματοποιηθεί η επιστροφή του στο Αφγανιστάν. Ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ειδικότερα ότι η επιστροφή του με ομαδική ναυλωμένη πτήση θα ισοδυναμούσε με συλλογική απέλαση, η οποία απαγορεύεται δυνάμει του άρθρου 4 του 4^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου. Το ΕΔΔΑ επανέλαβε ότι οι συλλογικές απελάσεις έπρεπε να νοούνται ως μέτρα τα οποία εξαναγκάζουν αλλοδαπούς να εγκαταλείψουν ομαδικά μια χώρα, με εξαίρεση τις περιπτώσεις όπου η απέλαση γίνεται βάσει εύλογης και αντικειμενικής εξέτασης της προσωπικής περίπτωσης κάθε αλλοδαπού της συγκεκριμένης ομάδας. Επομένως, εάν είχε δοθεί σε κάθε ενδιαφερόμενο η δυνατότητα να προβάλει επιχειρήματα κατά της απέλασης στις αρμόδιες αρχές σε εξατομικευμένη βάση το γεγονός ότι διάφοροι αλλοδαποί υπόκειντο σε παρόμοιες αποφάσεις ή ταξίδευαν για πρακτικούς λόγους ως ομάδα δεν συνεπαγόταν καθεαυτό την ύπαρξη συλλογικής απέλασης. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, ο αιτών είχε καταθέσει δύο αιτήσεις ασύλου στις γαλλικές αρχές, έχοντας την ευκαιρία να εκθέσει τα επιχειρήματά του ως προς το γιατί δεν πρέπει να απελαθεί στο Αφγανιστάν. Οι εθνικές αρχές έλαβαν υπόψη το γενικό πλαίσιο στο Αφγανιστάν και τις δηλώσεις του σχετικά με την προσωπική του κατάσταση και τους κινδύνους που θα διέτρεχε, αν επέστρεφε στη χώρα καταγωγής του.

Κατά συνέπεια, είναι γεγονός ότι οι ατομικές περιστάσεις του αιτούντος είχαν εξεταστεί και ότι είχε επαρκώς αιτιολογηθεί η απέλασή του.

Το Δικαστήριο, ακόμη, δεν διαπίστωσε παραβίαση ούτε του άρθρου 3. Ως προς τους κινδύνους που ισχυρίστηκε ότι θα αντιμετώπιζε στο Αφγανιστάν, ο αιτών είχε αποδείξει μόνο την ύπαρξη μιας συνολικής κατάστασης βίας στη χώρα αυτή, χωρίς να αποδεικνύει σε ποιο βαθμό ο ίδιος αντιμετώπιζε κίνδυνο και απειλή⁹⁹.

Αντίστοιχη ήταν η απόφαση και στην πιο πρόσφατη υπόθεση *Μ.Α κατά Κύπρου*¹⁰⁰, η οποία αφορούσε την κράτηση ενός Σύριου Κούρδου από τις κυπριακές αρχές και την επικείμενη απέλασή του στη Συρία ύστερα από την απομάκρυνσή του και άλλων Σύριων Κούρδων από καταυλισμό στην Κύπρο στα πλαίσια μιας διαμαρτυρίας για την πολιτική ασύλου της κυπριακής κυβέρνησης. Ο προσφεύγων παραπονέθηκε ειδικότερα, ότι οι κυπριακές αρχές είχαν την πρόθεση να τον απελάσουν, ως μέρος

---

⁹⁹ ΕΔΔΑ, *Sultani κατά Γαλλίας*, 20 Σεπτεμβρίου 2007, παράγραφοι 81-84

¹⁰⁰ ΕΔΔΑ, *Μ.Α κ. Κύπρου*, Αριθ. 41872/10, 23.07.2013

μιας συλλογικής επιχείρησης απέλασης, χωρίς τη διεξαγωγή μεμονωμένης αξιολόγησης και εξέτασης της υπόθεσής του.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 4 του 4^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση. Σημείωσε ειδικότερα ότι ήταν σημαντικό ότι κάθε υπόθεση που αφορούσε απέλαση εξεταζόταν σε ατομική βάση και λαμβάνοντας υπόψη τα ιδιαίτερα περιστατικά. Το γεγονός ότι οι διαδηλωτές, μεταξύ των οποίων και ο αιτών, μεταφέρθηκαν από κοινού στο αστυνομικό τμήμα και το γεγονός ότι ορισμένοι απελάθηκαν κατά ομάδες, ή ότι οι διαταγές απέλασης είχαν διατυπωθεί με παρόμοιους όρους δεν το καθιστούσαν συλλογικό μέτρο. Κάθε απόφαση για απέλαση ενός διαδηλωτή είχε βασιστεί στο συμπέρασμα ότι ήταν παράτυπος μετανάστης μετά την απόρριψη της αίτησης ασύλου του ή το κλείσιμο του φακέλου, το οποίο είχε εξεταστεί σε μεμονωμένη βάση για μια περίοδο άνω των πέντε ετών. Κατά συνέπεια, τα εν λόγω μέτρα δεν είχαν τον χαρακτήρα συλλογικής απέλασης¹⁰¹.

***

Προς το παρόν, το όραμα μιας εκτεταμένης απαγόρευσης της συλλογικής απέλασης αλλοδαπών έχει κερδίσει έδαφος. Η απόφαση *Khlaifia* και οι υπόλοιπες αποφάσεις του Δικαστηρίου παρέχουν τις αναγκαίες κατευθυντήριες γραμμές που είναι χρήσιμες τόσο για τους αιτούντες όσο και για τις κυβερνήσεις που επιδιώκουν να διασφαλίσουν ότι οι διαδικασίες απέλασής τους είναι σύμφωνες με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε από τη νομολογία του Δικαστηρίου, παρά το γεγονός ότι τα ευρωπαϊκά κράτη δεν έχουν καμία νομική υποχρέωση να αλλάξουν τις πολιτικές τους, βρίσκονται παρ' όλα αυτά κάτω από μια σαφή νομική υποχρέωση για την παροχή επαρκούς έννομης προστασίας στους μετανάστες που έχουν υποστεί τέτοιου είδους οδυνηρές Οδύσσειες λόγω αναγκαιτήσεων ή επιχειρήσεων διάσωσης.

---

¹⁰¹ Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. ECtHR, «*Collective expulsions of aliens*», Factsheet, June 2016, διαθέσιμο στη διεύθυνση www.echr.coe.int

Ισχυρές θέσεις υπέρ των δικαιωμάτων των μεταναστών υιοθετήθηκαν και από την Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης, η οποία έχει λάβει μια ισχυρή στάση όλα αυτά τα χρόνια προς την κατεύθυνση του σεβασμού των δικαιωμάτων των αιτούντων άσυλο ή των παράνομων μεταναστών στα θαλάσσια σύνορα. Από το 2004 μέχρι σήμερα η ΚΣΣΕ έχει υιοθετήσει μια σειρά από συστάσεις και ψηφίσματα¹⁰². Το 2011 υιοθετήθηκε ένα ψήφισμα σχετικά με την διάσωση στη θάλασσα των αιτούντων άσυλο, προσφύγων και παράνομων μεταναστών, ενσωματώνοντας τη νομολογία του ΕΔΔΑ¹⁰³. Το ψήφισμα καλούσε για “παροχή εγγύησης προς όλους τους συλληφθέντες για ανθρώπινη μεταχείριση και συστηματικό σεβασμό των δικαιωμάτων τους, συμπεριλαμβανομένης της αρχής της μη επαναπροώθησης, ανεξάρτητα από το αν τα μέτρα αναχαίτισης εφαρμόζονταν εντός των χωρικών τους υδάτων, ή ενός άλλου κράτους βάσει μιας *ad hoc* διμερούς συμφωνίας ή στην ανοικτή θάλασσα και την αποχή από οποιαδήποτε πρακτική που μπορεί να ισοδυναμεί με άμεση ή έμμεση επαναπροώθηση, συμπεριλαμβανομένης της ανοικτής θάλασσας”^{104, 105}.

---

¹⁰² Σύσταση 1645 (2004) σχετικά με την πρόσβαση σε βοήθεια και προστασία των αιτούντων άσυλο στα ευρωπαϊκά λιμάνια και στις παράκτιες περιοχές, Ψήφισμα 1521 (2006) για τη μαζική άφιξη παράνομων μεταναστών στις νότιες ακτές της Ευρώπης, Ψήφισμα 1872 (2012) Χαμένες ζωές στη Μεσόγειο Θάλασσα: ποιος είναι υπεύθυνος;, Ψήφισμα 1918 (2013) μετανάστευση και άσυλο: κλιμάκωση των εντάσεων στην Ανατολική Μεσόγειο

¹⁰³ Ψήφισμα 1821 (2011)

¹⁰⁴ §9.3, 9.4

¹⁰⁵ Perrakis S. – Antoniou Th., *Council of Europe and the EU on a different footing regarding the rights of irregular migrants? Some considerations on the latest developments*, ΔτΑ Ν^ο 68/ 2016

ΜΕΡΟΣ Β΄

Ζητήματα αιτούντων άσυλο/κράτηση

Κεφάλαιο 1^ο: Ζητήματα νομιμότητας κράτησης

Στο διεθνές δίκαιο δικαιωμάτων του ανθρώπου, η κράτηση των αιτούντων άσυλο ή των παράτυπων μεταναστών, είτε κατά την είσοδό τους στη χώρα είτε ενώ εκκρεμεί η απέλασή τους, δεν πρέπει να είναι αυθαίρετη και πρέπει να πραγματοποιείται με βάση διατάξεις που προβλέπονται από τον νόμο. Η κράτηση πρέπει να αποτελεί έσχατο μέσο και να χρησιμοποιείται μόνο εφόσον έχουν εξαντληθεί όλες οι εναλλακτικές λύσεις.

Το διεθνές δίκαιο περιορίζει τη δυνατότητα κράτησης αιτούντων άσυλο και προσφύγων. Σύμφωνα με το Άρθρο 31 της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 δεν πρέπει να επιβάλλονται ποινικές κυρώσεις, λόγω παράτυπης εισόδου ή διαμονής, σε πρόσφυγες «εάν ούτοι προερχόμενοι απ' ευθείας εκ χώρας ένθα η ζωή ή η ελευθερία αυτών ηπειλείτο [...], εισέρχονται ή ευρίσκονται ήδη επί του εδάφους αυτών άνευ αδείας, υπό την επιφύλαξιν πάντως ότι ούτοι αφ' ενός μεν θα παρουσιαστούν αμελλητί εις τας αρχάς αφ' ετέρου δε θα δώσουν επαρκείς εξηγήσεις περί της παρανόμου αυτών εισόδου ή διαμονής»¹⁰⁶.

Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα απαγορεύει εξίσου κάθε «αυθαίρετη» κράτηση. Αντίστοιχα, και η ΕΣΔΑ, μέσω του άρθρου 5 που τιτλοφορείται ως το «δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια» αποτρέπει κάθε αυθαίρετη ή αδικαιολόγητη στέρηση της ελευθερίας ενός ατόμου. Περιλαμβάνει, ωστόσο, έναν εξαντλητικό κατάλογο με τους λόγους οι οποίοι μπορούν να δικαιολογούν την κράτηση, ένας εκ των οποίων είναι η πρόληψη της παράτυπης εισόδου ή η διευκόλυνση της απομάκρυνσης προσώπου.

---

¹⁰⁶ UNHCR (2012), *Αναθεωρημένες κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με τα ισχύοντα κριτήρια και εναλλακτικές λύσεις που αφορούν την κράτηση αιτούντων άσυλο.*

1.1 Στέρηση της ελευθερίας ή περιορισμός του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας;

Για να ενεργοποιηθούν οι διάφορες εγγυήσεις που προβλέπονται από το άρθρο 5 απαραίτητη προϋπόθεση είναι να υφίσταται στέρηση της ελευθερίας και όχι απλά κάποιος περιορισμός της¹⁰⁷. Ενώ παρέχονται ορισμένα προφανή παραδείγματα κράτησης, όπως ο εγκλεισμός σε κελί ενός αστυνομικού τμήματος, υπάρχουν όμως και άλλες περιπτώσεις όχι τόσο ξεκάθαρες που ενδέχεται να ισοδυναμούν με περιορισμό της κυκλοφορίας και όχι με στέρηση ελευθερίας.

Το ΕΔΔΑ για να διαπιστώσει εάν κάποιος έχει στερηθεί την ελευθερία του κατά το άρθρο 5 βασικό κριτήριο είναι η αξιολόγηση της κατάστασης του προσώπου, λαμβανομένων υπόψη διαφόρων άλλων κριτηρίων, όπως το είδος, η διάρκεια, οι επιπτώσεις και ο τρόπος εφαρμογής του υπό εξέταση μέτρου. Η διαφορά μεταξύ στέρησης της ελευθερίας και περιορισμού της ελεύθερης κυκλοφορίας αφορά τον βαθμό ή την ένταση και όχι τη φύση ή την ουσία¹⁰⁸. Σημασία έχουν τα πραγματικά περιστατικά της κάθε υπόθεσης και η τεκμηρίωση πρέπει να γίνεται ύστερα από την σωρευτική εξέταση όλων των στοιχείων.

Το ΕΔΔΑ το έχει απασχολήσει έντονα και η αναγκαστική παραμονή αιτούντων άσυλο σε ζώνες διέλευσης των αεροδρομίων. Σύμφωνα με το Δικαστήριο, η παραμονή αλλοδαπών στις συγκεκριμένες ζώνες συνιστά περιορισμό της ελευθερίας τους, ο οποίος δεν είναι απόλυτα συγκρίσιμος με αυτόν σε ένα κέντρο κράτησης αλλοδαπών ενόψει απέλασης, με τη βασική, όμως, προϋπόθεση ότι παρέχονται επαρκείς εγγυήσεις και δεν παρατείνεται υπερβολικά. Επίσης, η απλή δυνατότητα να εγκαταλείψουν τη χώρα (ως εκ τούτου και τη ζώνη διέλευσης) οικειοθελώς δεν αποκλείει τη στέρηση της ελευθερίας,

---

¹⁰⁷ Το άρθρο 2 του 4^{ου} Πρωτοκόλλου προβλέπει το δικαίωμα στην ελεύθερη κυκλοφορία. Η Ελλάδα δεν έχει επικυρώσει το εν λόγω Πρωτόκολλο.

¹⁰⁸ ΕΔΔΑ, *Amuur κ. Γαλλίας*, 25.6.1996, παρ. 42

ειδικά όταν η εν λόγω δυνατότητα καθίσταται απλά θεωρητική εάν δεν υπάρχει άλλη χώρα πρόθυμη να τους προσφέρει ανάλογη προστασία με αυτή που επιζητούν από τη χώρα στην οποία κάνουν αίτηση για άσυλο. Με αυτόν τον τρόπο, λοιπόν, ο απλός περιορισμός του δικαιώματος της ελεύθερης κυκλοφορίας μπορεί να μετατραπεί και σε στέρηση της ελευθερίας¹⁰⁹.

Αξίζει να σημειωθεί, στο σημείο αυτό, ότι και η CPT έχει υιοθετήσει μια πολύ παρόμοια θέση, αναγνωρίζοντας την ύπαρξη μιας "ποικιλίας των στερητικών της ελευθερίας μέτρων, που κυμαίνονται από κέντρα κράτησης σε σημεία εισόδου μέχρι αστυνομικά τμήματα, φυλακές και εξειδικευμένα κέντρα κράτησης". Η Επιτροπή "πάντα υποστήριξε ότι η παραμονή σε καθεστώς διαμετακόμισης ή «διεθνή» ζώνη μπορεί, ανάλογα με τις περιστάσεις, να μετατραπεί σε στέρηση της ελευθερίας, κατά την έννοια του άρθρου 5.1 (στ) της ΕΣΔΑ, και ότι κατά συνέπεια, οι ζώνες αυτές εμπίπτουν στο πλαίσιο αρμοδιότητας της Επιτροπής"¹¹⁰.

Με βάση τα παραπάνω καθίσταται, επομένως, σαφές ότι η διαχωριστική γραμμή μεταξύ στέρησης της ελευθερίας και άλλου τύπου περιορισμών της δεν είναι πάντα τόσο ξεκάθαρη. Η διαφορά μεταξύ περιορισμού και στέρησης της ελευθερίας είναι απλά ζήτημα βαθμού ή έντασης¹¹¹.

---

¹⁰⁹ ΕΔΔΑ, *Amuur κ. Γαλλίας*, 25.6.1996, παρ. 43 και 48 (Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι ο εγκλεισμός αλλοδαπών σε κέντρα κράτησης σε διεθνείς ζώνες ενός αεροδρομίου, υπό στενή αστυνομική παρακολούθηση και για 20 ημέρες, ανερχόταν σε στέρηση της ελευθερίας).

¹¹⁰ CPT 2011, σελ. 64.

¹¹¹ Σχετικά με διαφορά μεταξύ στέρησης και περιορισμού της ελευθερίας βλ. πιο αναλυτικά: Σισιλιάνος Λ.-Α., *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013, σελ. 139-141

1.2 Η αρχή της νομιμότητας και η αυθαίρετη κράτηση

Κάθε στέρηση της ελευθερίας πρέπει να εμπίπτει σε κάποια από τις περιπτώσεις που προβλέπει η παρ. 1 του άρθρου 5 και να γίνεται με βάση την προβλεπόμενη νόμιμη διαδικασία. Το ΕΔΔΑ έχει τονίσει ότι κάθε στέρηση της ελευθερίας θα πρέπει να είναι σύμφωνη όχι μόνο με τους κανόνες του εθνικού δικαίου αλλά και με άλλα νομικά πρότυπα, όπως αυτά που έχουν ως πηγή το διεθνές δίκαιο, καθώς και με το σκοπό του άρθρου 5, την προστασία, δηλαδή, του ατόμου από την αυθαιρεσία.

Η έννοια της «αυθαιρεσίας» δεν ταυτίζεται απλώς με τη μη συμμόρφωση προς το εθνικό δίκαιο. Μια νόμιμη κατά το εσωτερικό δίκαιο κράτηση δεν αποκλείεται να είναι αυθαίρετη και, ως εκ τούτου, αντίθετη προς την ΕΣΔΑ¹¹².

Ως εκ τούτου, μια κράτηση η οποία εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 5 παρ. 1 εδάφιο στ) για να μη χαρακτηριστεί αυθαίρετη θα πρέπει να γίνεται με καλή πίστη. Πρέπει, δηλαδή, να συνδέεται στενά με τον λόγο κράτησης στον οποίον στηρίζονται οι εθνικές αρχές, ο τόπος και οι συνθήκες κράτησης να είναι κατάλληλοι και η διάρκειά της να μην υπερβαίνει το χρονικό διάστημα που απαιτείται για τη διεκπεραίωση του επιδιωκόμενου σκοπού. Όλες οι σχετικές διαδικασίες θα πρέπει, ακόμη, να διεξάγονται με τη δέουσα επιμέλεια με την ύπαρξη ρεαλιστικής προοπτικής απομάκρυνσης. Το τι νοείται ως «αυθαιρεσία» εξαρτάται από τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης.

Στην υπόθεση Saadi, για παράδειγμα, το Δικαστήριο τόνισε ότι η έννοια της αυθαιρεσίας στα πλαίσια του άρθρου 5 ποικίλλει σε ορισμένο βαθμό καθώς εξαρτάται από τον τύπο της επίμαχης κράτησης¹¹³. Στο πλαίσιο των περιπτώσεων (β), (δ), και (ε) η έννοια της αυθαιρεσίας περιλαμβάνει και μια εκτίμηση για το αν η κράτηση και η διάρκειά της ήταν αναγκαία για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού¹¹⁴.

---

¹¹² ΕΔΔΑ, *Saadi κ. Ην. Βασιλείου*, 29.1.2008, παρ. 67 και ΕΔΔΑ, *A. κ.λπ. κ. Ην. Βασιλείου*, 19.02.2009, παρ. 164

¹¹³ ΕΔΔΑ, *Saadi*, ό. π. παρ. 68

¹¹⁴ ΕΔΔΑ, *Saadi*, ό. π. παρ. 70

Η κράτηση ενός ατόμου αποτελεί ένα σοβαρό μέτρο και μπορεί να δικαιολογηθεί μόνο ως έσχατη λύση τη στιγμή που άλλα λιγότερο δραστικά μέτρα, έχουν εξεταστεί και κριθεί ως ανεπαρκή. Επιπλέον, πρέπει να είναι απαραίτητη υπό τις συγκεκριμένες περιστάσεις, δηλαδή να υπάρχει μια σχέση αναλογίας μεταξύ σκοπού και μέσων¹¹⁵.

1.3 Εναλλακτικές λύσεις έναντι της κράτησης

Το ΕΔΔΑ πολύ συχνά εξετάζει το ενδεχόμενο αν πριν από την κράτηση θα μπορούσαν να είχαν εφαρμοστεί λιγότερο αυστηρά μέτρα. Αν, δηλαδή, οι αρχές ενός κράτους αντί της παρατεταμένης κράτησης προσφευγόντων σε κέντρα απέλασης είχαν και άλλα μέτρα στη διάθεσή τους.

Οι εναλλακτικές, όμως, αυτές έναντι της κράτησης συχνά συνεπάγονται περιορισμούς στην ελεύθερη κυκλοφορία. Σύμφωνα με την ΕΣΔΑ, το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας κατοχυρώνεται από το Άρθρο 2 του 4^{ου} Πρωτοκόλλου με την προϋπόθεση ότι έχει επικυρωθεί από ένα κράτος. Ένας τυχόν περιορισμός της εν λόγω ελευθερίας πρέπει να είναι αναγκαίος και αναλογικός και να συνάδει με τους σκοπούς της δεύτερης παραγράφου του Άρθρου 2 του 4^{ου} Πρωτοκόλλου¹¹⁶. Ωστόσο, η εν λόγω διάταξη δεν εφαρμόζεται σε όσους είναι σε αντικανονική κατάσταση παρά μόνο σε αυτούς που βρίσκονται νόμιμα στο έδαφος μιας χώρας.

Στην υπόθεση *Omwenyeke κατά Γερμανίας*¹¹⁷, για παράδειγμα, ο προσφεύγων είχε εξαναγκαστεί να ζει σε συγκεκριμένη περιοχή στα πλαίσια της προσωρινής διαμονής του εν αναμονή της έκβασης της αίτησής του για χορήγηση ασύλου. Το Δικαστήριο, όμως, διαπίστωσε ότι ο προσφεύγων είχε παραβεί τους όρους της προσωρινής διαμονής του και δεν βρισκόταν «νομίμως» στο έδαφος της Γερμανίας. Ως εκ τούτου, έκρινε ότι δεν μπορούσε να επικαλεστεί το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας δυνάμει του Άρθρου 2 του 4^{ου} Πρωτοκόλλου.

---

¹¹⁵ βλ.: *Handbook on European law relating to asylum, borders and immigration*, edition 2014, Council of Europe, 2015, σελ. 186

¹¹⁶ Σύμφωνα με το Άρθρο 2 παρ. 2 του 4^{ου} Πρωτοκόλλου: “Κάθε πρόσωπο είναι ελεύθερο να εγκαταλείψει οποιαδήποτε χώρα, συμπεριλαμβανομένης της δικής του”.

¹¹⁷ ΕΔΔΑ, *Omwenyeke κ. Γερμανίας*, Αριθ. 44294/04, 20.11.2007

1.4 Οι εξαιρέσεις στο δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία

Η ΕΣΔΑ στο άρθρο 5 προβλέπει ορισμένες εξαιρέσεις στο δικαίωμα στη προσωπική ελευθερία και ασφάλεια. Ειδικότερα, στα εδάφια α) έως στ) της παραγράφου 1 παρατίθεται ένας εξαντλητικός κατάλογος των επιτρεπόμενων εξαιρέσεων στο εν λόγω δικαίωμα: «Ουδείς επιτρέπεται να στερηθεί της ελευθερίας του, ειμή εις τας ακόλουθους περιπτώσεις και συμφώνως προς την νόμιμον διαδικασίαν»: α) κατόπιν καταδίκης αρμοδίου δικαστηρίου· β) λόγω μη συμμόρφωσης προς νόμιμη διαταγή δικαστηρίου ή προς εγγύηση εκτέλεσης υποχρέωσης που ορίζεται από τον νόμο· γ) εφόσον είναι υπόδικος· δ) σε ειδικές περιπτώσεις που αφορούν ανηλίκους· ε) για λόγους δημόσιας υγείας ή πρόληψης της αλητείας· στ) για την πρόληψη τυχόν παράτυπης εισόδου ή τη διευκόλυνση της απομάκρυνσης αλλοδαπού».

Το κράτος οφείλει να αιτιολογεί την κράτηση βάσει ενός εκ των έξι αυτών λόγων. Εάν δεν προσδιοριστεί επακριβώς ο σκοπός και ο λόγος της κράτησης, τότε αυτή ενδέχεται να θεωρηθεί παράνομη.

Το ΕΔΔΑ έχει επανειλημμένως τονίσει ότι τα Κράτη απολαμβάνουν του «αναντίρρητου δικαιώματος να ελέγχουν κυριαρχικά την είσοδο και την παραμονή των αλλοδαπών στο έδαφός τους»¹¹⁸. Η κράτηση, επομένως, των αιτούντων άσυλο και των μεταναστών χωρίς έγγραφα βάσει του εδαφίου στ) του αρ. 5§1 προβλέπεται σε δύο περιπτώσεις: για την αποτροπή παράτυπης εισόδου στην χώρα και εφόσον πρόκειται για πρόσωπο εναντίον του οποίου εκκρεμεί διαδικασία απέλασης ή έκδοσης¹¹⁹.

1.4.1 Κράτηση με σκοπό την αποτροπή παράτυπης εισόδου στην χώρα

Στην υπόθεση Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου, το ΕΔΔΑ κλήθηκε για πρώτη φορά να ερμηνεύσει το νόημα του πρώτου σκέλους της παρ. 1 του εδαφίου (στ), το οποίο προβλέπει μία εξαίρεση στον γενικό κανόνα του δικαιώματος του καθενός στην ελευθερία, επιτρέποντας στα κράτη να ελέγχουν την ελευθερία των αλλοδαπών στο μεταναστευτικό πλαίσιο. Αυτό συνεπάγεται τη δυνατότητα των κρατών να θέτουν

¹¹⁸ ΕΔΔΑ, *Γεωργία κατά Ρωσίας*, 3.7.2014

¹¹⁹ Σισιλιάνος Λ.-Α., *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, Ερμηνεία κατ' άρθρο, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013

υπό κράτηση δυνητικούς μετανάστες που έχουν κάνει αίτηση εισόδου, είτε δια μέσω της διαδικασίας άσυλου είτε όχι. Η κράτηση ενός ατόμου, δηλαδή, που θέλει να εισέλθει στην χώρα αλλά δεν έχει ακόμα την απαραίτητη έγκριση του κράτους για να το πράξει, μπορεί να συμβαίνει για να παρεμποδιστεί η παράνομη είσοδος.

Το Δικαστήριο δεν δέχεται το γεγονός ότι μόλις ένας αιτών άσυλο παραδοθεί στις αρμόδιες αρχές, επιζητά «εγκεκριμένη» είσοδο με αποτέλεσμα να μη δικαιολογείται η κράτησή του υπό το εδάφιο (στ). Μια ερμηνεία σύμφωνα με την οποία είναι επιτρεπτή η κράτηση ενός ατόμου μόνο όταν αποδειχθεί ότι προσπαθεί να αποφύγει τις προϋποθέσεις εισόδου θε περιόριζε την εξουσία του κράτους να προβεί στον άνω έλεγχο. Επίσης, μια τέτοια ερμηνεία δεν θα ήταν σύμφωνη με τις διεθνείς κατευθυντήριες οδηγίες που επιτρέπουν την κράτηση αιτούντων άσυλο υπό ορισμένες περιστάσεις¹²⁰.

Το ΕΔΔΑ, τελικά, στην υπόθεση αυτή έκρινε ότι η επταήμερη κράτηση του προσφεύγοντος δεν συνιστούσε παραβίαση του άρθρου 5§1 εδάφιο στ). Στην απόφασή του το Δικαστήριο έλαβε υπόψη μια σειρά από παράγοντες, όπως τα σημαντικά διοικητικά προβλήματα που αντιμετώπιζε το Ηνωμένο Βασίλειο την περίοδο εκείνη λόγω του μεγάλου αριθμού αιτούντων άσυλο, το γεγονός ότι η κράτηση του προσφεύγοντος συνδεόταν με τον στόχο των αρχών να μπορέσουν να κρίνουν με γρήγορο και αποτελεσματικό τρόπο το αίτημά του για άσυλο και, τέλος, το γεγονός ότι κρατήθηκε υπό κατάλληλα προσαρμοσμένες συνθήκες^{121, 122}.

Στην πιο πρόσφατη πάντως υπόθεση, Suso Musa κατά Μάλτας¹²³, η οποία αφορούσε αιτούντες άσυλο που είχαν εισέλθει στη Μάλτα με παράτυπο τρόπο με βάρκα, το Δικαστήριο έκρινε ότι όταν το κράτος, καθ' υπέρβαση των νομικών υποχρεώσεών

---

¹²⁰ UNHCR, *Κατευθυντήριες οδηγίες ως προς τα πρότυπα και κριτήρια κράτησης αιτούντων άσυλο*, 1999, Εκτελεστική Επιτροπή της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Συμπέρασμα Αρ. 44: Κράτηση προσφύγων και αιτούντων άσυλο, 1986 και Επιτροπή Υπουργών Συμβουλίου της Ευρώπης, Σύσταση (2003) 5 προς τα Κράτη Μέλη για τα μέτρα κράτησης αιτούντων άσυλο.

¹²¹ ΕΔΔΑ, *Saadi*, ό. π. παρ. 75-80

¹²² *Ibid*, 2013, σελ. 160-161

¹²³ ΕΔΔΑ, *Suso Musa κ. Μάλτας*, Αριθ. 42337/12, 23.07.2013, παρ. 61

του, θεσπίζει νομοθεσία με την οποία επιτρέπει ρητά την είσοδο ή παραμονή μεταναστών εν αναμονή απόφασης σχετικά με την αίτηση ασύλου τους, τυχόν κράτηση με σκοπό την αποτροπή της παράτυπης εισόδου θα μπορούσε να εγείρει ζήτημα νομιμότητας της κράτησης σύμφωνα με το άρθρο 5 παράγραφος 1 εδάφιο στ). Σε τέτοιου είδους συνθήκες θα ήταν δύσκολο να διαπιστωθεί αν το μέτρο συνδέεται στενά με τον σκοπό της κράτησης ή ότι η κατάσταση συνάδει με την εθνική νομοθεσία.

Το Δικαστήριο του Στρασβούργου προέβη, λοιπόν, σε ένα εξαιρετικό βήμα και υιοθέτησε μια οιονεί πιλοτική απόφαση, επισημαίνοντας στη Μάλτα την αναγκαιότητα των γενικών μέτρων σε εθνικό επίπεδο για τον καθορισμό, μεταξύ άλλων, ενός μηχανισμού δικαστικού χαρακτήρα που να προβλέπει την ταχεία και δίκαιη δικαστική επανεξέταση της κράτησης των μεταναστών.

Αυτό που οδήγησε πραγματικά το Δικαστήριο να ενεργήσει με αυτόν τον τρόπο ήταν η διαπίστωσή του ότι τα προβλήματα που εντοπίστηκαν στη συγκεκριμένη υπόθεση θα μπορούσαν να δώσουν έναυσμα για πολλές άλλες προσφυγές που θα επιβάρυναν υπερβολικά το πινάκιο του Δικαστηρίου. Αξίζει να σημειωθεί ότι το Δικαστήριο είχε ήδη διαπιστώσει μια παρόμοια παραβίαση από τη Μάλτα το 2010, στην υπόθεση *Louled Massoud*, η οποία αφορούσε εξίσου την κράτηση μεταναστών¹²⁴.

1.4.2 Κράτηση ενόψει διαδικασίας απέλασης ή έκδοσης

Το δεύτερο και τρίτο σκέλος του εδαφίου στ) προβλέπει την κράτηση ενός ατόμου, για το οποίο εκκρεμεί διαδικασία απέλασης ή έκδοσης, εφόσον έχει εκδοθεί σχετική διαταγή και υπάρχει ρεαλιστική προοπτική απομάκρυνσης. Σε περίπτωση που δεν έχει ξεκινήσει ή δεν επιδιώκεται ενεργά καμία ουσιαστική «διαδικασία απελάσεως» η κράτηση θεωρείται αυθαίρετη.

Τα τελευταία χρόνια έχουν εκδοθεί αρκετές αποφάσεις κατά της Ελλάδας για παραβίαση της εν λόγω διάταξης, οι οποίες αναδεικνύουν τους διάφορους όρους που

---

¹²⁴ Βλ. επίσης: Sitaropoulos N., *Judicial review of migrant detention in Europe: in search of effectiveness and speediness: case analysis*, Oxford Human Rights Hub: global perspectives on human rights, 27 Jan. 2014

πρέπει να πληροί μία κράτηση για να είναι σύμφωνη με το εδάφιο στ) της πρώτης παραγράφου του άρθρου 5 της Σύμβασης.

Το ΕΔΔΑ δίνει ιδιαίτερη βάση στην ύπαρξη ενός στενού δεσμού ανάμεσα στην κράτηση ενός ατόμου και τη δυνατότητα απομάκρυνσής του, πράγμα το οποίο διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στην κρίση του ως προς το αν είναι νόμιμη μια κράτηση. Για παράδειγμα, στην υπόθεση *S.D* το Δικαστήριο έκρινε ότι εφόσον ο προσφεύγων δεν μπορούσε να απελαθεί μέχρι τη στιγμή της ολοκλήρωσης της εξέτασης της αίτησής του για άσυλο, η κράτησή του στερείτο βάσης στο εθνικό δίκαιο¹²⁵.

Η υπόθεση *Poron κατά Γαλλίας* αφορά υπηκόους του Καζακστάν οι οποίοι έφτασαν στη Γαλλία το 2000. Οι αιτήσεις τους για χορήγηση ασύλου και άδειας διαμονής απορρίφθηκαν. Τον Αύγουστο του 2007 συνελήφθησαν και μεταφέρθηκαν σε ένα αεροδρόμιο προκειμένου να απελαθούν. Η πτήση τους, όμως, ακυρώθηκε και η απέλαση δεν έλαβε χώρα. Έπειτα μεταφέρθηκαν σε ένα κέντρο κράτησης με τα δύο τους παιδιά, ηλικίας πέντε μηνών και τριών ετών και παρέμειναν εκεί για το διάστημα των δεκαπέντε ημερών.

Όταν ακυρώθηκε και η δεύτερη πτήση τους, οι προσφεύγοντες αφέθηκαν ελεύθεροι με δικαστική εντολή. Ύστερα έκαναν νέα αίτηση και τους χορηγήθηκε τελικά άσυλο. Το Δικαστήριο έκρινε ότι, παρά το γεγονός ότι τα παιδιά είχαν τοποθετηθεί μαζί με τους γονείς τους σε ειδική πτέρυγα για οικογένειες, δεν είχε ληφθεί υπόψη η ιδιαίτερη κατάστασή τους και οι γαλλικές αρχές δεν είχαν προβεί σε καμία διαπίστωση σχετικά με το ενδεχόμενο να εφαρμοστεί για αυτούς μια εναλλακτική λύση, διαφορετική από τη διοικητική κράτηση. Με βάση τα παραπάνω, το γαλλικό σύστημα δεν είχε προστατεύσει το δικαίωμα των παιδιών στην προσωπική ελευθερία δυνάμει του Άρθρου 5 της ΕΣΔΑ¹²⁶.

---

¹²⁵ ΕΔΔΑ, *S.D κατά Ελλάδας*, 11.06.2009, παρ. 65

¹²⁶ ΕΔΔΑ, *Poron κατά Γαλλίας*, Αριθ. 39472/07 και 39474/07, 19.01.2012

1.5 Διαδικαστικές εγγυήσεις

1.5.1 Δικαίωμα στην πληροφόρηση

Οι μετανάστες που τελούν υπό κράτηση, έχουν το δικαίωμα ενημέρωσης άμεσα και σε γλώσσα που κατανοούν του χαρακτήρα και των λόγων της κράτησής τους, καθώς επίσης της διαδικασίας επανεξέτασης και προσβολής της σχετικής απόφασης, σύμφωνα με τις παραγράφους 2 και 4 του άρθρου 5 της Σύμβασης. Δεδομένης της απαίτησης ότι ο νόμος που ορίζει την κράτηση πρέπει να είναι προσβάσιμος, ακριβής και προβλέψιμος προκειμένου να θεωρηθεί νόμιμη η κράτηση, τα κράτη οφείλουν να εξασφαλίζουν ότι οι μετανάστες έχουν ουσιαστική πρόσβαση σε αυτήν την πληροφόρηση, χρησιμοποιώντας κατανοητή γλώσσα και λαμβάνοντας παράλληλα υπόψη το επίπεδο μόρφωσής τους. Επίσης, όταν κρίνεται αναγκαίο, οι αρχές πρέπει να είναι σε θέση να παράσχουν νομική αρωγή σε μετανάστες που στερούνται την ελευθερία τους.

Κατά τη στιγμή της σύλληψης, ακόμη, δεν απαιτείται να δοθούν όλες οι σχετικές πληροφορίες αλλά σίγουρα πρέπει να δοθούν οι βασικές. Αυτό το επιβεβαίωσε το Δικαστήριο στην υπόθεση *Conka*, όπου και έκρινε ότι δεν υπήρξε παραβίαση καθώς στους προσφεύγοντες είχαν δοθεί οι γενικές πληροφορίες για τους λόγους στέρησης της ελευθερίας τους κατά τη στιγμή της σύλληψής τους και δύο μέρες αργότερα οι λόγοι αυτοί τους δόθηκαν και γραπτώς¹²⁷.

Στην υπόθεση *Saadi*, η βρετανική κυβέρνηση αναφέρθηκε στις γενικές δηλώσεις της σχετικά με τους σκοπούς που εξυπηρετούσε το καθεστώς κράτησης στο *Oakington*. Το ΕΔΔΑ δήλωσε ότι οι κοινοβουλευτικές ανακοινώσεις και οι γενικές δηλώσεις ειδικότερα δεν μπορούν να αντικαταστήσουν σε κανέναν βαθμό την ανάγκη κάποιου να πληροφορηθεί τους λόγους κράτησής του. Ο προσφεύγων ενημερώθηκε από εκπρόσωπό του τον πραγματικό λόγο κράτησής του ενώ βρισκόταν σε κράτηση ήδη

---

¹²⁷ ΕΔΔΑ, *Conka κ. Βελγίου*, Αριθ. 51564/99, 5.02.2002, παρ. 47-52

76 ώρες. Η καθυστέρηση αυτή θεωρήθηκε πολύ μεγάλη από το Δικαστήριο και επομένως υπήρξε παραβίαση του 5§2 της ΕΣΔΑ¹²⁸.

Στην υπόθεση *Dbouba κατά Τουρκίας*¹²⁹, αντίστοιχα, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι λόγοι κράτησης δεν γνωστοποιήθηκαν ποτέ στον προσφεύγοντα από τις εθνικές αρχές, γεγονός το οποίο συνιστούσε παραβίαση του Άρθρου 5 παράγραφος 2 της ΕΣΔΑ. Πιο συγκεκριμένα, ο προσφεύγων ήταν αιτών άσυλο, ο οποίος κατέθεσε σε δύο αστυνομικούς ότι είχε υποβάλει αίτηση ασύλου στην UNHCR. Ενημερώθηκε ότι είχε αφεθεί ελεύθερος εν αναμονή της δίκης του ως κατηγορούμενου για συμμετοχή στην Αλ Κάιντα και ότι είχε ξεκινήσει εναντίον του διαδικασία απέλασης. Ο προσφεύγων δεν έλαβε κανένα έγγραφο που να τον πληροφορεί σχετικά με τους λόγους της κράτησής του στο αρχηγείο της αστυνομίας¹³⁰.

1.5.2 Δικαίωμα προσφυγής κατά της νομιμότητας της κράτησης

Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας κατοχυρώνεται ρητώς στο Άρθρο 5§4 της ΕΣΔΑ, σύμφωνα με το οποίο «παν πρόσωπον στερούμενον της ελευθερίας του συνεπεία σύλληψεως ή κρατήσεως έχει δικαίωμα προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου ίνα τούτο αποφασίσει εντός βραχείας προθεσμίας επί του νομίμου της κρατήσεώς του και διατάξει την απόλυσίν του εν περιπτώσει παρανόμου κρατήσεως». Το δικαίωμα αυτό κατοχυρώνεται και στο Άρθρο 9§4 του Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα¹³¹.

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να έχουν οι αιτούντες άσυλο πρόσβαση σε πραγματικές δυνατότητες προσφυγής διότι βρίσκονται σε επισφαλή κατάσταση και κινδυνεύουν να βρεθούν αντιμέτωποι με το ενδεχόμενο της επαναπροώθησης. Το δικαίωμα αυτό τους εξασφαλίζει την προστασία των διαδικαστικών και ουσιαστικών δικαιωμάτων

---

¹²⁸ ΕΔΔΑ, *Saadi*, ό. π. παρ. 84

¹²⁹ ΕΔΔΑ, *Dhouba κ. Τουρκίας*, Αριθ. 15916/09, 13.7.2010,

¹³⁰ παρ. 52-54

¹³¹ ICCPR: «Οποιοσδήποτε στερείται της ελευθερίας του λόγω σύλληψης ή κράτησης έχει δικαίωμα να προσφύγει ενώπιον δικαστηρίου, προκειμένου αυτό να αποφασίσει χωρίς καθυστέρηση για τη νομιμότητα της κράτησής του και να διατάξει την αποφυλάκισή του εάν η κράτηση είναι παράνομη».

τους ενώ τους επιτρέπει να προσβάλουν τους λόγους, τη νομιμότητα αλλά και τις συνθήκες της κράτησής τους.

Το Δικαστήριο έχει ερμηνεύσει τη διάταξη του Άρθρου 5§4 της ΕΣΔΑ και έχει επισημάνει ότι η νομιμότητα της στέρησης της ελευθερίας πρέπει να είναι επαρκώς ακριβής και βέβαιη, ενώ πρέπει να αξιολογείται υπό το φως του εσωτερικού δικαίου αλλά και των αρχών που περιέχει η ΕΣΔΑ¹³².

Το δικαίωμα παροχής δικαστικής προστασίας πρέπει να είναι αποτελεσματικά προσβάσιμο, δηλαδή οι πρακτικές δυσκολίες, όπως η αδυναμία κατανόησης της γλώσσας ή των δικαστικών διαδικασιών, δεν πρέπει να εμποδίζουν τους αιτούντες άσυλο από την άσκηση του δικαιώματός τους¹³³. Επίσης, όταν κρίνεται αναγκαίο πρέπει να τους παρέχεται πρόσβαση σε μετάφραση και νομική συνδρομή προκειμένου να τους διασφαλιστεί η ουσιαστική δυνατότητα προσβολής της απόφασης κράτησής τους. Αυτήν την ανάγκη πρόσβασης έχει τονίσει και η Επιτροπή των Υπουργών σε μια από τις κατευθυντήριες οδηγίες της¹³⁴, δηλώνοντας ότι: «οι κρατούμενοι αιτούντες άσυλο θα έχουν άμεση πρόσβαση σε αποτελεσματική προσφυγή κατά της απόφασης κράτησής τους, συμπεριλαμβανομένης νομικής βοήθειας».

---

¹³² ΕΔΔΑ, *Chanal κ. Ηνωμένου Βασιλείου*, 15.11.1996, παρ. 127: «Το εύρος των υποχρεώσεων του Άρθρου 5 §4 δεν είναι το ίδιο για κάθε μορφή στέρησης της ελευθερίας. Αυτό ισχύει, κυρίως, για το βαθμό της παρεχομένου δικαστικού ελέγχου. Ωστόσο, είναι σαφές ότι το Άρθρο 5 §4 δεν εγγυάται ένα τόσο ευρύ δικαίωμα δικαστικού ελέγχου που να εξουσιοδοτεί το δικαστήριο να αντικαθιστά τη δική του διακριτική ευχέρεια με αυτήν του αποφασιστικού οργάνου σε όλες τις πτυχές της υπόθεσης, συμπεριλαμβανομένων και των αμιγών ζητημάτων σκοπιμότητας. Ωστόσο, η έννομη προστασία πρέπει να είναι αρκετά ευρεία έτσι ώστε να καλύπτει τους όρους της 'νομιμότητας' της κράτησης σύμφωνα με το Άρθρο 5§1»

¹³³ ΕΔΔΑ, *Rahimi κατά Ελλάδας*, 5 Απριλίου 2011, παράγραφοι 120-121 (μη δυνατότητα πρόσβασης σε δικαστική προστασία, διότι το ενημερωτικό έντυπο δεν ήταν σε γλώσσα που μπορούσε να κατανοήσει ο προσφεύγων. Επιπλέον, δεν μπορούσε, στην πράξη, να επικοινωνήσει με δικηγόρο, καθώς ήταν ασυνόδευτος ανήλικος και δεν είχε οριστεί επίτροπος).

¹³⁴ Επιτροπή Υπουργών 2009, Κατευθυντήρια Οδηγία XI.6

Στη συνέχεια, η δικαστική προστασία πρέπει να παρέχεται από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστικό όργανο από την πρώτη στιγμή της κράτησης και να είναι ικανή να οδηγήσει στην αποφυλάκιση του κρατουμένου. Τόσο οι νομικοί παραστάτες, όσο και οι ίδιοι οι κρατούμενοι πρέπει να έχουν την δυνατότητα ακρόασης ενώπιον του δικαστηρίου. Επιπλέον, το ΕΔΔΑ έχει επισημάνει ότι οι δικαστικές διαδικασίες πρέπει να παρέχουν εγγυήσεις δέουσας διαδικασίας, όπως την ισότητα των μέσων.

1.5.3 Το δικαίωμα σε αποζημίωση

Τα πρόσωπα που κρατήθηκαν παράνομα ενδέχεται να δικαιούνται αποζημίωσης, στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΣΔΑ. Ειδικότερα, το Άρθρο 5 παράγραφος αναφέρει ότι «παν πρόσωπον θύμα συλλήψεως ή κρατήσεως υπό συνθήκας αντιθέτους προς τας ανωτέρω διατάξεις, έχει δικαίωμα επανορθώσεως». Ως εκ τούτου, προκειμένου να υπάρξει αποζημίωση, πρέπει να έχει προηγηθεί παραβίαση των διατάξεων μίας ή περισσότερων παραγράφων του Άρθρου 5 της ΕΣΔΑ.

Οι δικηγόροι και οι ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στον τομέα αυτόν θα πρέπει να βρίσκονται σε επαγρύπνηση και να κρατάνε τα κράτη υπόλογα για παραβιάσεις του άρθρου 5 και να γνωρίζουν ότι υπάρχει το δικαίωμα για αποζημίωση που πρέπει να απονεμηθεί σε περίπτωση που έχουν λάβει χώρα τέτοιου είδους παραβιάσεις¹³⁵.

---

¹³⁵ Σχετικά με διαδικαστικές εγγυήσεις βλ.: Ktistakis, *Protecting migrants under the European Convention on Human Rights and the European Social Charter - A handbook for legal practitioners*, Council of Europe Publishing, February 2013, σελ. 31-34 και N. Mole and C. Meredith, *Asylum and the European Convention on Human Rights* (Strasbourg: Council of Europe Publishing, Human Rights Files No. 9, 2010), σελ. 163-167

***

Το άρθρο 5 κατοχυρώνει ένα από τα σημαντικότερα δικαιώματα της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου δεδομένου ότι αφορά στη διασφάλιση της φυσικής ελευθερίας του ατόμου. Με σκοπό την προστασία του ατόμου από αυθαίρετη κράτηση ή σύλληψη, το άρθρο 5 ορίζει εξαντλητικά τις περιπτώσεις που επιτρέπεται κάποιος να στερηθεί την ελευθερία του και προβλέπει ένα πλέγμα ουσιαστικών και διαδικαστικών εγγυήσεων.

Σε ότι αφορά την Ελλάδα, η νομολογία του ΕΔΔΑ μέχρι σήμερα έχει αναδείξει τέσσερα κομβικά ζητήματα όσον αφορά την κράτηση των αιτούντων άσυλο: την κράτησή τους ενόψει απέλασης, τη συμμόρφωση των εσωτερικών ένδικων μέσων κατά κράτησής τους ενόψει απέλασης με τις προϋποθέσεις της παρ. 4, την ακρόαση των προσφευγόντων στο πλαίσιο προσφυγής κατά της νομιμότητας της κράτησης και την έκδοση απόφασης σε σύντομο χρόνο μετά την άσκηση της εν λόγω προσφυγής. Η Ελλάδα οφείλει, λοιπόν, να λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα και να συμμορφωθεί με τις αποφάσεις του Δικαστηρίου για να αποτρέψει ή να ελαχιστοποιήσει μελλοντικές παραβιάσεις του εν λόγω άρθρου.

Κεφάλαιο 2^ο : Συνθήκες κράτησης

1.1 Οι διαπιστώσεις του Δικαστηρίου για τις συνθήκες κράτησης των αιτούντων άσυλο

Τα στερητικά για την ελευθερία μέτρα εις βάρος των αλλοδαπών συνοδεύονται από ταπείνωση και οδύνη. Το αναπόφευκτο αυτό γεγονός δεν επιφέρει από μόνο του την παραβίαση του άρθρου 3 της Σύμβασης. Ωστόσο, επιβάλλεται στο Κράτος με τη διάταξη αυτή η υποχρέωση να οργανώνει το σωφρονιστικό του σύστημα με τρόπο που να εγγυάται στους κρατούμενους τον σεβασμό της ανθρωπίνης τους αξιοπρέπειας, παρά τις όποιες οικονομικές ή διαχειριστικές δυσκολίες που αντιμετωπίζει.

Όσον αφορά τα τμήματα συνοριακής φύλαξης και τους χώρους κράτησης αλλοδαπών, το Δικαστήριο εντοπίζει πολλά προβλήματα, τα οποία θα μπορούσαν να συνοψιστούν ως εξής: έλλειψη καθαριότητας, υπερπληθυσμός, ελλιπής σίτιση, ανεπαρκή είδη προσωπικής υγιεινής και ελλιπής προαυλισμός. Στις υποθέσεις που ακολουθούν θα αναφερθούμε σε ορισμένες περιπτώσεις συνθηκών κράτησης στην Ελλάδα. Έτσι, στην υπόθεση *S.D.*, το Δικαστήριο προέβη στη διαπίστωση ότι το γεγονός ότι ο προσφεύγων, Τούρκος υπήκοος υπό καθεστώς διοικητικής απέλασης, έμενε έγκλειστος για το διάστημα των δύο μηνών σε ένα κατάλυμα στο κέντρο κράτησης του τμήματος συνοριακής φύλαξης Σουφλίου, χωρίς να του παρέχεται η δυνατότητα να βγει έξω ή να τηλεφωνήσει και χωρίς να έχει στη διάθεσή του κουβέρτες, καθαρά σεντόνια και προϊόντα υγιεινής, συνιστούσε εξευτελιστική μεταχείριση¹³⁶. Αντίστοιχη ήταν και η διαπίστωση του Δικαστηρίου στην υπόθεση *R.U.* για την κράτηση Τούρκου υπηκόου για περισσότερο από δύο μήνες υπό καθεστώς διοικητικής απέλασης στο ίδιο κέντρο κράτησης και στην Υποδιεύθυνση Αλλοδαπών Αττικής¹³⁷. Στην υπόθεση *Rahimi* κατά Ελλάδας το Δικαστήριο έκρινε, ακόμη, ότι οι συνθήκες κράτησης του ανήλικου Αφγανού αιτούντα άσυλο στο κέντρο κράτησης Παγανής Λέσβου ήταν τόσο άθλιες ώστε προσέβαλαν την ανθρωπινή αξιοπρέπεια του προσφεύγοντα, παρά τη διήμερη κράτησή του¹³⁸.

Στην υπόθεση *M.S.S.* κατά Βελγίου και Ελλάδας, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι ο συνδυασμός παραγόντων, όπως ο ύπνος στο πάτωμα εκ περιτροπής εξαιτίας του

¹³⁶ ΕΔΔΑ, *S.D.* κ. *Ελλάδας*, 11.6.2009, παρ. 51-52

¹³⁷ ΕΔΔΑ, *R.U.* κ. *Ελλάδας*, 7.6.2011, παρ. 62-63

¹³⁸ ΕΔΔΑ, *Rahimi* κ. *Ελλάδας*, 5.4.2011, παρ. 86 και για το ίδιο κέντρο κράτησης βλ. την πιο πρόσφατη, ΕΔΔΑ, *Mahmundi* κ. *Ελλάδας*, 31.7.2012, παρ. 64-74

έντονου υπερπληθυσμού, η στέρηση προαυλισμού και οι βρόμικες εγκαταστάσεις υγιεινής συντέλεσαν σε ένα επίπεδο ταλαιπωρίας που παραβίαζε σαφώς το δικαίωμα σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Το ΕΔΔΑ κατέληξε ότι: οι συνθήκες κράτησης που βίωσε ο προσφεύγων ήταν απαράδεκτες. Το Δικαστήριο θεωρεί ότι το αίσθημα αυθαιρεσίας σε συνδυασμό με το αίσθημα κατωτερότητας και άγχους που συχνά το συνοδεύουν, όπως επίσης οι έντονες επιπτώσεις που έχουν αναμφισβήτητα τέτοιες συνθήκες κράτησης στην αξιοπρέπεια του ατόμου, συνιστούν εξευτελιστική μεταχείριση κατά παράβαση του Άρθρου 3 της Σύμβασης. Επιπλέον, η αγωνία του προσφεύγοντα επιτάθηκε από την ευάλωτη κατάστασή του ως αιτών άσυλο^{139, 140}.

Προκειμένου να είναι σύμφωνη με τα Άρθρα 3 και 5 της ΕΣΔΑ, η μεταχείριση των κρατούμενων προσφύγων/αιτούντων άσυλο πρέπει να συνάδει με τη βασική αρχή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Πέρα, δηλαδή, από τις απαιτήσεις καταλληλότητας, διάρκειας και ειδικά σχεδιασμένων εγκαταστάσεων κράτησης, προϋποθέτει ακόμη την εξασφάλιση καθαρών, ασφαλών και υγιεινών συνθηκών κράτησης.

Η CPT έχει περιγράψει τις συνθήκες στις οποίες πρέπει να κρατούνται οι μετανάστες, δηλώνοντας ότι: αυτά τα κέντρα πρέπει να εξασφαλίζουν στέγη επαρκώς επιπλωμένη, καθαρή και καλά επισκευασμένη προσφέροντας κατάλληλο χώρο διαβίωσης για τον αριθμό των κρατούμενων. Επιπλέον, πρέπει να δοθεί προσοχή στο σχεδιασμό και τη διάταξη των εγκαταστάσεων για να αποφευχθεί όσο το δυνατό περισσότερο η εντύπωση περιβάλλοντος εγκλεισμού. Όσον αφορά τις δραστηριότητες, αυτές πρέπει να περιλαμβάνουν άσκηση σε εξωτερικό χώρο, πρόσβαση σε δωμάτιο αναψυχής και σε ραδιόφωνο / τηλεόραση / εφημερίδες / περιοδικά, αλλά και άλλα κατάλληλα μέσα διασκέδασης (π.χ. επιτραπέζια παιχνίδια, πινγκ-πονγκ). Όσο μεγαλύτερος ο χρόνος κράτησης, τόσο πιο εξελιγμένες πρέπει να είναι οι παρεχόμενες δραστηριότητες¹⁴¹.

---

¹³⁹ ΕΔΔΑ, *M.S.S. κ. Βελγίου και Ελλάδας*, 21 Ιανουαρίου 2011, παράγραφοι 230-33

¹⁴⁰ Τα πορίσματα της Διεθνούς Αμνηστίας ως προς τη διοικητική κράτηση και τις ακατάλληλες συνθήκες διαβίωσης στην Ελλάδα, δείχνουν ότι παρά τις αρχικές θετικές μεταρρυθμίσεις στην πολιτική της κράτησης κατά το πρώτο εξάμηνο του 2015, η συστηματική κράτηση ατόμων σε προαναχωρησιακά κέντρα συνεχίζεται. Στον απόηχο της συμφωνίας ΕΕ-Τουρκίας στα τέλη του Μαρτίου 2016, οι ελληνικές αρχές υιοθέτησαν νομοθετικά μέτρα που επιτρέπουν την αυτόματη κράτηση των νεοαφιχθέντων στα νησιά. Η πολιτική αυτή έχει οδηγήσει στην κράτηση πολλών ευάλωτων ατόμων και μάλιστα σε άθλιες συνθήκες. Επιπλέον, οι συνθήκες στα κέντρα κράτησης και στους σταθμούς συνοριακής φύλαξης στην Ελλάδα παραμένουν ακατάλληλες, Υπόμνημα στην Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης στην υπόθεση *MSS κατά Βελγίου και Ελλάδας*, Μάιος 2016: <https://www.amnesty.gr/sites/default/files/pdf/eur2541092016english.pdf>

¹⁴¹ βλ. έκθεση CPT 2011, σ. 65

Επιπλέον, το Δικαστήριο μέσα από τη νομολογία του επιβεβαιώνει τον απόλυτο χαρακτήρα του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ εξηγώντας ότι καμία περίπτωση δεν δύναται να απαλλάξει ένα κράτος από τις υποχρεώσεις του κατά την έννοια της συγκεκριμένης διάταξης, ανεξαρτήτως των οικονομικών ή κοινωνικών δυσκολιών που ενδέχεται να αντιμετωπίζει το συγκεκριμένο κράτος.

Πιο συγκεκριμένα, στην υπόθεση *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* το Δικαστήριο σημειώνει ότι: «Τα κράτη που βρίσκονται στα εξωτερικά σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης συναντούν σήμερα σημαντικές δυσκολίες προκειμένου να αντιμετωπίσουν ένα αυξανόμενο κύμα μεταναστών και αιτούντων άσυλο. Η κατάσταση αυτή εντείνεται με τις μεταφορές υποψηφίων για άσυλο από τα άλλα κράτη μέλη κατ' εφαρμογή του Κανονισμού του Δουβλίνου. Το Δικαστήριο δεν μπορεί να υποτιμήσει το βάρος και την πίεση που η κατάσταση αυτή συνεπάγεται για τα θιγόμενα κράτη, που είναι ακόμη πιο βαριά λόγω της σημερινής οικονομικής κρίσης. Το Δικαστήριο γνωρίζει συγκεκριμένα τις δυσκολίες που συνεπάγεται η υποδοχή των μεταναστών και των αιτούντων άσυλο κατά την άφιξή τους σε μεγάλα διεθνή αεροδρόμια, καθώς και η δυσαναλογία του αριθμού των αιτούντων άσυλο σε σχέση με την ικανότητα υποδοχής ορισμένων κρατών. Ωστόσο, λόγω του απόλυτου χαρακτήρα του Άρθρου 3, αυτό δεν μπορεί να απαλλάξει ένα κράτος από τις υποχρεώσεις του απέναντι στην διάταξη αυτή»^{142,143}.

---

¹⁴² ΕΔΔΑ, *M.S.S. κ. Βελγίου και Ελλάδας*, 21 Ιανουαρίου 2011, παρ. 223

¹⁴³ σχετικά με συνθήκες κράτησης βλ. ακόμη: Σισιλιάνος Λ.-Α., *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013, σελ. 110-111

2.1 Κράτηση ατόμων με ιδιαίτερες ανάγκες

2.1.1 Κράτηση ανηλίκων

Σύμφωνα με τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού η κράτηση ανηλίκων αναγνωρίζεται διεθνώς ως ένα έσχατο μέτρο. Ωστόσο, η κράτηση ανηλίκων έχει φτάσει σήμερα σε πρωτοφανή επίπεδα. Όλα τα παιδιά που ταξιδεύουν χωρίς επίσημα έγγραφα, είτε αναζητώντας άσυλο είτε ως πρόσφυγες ή παράνομοι μετανάστες, συνοδευόμενα ή ασυνόδευτα, διατρέχουν τον κίνδυνο της κράτησης δεδομένου ότι σε πολλές χώρες η παράνομη είσοδος και διαμονή θεωρείται ως ποινικό αδίκημα. Παρά κάποιες σχετικές βελτιώσεις στη νομοθεσία και την πρακτική των χωρών, εκατοντάδες παιδιά μεταναστών εξακολουθούν να καταλήγουν υπό κράτηση. Αυτό οφείλεται συχνά στην έλλειψη πόρων που να καθιστά δυνατή την παροχή επαρκών εγκαταστάσεων, αλλά αποτελεί επίσης, ένα ζήτημα οργάνωσης του εσωτερικού των χωρών, οι οποίες πρέπει να παρέχουν κάποιες άλλες εναλλακτικές όσον αφορά τη στέγαση και τις δομές προστασίας¹⁴⁴.

Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, η ειδική προστασία των παιδιών και των ασυνόδευτων ανηλίκων απορρέει από τα άρθρα 3, 5 και 8. Όσον αφορά τα παιδιά των μεταναστών που βρίσκονται υπό κράτηση πρέπει να σημειωθεί ότι, έχουν το ίδιο δικαίωμα στην εκπαίδευση με όλα τα υπόλοιπα παιδιά. Το δικαίωμα αυτό θα πρέπει να υλοποιείται σύμφωνα με την αρχή της μη διάκρισης, και είναι εγγυημένο από το άρθρο 2 του 1^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου¹⁴⁵. Υπό το φως του απόλυτου χαρακτήρα του άρθρου 3, το Δικαστήριο έχει τονίσει τη θετική υποχρέωση των κρατών να προστατεύουν και να παρέχουν φροντίδα σε εξαιρετικά ευάλωτα άτομα, όπως οι ασυνόδευτοι ανήλικοι¹⁴⁶,

---

¹⁴⁴ PACE Report Doc. 14082 (2016), *Refugees at risk in Greece*, rapporteur: Ms Tineke Strik, available at: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-DocDetails-EN.asp?FileID=22814&lang=EN>

¹⁴⁵ Σύμφωνα με το άρθρο αυτό: “Ουδείς δύναται να στερηθή του δικαιώματος όπως εκπαιδευθή. Παν Κράτος εν τη ασκήσει των αναλαμβανομένων υπ' αυτού καθηκόντων επί του πεδίου της μορφώσεως και της εκπαίδευσεως θα σέβεται το δικαίωμα των γονέων όπως εξασφαλίζωσι την μόρφωσιν και εκπαίδευσιν ταύτην συμφώνως προς τας ιδίας αυτών θρησκευτικές και φιλοσοφικές πεποιθήσεις”.

¹⁴⁶ «Ασυνόδευτα παιδιά» (ή ασυνόδευτοι ανήλικοι) είναι τα παιδιά που έχουν αποχωριστεί από τους δύο γονείς τους και τους άλλους συγγενείς τα οποία δεν συνοδεύονται από τον ενήλικα που είναι κατά τον νόμο ή το έθιμο υπεύθυνος για την επιμέλειά τους. «Χωρισμένο από την οικογένειά του» είναι το παιδί που έχει αποχωριστεί από τους δύο γονείς του ή από τον ενήλικα που είναι κατά τον νόμο ή το έθιμο υπεύθυνος για την επιμέλειά τους, αλλά όχι κατ' ανάγκην από άλλους συγγενείς τους. Οι σχετικοί ορισμοί δίνονται στη ΣΔΠ, ό.π., παρ. 7 και 8.

ανεξάρτητα από το καθεστώς τους ως παράνομων μεταναστών, της εθνικότητας ή ανιθαγενείας.

Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, το πρωτεύον χαρακτηριστικό της θετικής υποχρέωσης είναι η απαίτηση από τις εθνικές αρχές να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για τη διασφάλιση και προστασία του δικαιώματος ενός ατόμου. Το ΕΔΔΑ υπενθυμίζει ότι το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού συνεπάγεται ότι τα κράτη διασφαλίζουν, στο βαθμό που μπορούν την οικογενειακή ενότητα και χρησιμοποιούν την κράτηση μόνο ως έσχατο μέσο.

Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο έχει επανειλημμένα καταδικάσει τις σοβαρές ελλείψεις στα συστήματα ασύλου και την έλλειψη επαρκούς φροντίδας για τα παιδιά και έχει εδραιώσει πάγια νομολογία σε σχέση με τα δικαιώματα και την προστασία των ασυνόδευτων ανηλίκων.

Έτσι, η υπόθεση *Mubilanzila Mayeka και Kaniki Mitunga κατά Βελγίου*¹⁴⁷ αφορούσε πολλαπλές παραβιάσεις της ΕυρΣΔΑ από τη βελγική κυβέρνηση με την κράτηση μιας πεντάχρονης ασυνόδευτης ανήλικης σε ένα διαμετακομιστικό κέντρο για ενήλικες αλλοδαπούς, χωρίς να οριστεί κάποιος υπεύθυνος για τη φροντίδα της. Το Δικαστήριο επεσήμανε ότι «δεν ελήφθησαν μέτρα για να εξασφαλιστεί σωστή συμβουλευτική και παιδαγωγική υποστήριξη από εξειδικευμένο προσωπικό ειδικά εντεταλμένο γι' αυτό το σκοπό». Σημειώνοντας τον αναπόφευκτο φόβο και τις σοβαρές ψυχολογικές επιπτώσεις τέτοιων συνθηκών στο παιδί, το Δικαστήριο κατέληξε ότι οι αρχές «είχαν επιδείξει έλλειψη ανθρωπιάς σε βαθμό που ισοδυναμούσε με απάνθρωπη μεταχείριση». Επιπλέον, οι αρχές παρέλειψαν να ενημερώσουν τη μητέρα του παιδιού για την απέλαση της κόρης της, γεγονός που της γνωστοποιήθηκε κατόπιν εκτέλεσης της απόφασης: «Το Δικαστήριο δεν αμφιβάλλει ότι το συμβάν αυτό προκάλεσε στην πρώτη προσφεύγουσα μεγάλη αγωνία. Η αδιαφορία για τις επιπτώσεις αυτής της συμπεριφοράς στα συναισθήματά της και τα αποδεικτικά στοιχεία στο φάκελο της υπόθεσης οδήγησαν το Δικαστήριο να κρίνει ότι η συγκεκριμένη κατάσταση είχε αγγίξει το απαιτούμενο όριο σοβαρότητας»¹⁴⁸.

---

¹⁴⁷ ΕΔΔΑ, *Mubilanzila Mayeka και Kaniki Mitunga κατά Βελγίου*, 12.10.2006

¹⁴⁸ παρ. 50, 58 και 70

Συνεπώς, στην υπόθεση αυτή, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι συνθήκες κράτησης του ασυνόδευτου παιδιού είχαν οδηγήσει σε δύο παραβιάσεις της απαγόρευσης απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης, όσον αφορά το παιδί από τη μία και τη μητέρα του από την άλλη.

Και οι δύο ενάγουσες είχαν υποστεί, ακόμη, δυσανάλογη προσβολή του δικαιώματός τους για σεβασμό της οικογενειακής τους ζωής, ως αποτέλεσμα της κράτησης της ανήλικης και τις περιστάσεις της απέλασής της.

Η Επιτροπή Υπουργών του ΣοΕ υιοθέτησε τελικό ψήφισμα, αφού διαπίστωσε ότι τα κατάλληλα εκτελεστικά μέτρα είχαν ληφθεί από το Βέλγιο τόσο σε ατομικό όσο και σε γενικό επίπεδο με την υιοθέτηση νομικού πλαισίου που απαγορεύει την κράτηση ασυνόδευτων ανηλίκων των οποίων το καθεστώς έχει καθοριστεί, την βελτίωση των συνθηκών υποδοχής και την παροχή κατάλληλης φροντίδας στα ανήλικα παιδιά¹⁴⁹.

Όσον αφορά την Ελλάδα, το Δικαστήριο έχει καταδικάσει την ανεπαρκή φροντίδα και παράνομη κράτηση ασυνόδευτων ανηλίκων αιτούντων άσυλο. Χαρακτηριστική είναι η υπόθεση *Rahimi*¹⁵⁰, η οποία αφορούσε ασυνόδευτο ανήλικο από το Αφγανιστάν, ο οποίος εισήλθε στην Ελλάδα παράνομα το 2007 και κρατήθηκε στο κέντρο κράτησης της Παγανής στη Λέσβο πριν αφεθεί ελεύθερος εν όψει απελάσεως. Ο αιτών έφυγε από το Αφγανιστάν μετά το θάνατο των γονιών του στις ένοπλες συρράξεις που επικρατούσαν στη χώρα. Ο ανήλικος κατέθεσε αίτημα ασύλου στην Ελλάδα τον Ιούλιο του 2007, αφού αφέθηκε ελεύθερος, το οποίο απορρίφθηκε τον Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου.

Βάσει στοιχείων, το Δικαστήριο θεώρησε ότι ο ανήλικος ήταν πράγματι ασυνόδευτος, παρόλο που οι ελληνικές αρχές παρουσίασαν αντίθετη εικόνα, ενώ από την αίτηση ασύλου του και στο εξής διαπιστώθηκε ότι δεν ορίστηκε επίτροπος όπως θα έπρεπε. Οι παράγοντες αυτοί έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην απόφαση του Δικαστηρίου.

Επιπλέον, το Δικαστήριο έκρινε ότι κατά την κράτησή του δεν εξαντλήθηκαν τα εσωτερικά ένδικα βοηθήματα κατά το άρθρο 13, καθώς δεν παρασχέθηκαν επαρκείς

---

¹⁴⁹ Βλ: <http://www.asylumlawdatabase.eu/en/case-law/ecthr-mubilanzila-mayeka-and-kaniki-mitunga-v-belgium-application-no-1317803>

¹⁵⁰ ΕΔΔΑ, *Rahimi κατά Ελλάδας*, Αριθ. 8687/08, 05.07.2011

πληροφορίες στον ανήλικο και σε γλώσσα που να κατανοεί σχετικά με τις διαδικασίες που μπορούσε να ακολουθήσει.

Αναφορικά με τις συνθήκες κράτησης στην Παγανή, οι οποίες προσέβαλλαν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια αλλά και την αδυναμία να ληφθεί υπόψη η εξαιρετικά ευάλωτη περίπτωση του ανηλίκου, το Δικαστήριο έκρινε ότι παρά τη διήμερη κράτησή του, ο ανήλικος υπέστη ταπεινωτική μεταχείριση αντίθετη προς το άρθρο 3 της Σύμβασης. Αλλά και για την περίοδο που ακολούθησε μετά την απελευθέρωσή του, το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση του Άρθρου 3, καθώς έκρινε ότι οι αρχές δεν μερίμνησαν να φροντίσουν τον ασυνόδευτο ανήλικο. Σύμφωνα ακόμη με δηλώσεις του Έλληνα Συνηγόρου του Πολίτη η αστυνομία δεν είχε αναλάβει καμία προσπάθεια για να τον προστατεύσει από πιθανή βία και εκμετάλλευση¹⁵¹. Τις διαπιστώσεις του Δικαστηρίου σχετικά με τις συνθήκες κράτησης στην Παγανή Λέσβου ενισχύουν εκθέσεις της CPT¹⁵², διεθνών οργανισμών και ελληνικών ΜΚΟ¹⁵³.

Συμπληρωματικά, δεδομένου ότι οι αρχές δεν ενήργησαν με γνώμονα το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού αποφασίζοντας την κράτησή του χωρίς να εξετάσουν εναλλακτικές λύσεις, το Δικαστήριο έκρινε συνεπώς ότι η κράτηση του ανηλίκου δεν ήταν «νόμιμη» σύμφωνα με την έννοια του Άρθρου 5 §1¹⁵⁴.

Το Δικαστήριο τόνισε ότι, λόγω του γεγονότος ότι τα ασυνόδευτα ανήλικα είναι ιδιαίτερα ευάλωτα μέλη της κοινωνίας, οι αρχές θα έπρεπε να λάβουν όλα τα απαραίτητα μέτρα για να τους παράσχουν συνολική φροντίδα μετά την απελευθέρωσή τους (στέγαση, προστασία από πιθανή βία ή εκμετάλλευση).

---

¹⁵¹ Human Rights Watch: “*Left to survive: systematic failure to protect unaccompanied migrant children in Greece*”, 2008 (βλ. §50 απόφασης).

¹⁵² Στην έκθεση της 30^{ης} Ιουνίου 2009 η CPT διαπίστωσε ότι οι υποδομές στο κέντρο κράτησης της Παγανής δεν είχαν αλλάξει από την τελευταία της επίσκεψη το 2007.

¹⁵³ *Έκθεση των Γιατρών Χωρίς Σύνορα*, Ιούνιος 2010 (βλ. §46 απόφασης)

¹⁵⁴ Βλ. παρ. 109: «Όμως, στην υπό κρίση υπόθεση, διατάσσοντας την κράτηση του προσφεύγοντα οι Εθνικές αρχές δεν εξέτασαν καθόλου το θέμα του απώτερου συμφέροντός του ως ανηλίκου. Επίσης, δεν ερεύντησαν αν η τοποθέτηση του προσφεύγοντα στο Κέντρο Κράτησης της Παγανής ήταν μέτρο έσχατης ανάγκης και αν μπορούσαν να την αντικαταστήσουν με άλλο μέτρο λιγότερο ριζικό προκειμένου να διασφαλιστεί η απέλασή του. Τα στοιχεία αυτά προκαλούν αμφιβολίες στο Δικαστήριο, όσον αφορά την καλή πίστη των αρχών κατά την εφαρμογή της κράτησης».

Επιπλέον, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι υπήρχαν σοβαρές ανεπάρκειες όσον αφορά το διορισμό των κηδεμόνων για τους ασυνόδευτους ανηλίκους¹⁵⁵.

Ως απάντηση οι ελληνικές αρχές υιοθέτησαν ένα σχέδιο δράσης (Roadmap) στις αρχές του 2015, το οποίο περιελάμβανε μια σειρά από μέτρα όπως, τη δημιουργία νέων εγκαταστάσεων υποδοχής για τους αιτούντες άσυλο και τους ασυνόδευτους ανήλικους και την ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης εθνικής στρατηγικής για την προστασία των ασυνόδευτων ανηλίκων, συμπεριλαμβανομένου ενός αποτελεσματικού συστήματος κηδεμονίας. Τα μέτρα που ανακοινώθηκαν συνέχισαν να υλοποιούνται παρά τη δραματική αύξηση του αριθμού των αφίξεων κατά τη διάρκεια του 2015. Προκειμένου να αντιμετωπιστεί η κατάσταση, οι ελληνικές αρχές, σε συνεργασία με όλους τους αρμόδιους φορείς, δημιούργησαν προσωρινές δομές φιλοξενίας για όλους τους νεοαφιχθέντες^{156, 157}.

Και στην πιο πρόσφατη απόφαση Mohamad κατά Ελλάδας¹⁵⁸, το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 3, του δικαιώματος πραγματικής προσφυγής και του δικαιώματος στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια.

Ο αιτών, Ιρακινός ασυνόδευτος ανήλικος, μετά τη σύλληψή του για παράνομη είσοδο στην Ελλάδα, διατάχθηκε να εγκαταλείψει την ελληνική επικράτεια και υπό το φόβο ότι θα μπορούσε να διαφύγει, κρατήθηκε σε συνοριακό σταθμό στο Σουφλί. Οι ελληνικές αρχές αφού εσφαλμένα έκριναν ότι ο προσφεύγων ήταν άνω των 18, τον έθεσαν υπό κράτηση μαζί με ενήλικες. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου ο αιτών ήταν εκτεθειμένος σε κακές συνθήκες υγιεινής και συνωστισμού, που τον οδηγούσαν σε ψυχολογική καταπόνηση και σωματική βλάβη.

Το Δικαστήριο αναφερόμενο σε προηγούμενες αποφάσεις του¹⁵⁹ επισημαίνοντας την απάνθρωπη μεταχείριση στους συνοριακούς σταθμούς των Φερών και του Σουφλίου,

---

¹⁵⁵ §89 απόφασης

¹⁵⁶ Επιτροπή Υπουργών, 1243^η συνάντηση, 8-9 Δεκεμβρίου 2015, διαθέσιμο στο: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Reports/pendingCases_en.asp?CaseTitleOrNumber=rachimimi&StateCode=GRC&SectionCode=ENHANCED+SUPERVISION

¹⁵⁷ Η Επιτροπή Υπουργών αποφάσισε να επαναλάβει την εξέταση όλων των θεμάτων που αφορούν τις συνθήκες διαβίωσης των αιτούντων άσυλο και ασυνόδευτων ανηλίκων, το αργότερο κατά τη 1273^η συνάντησή τους τον Δεκέμβριο του 2016.

¹⁵⁸ *Mohamad κ. Ελλάδα*, Αριθ. 70586/11, 11.12.2014

διαπίστωσε ότι οι παραβιάσεις του άρθρου 3 συνέβησαν και στην προκειμένη περίπτωση. Επιπλέον, όσον αφορά τη δυνατότητα του προσφεύγοντος για πρόσβαση σε ένα αποτελεσματικό ένδικο μέσο για να καταγγείλει τις συνθήκες κράτησης, το Δικαστήριο αναφέρθηκε στις παρατηρήσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες και Εξορίστους και της International Commission of Jurists στην Επιτροπή Υπουργών του ΣοΕ σχετικά με την εκτέλεση της απόφασης *MSS κατά Βελγίου και Ελλάδας*, επισημαίνοντας την συνεχή έλλειψη μίας ρητής διάταξης που να εγγυάται τον δικαστικό έλεγχο όλων των παραμέτρων της νομιμότητας της κράτησης στην Ελλάδα¹⁶⁰.

Τέλος, το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 5§1 σε δύο επίπεδα. Πρώτον, ο προσφεύγων δεν είχε τοποθετηθεί σε ένα κέντρο προσαρμοσμένο στις ανάγκες του ως ασυνόδευτου ανηλίκου. Ακόμα και μετά από τη διεξαγωγή ιατρικών εξετάσεων και την εξακρίβωση της πραγματικής του ηλικίας, κρατήθηκε μαζί με ενήλικες όταν επέστρεψε στο συνοριακό σταθμό του Σουφλίου. Δεν δόθηκε καμία εξήγηση από την κυβέρνηση για τους λόγους για τους οποίους ο προσφεύγων παρέμενε στο Σουφλί και δεν τοποθετήθηκε σε κάποιο προσαρμοσμένο για ανήλικους ίδρυμα υποδοχής. Δεύτερον, αφού ενηλικιώθηκε, οι αρχές διατήρησαν την κράτησή του χωρίς να λάβουν κανένα μέτρο για να τον απελάσουν.

Έτσι, σε αυτά τα δύο σημεία, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι είχε παραβιαστεί το δικαίωμα στην ελευθερία¹⁶¹.

Τέλος, όσον αφορά την κράτηση ανηλίκων, η υπόθεση *Housein κατά Ελλάδας*¹⁶² αφορούσε την κράτηση ασυνόδευτου ανηλίκου για δύο μήνες, σε ένα κέντρο κράτησης για ενήλικες χωρίς αποτελεσματική διοικητική επανεξέταση.

---

¹⁵⁹ ΕΔΔΑ, *M.S.S κατά Βελγίου και Ελλάδας και F.H. κατά Ελλάδας*

¹⁶⁰ Ibid §68

¹⁶¹ Ibid §86

¹⁶² ΕΔΔΑ, *Housein κ. Ελλάδας*, Αριθ. 71825/11, 30.10.2013

2.2.2 Κράτηση οικογενειών με ανήλικα παιδιά

2.2.2.1 Η ανάγκη διασφάλισης της οικογενειακής ενότητας

Η αρχή προστασίας της οικογένειας, η οποία κατοχυρώνεται στο Άρθρο 16§3 της ΟΔΔΑ ορίζοντας την οικογένεια ως «το φυσικό και βασικό στοιχείο της κοινωνίας», έχει συμβάλει στην αναγνώριση μίας σειράς δικαιωμάτων από διάφορα διεθνή και περιφερειακά κείμενα, όπως το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής αλλά και το δικαίωμα στην οικογενειακή επανένωση¹⁶³.

Η Επιτροπή των Υπουργών του ΣοΕ επιβεβαίωσε την υποχρέωση των κρατών να διασφαλίζουν το σεβασμό της οικογενειακής ζωής. Με τη Σύσταση (1999) 23, η Επιτροπή επεσήμανε ότι «τα δικαιώματα που χορηγούνται από τα κράτη μέλη στα άτομα που επιζητούν οικογενειακή επανένωση πρέπει, κατ' αρχήν, να είναι ίδια με αυτά που έχουν αναγνωριστεί στο μέλος της οικογένειάς τους, το οποίο είναι πρόσφυγας ή άλλο πρόσωπο που χρήζει διεθνούς προστασίας»¹⁶⁴. Στην ίδια Σύσταση, η Επιτροπή των Υπουργών δήλωσε ότι τα αιτήματα για οικογενειακή επανένωση από πρόσφυγες ή πρόσωπα που χρήζουν διεθνούς προστασίας πρέπει να αντιμετωπίζονται «θετικά, ανθρώπινα και άμεσα», ενώ είναι απαραίτητη η ανεξάρτητη και αμερόληπτη εξέταση της απόρριψης ενός τέτοιου αιτήματος¹⁶⁵.

Το ΕΔΔΑ επιμένει στη σημασία ελαχιστοποίησης των περιπτώσεων, όπου οικογένειες με παιδιά τελούν υπό κράτηση, θεωρώντας ότι είναι ιδιαίτερα σημαντικό να διατηρείται το δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής ζωής, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ¹⁶⁶.

---

¹⁶³ Κυρίως τα Άρθρα 17, 23 και 24 του ΔΣΑΠΔ, τα Άρθρα 3, 9, 10 της ΣΔΠ, το Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ, το Άρθρο 16 του αναθεωρημένου ΕΚΧ, τα Άρθρα 7 και 24 του ΧΘΔΕΕ

¹⁶⁴ Επιτροπή Υπουργών 1999, παράγραφος 3

¹⁶⁵ Ibid., παράγραφος 4

¹⁶⁶ «1. Παν πρόσωπον δικαιούται εις σεβασμόν της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του.
2. Δεν επιτρέπεται να υπάρξη επέμβασις δημοσίας αρχής εν τη ασκήσει του δικαιώματος τούτου, εκτός εάν η επέμβασις αύτη προβλέπεται υπό του νόμου και αποτελεί μέτρον το οποίον, εις μίαν δημοκρατικήν κοινωνίαν, είναι αναγκαίον δια την εθνικήν ασφάλειαν, την δημοσίαν ασφάλειαν, την οικονομικήν ευημερίαν της χώρας, την προάψισιν της τάξεως και την πρόληψιν ποινικών παραβάσεων, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, ή την προστασίαν των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων.»

Έτσι στην υπόθεση Ρορον κατά Γαλλίας¹⁶⁷ η κράτηση μιας οικογένειας Καζάχων με τα δύο μικρά τους παιδιά σε ένα κέντρο κράτησης για δύο εβδομάδες, σε συνθήκες φυλάκισης, ανήλθε σε επέμβαση στο δικαίωμά τους για σεβασμό της οικογενειακής τους ζωής. Σύμφωνα με την γαλλική κυβέρνηση, το μέτρο αποσκοπούσε στη διασφάλιση του νόμιμου σκοπού της καταπολέμησης της παράνομης μετανάστευσης και του ελέγχου της εισόδου και παραμονής αλλοδαπών στη Γαλλία. Θα εξυπηρετείτο, μεταξύ άλλων, η προστασία της εθνικής ασφάλειας, της δημόσιας τάξης και της οικονομίας της χώρας και η πρόληψη της εγκληματικότητας. Τα μέτρα κράτησης, όμως, σύμφωνα με το Δικαστήριο έπρεπε να είναι ανάλογα προς τον επιδιωκόμενο από τις αρχές σκοπό, οι οποίοι στην προκειμένη περίπτωση ήταν η απομάκρυνση των προσφευγόντων. Ήταν καθήκον των αρχών, κατά την εξέταση της αναλογικότητας του μέτρου, να λάβουν καλύτερα υπόψη τα συμφέροντα των παιδιών. Από την στιγμή, επίσης, που δεν φαίνεται να υπήρχαν ιδιαίτεροι λόγοι υποψίας πως η οικογένεια θα προσπαθούσε να διαφύγει, το μέτρο που εφαρμόστηκε ήταν δυσανάλογο και η κράτησή τους δεν μπορούσε να δικαιολογηθεί από καμία επιτακτική κοινωνική ανάγκη.

Το Δικαστήριο έκρινε, επομένως, ότι για τη διασφάλιση του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού οι οικογένειες πρέπει όχι μόνο να παραμένουν μαζί, αλλά και οι αρχές οφείλουν παράλληλα να καταβάλουν κάθε δυνατή προσπάθεια ώστε να περιορίζουν την κράτηση των οικογενειών με μικρά παιδιά και να προστατεύουν αποτελεσματικά το δικαίωμά τους για σεβασμό της οικογενειακής τους ζωής. Ως εκ τούτου, η κράτηση για δύο εβδομάδες σε μια κλειστή εγκατάσταση ήταν δυσανάλογη προς τον επιδιωκόμενο σκοπό και ανήλθε σε παραβίαση του άρθρου 8^{168, 169}.

---

¹⁶⁷ ΕΔΔΑ, *Ρορον κατά Γαλλίας*, Αριθ. 39472/07 και 39474/07, 19 Ιανουαρίου 2012

¹⁶⁸ παρ.147-148 και 134: “The Court is of the opinion that whilst mutual enjoyment by parent and child of each other’s company constitutes a fundamental element of family life (see *Olsson v. Sweden* (no. 1), 24 March 1988, § 59, Series A no. 130), it cannot be inferred from this that the sole fact that the family unit is maintained necessarily guarantees respect for the right to a family life, particularly where the family is detained. It finds that the fact of confining the applicants to a detention centre, for fifteen days, thereby subjecting them to custodial living conditions typical of that kind of institution, can be regarded as an interference with the effective exercise of their family life”.

¹⁶⁹ Weiss Adam and Lieu Esther, *Detention of Children*, The AIRE Centre, Immigration, Asylum and Nationality Law, Vol 26, No 4, 2012

Στην πιο πρόσφατη ακόμη απόφασή του, στην υπόθεση Tarakhel κατά Ελβετίας¹⁷⁰, το Δικαστήριο σημείωσε ότι η ανάγκη “ειδικής προστασίας” των αιτούντων άσυλο ήταν ιδιαίτερα σημαντική ιδίως όταν επρόκειτο για παιδιά.

Η υπόθεση αυτή αφορούσε την άρνηση των ελβετικών αρχών να εξετάσουν την αίτηση ασύλου ενός ζεύγους Αφγανών και των έξι τέκνων του και την απόφαση να τους στείλουν πίσω στην Ιταλία. Οι προσφεύγοντες ισχυρίστηκαν ιδίως ότι εάν επέστρεφαν στην Ιταλία «ελλείπει ατομικών εγγυήσεων σχετικά με τη φροντίδα τους», θα υποβάλλονταν σε απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση συνδεδεμένη με την ύπαρξη «συστημικών ελλείψεων» στην υποδοχή των αιτούντων άσυλο στην Ιταλία. Υποστήριξαν, επίσης, ότι οι ελβετικές αρχές δεν είχαν δώσει επαρκή προσοχή στην προσωπική τους κατάσταση και δεν είχαν λάβει υπόψη την κατάσταση τους ως οικογένεια.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι θα υπήρχε παραβίαση του Άρθρου 3 της Σύμβασης, καθώς διαπίστωσε ότι, ενόψει της τρέχουσας κατάστασης σχετικά με το σύστημα υποδοχής στην Ιταλία και ελλείπει λεπτομερών και αξιόπιστων πληροφοριών σχετικά με την συγκεκριμένη δομή υποδοχής, οι ελβετικές αρχές δεν διέθεταν επαρκείς διαβεβαιώσεις ότι, εάν επιστρέφονταν στην Ιταλία, οι προσφεύγοντες θα αντιμετωπίζονταν κατά τρόπο προσαρμοσμένο στην ηλικία των τέκνων. Το Δικαστήριο έλαβε υπόψη του τις ειδικές ανάγκες και την μεγάλη ευπάθεια των μελών της οικογένειας. Αν και οι συνθήκες υποδοχής στην Ιταλία δεν παρουσίαζαν τόσες δομικές ανεπάρκειες όσο στην υπόθεση MSS, ήταν παρόλα αυτά προβληματικές. Υπό αυτές τις προϋποθέσεις το Δικαστήριο ζήτησε από τις αρχές της Ελβετίας να λάβουν μεμονωμένες εγγυήσεις πριν στείλουν την οικογένεια πίσω στην Ιταλία, με στόχο τη διασφάλιση της οικογενειακής τους ενότητας¹⁷¹. Με άλλα λόγια το Δικαστήριο αμφισβήτησε την αυτόματη εφαρμογή του συστήματος Δουβλίνου, προκειμένου να διασφαλιστεί το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού. Με την απόφασή του, ακόμη, τόνισε ότι είναι σημαντικό τα παιδιά αιτούντες άσυλο να έχουν

---

¹⁷⁰ ΕΔΔΑ, *Tarakhel κ. Ελβετίας*, Αριθ. 29217/12, 4.11.2014

¹⁷¹ Το Δικαστήριο με την απόφασή του αυτή είχε τονίσει την ανάγκη αναθεώρησης του συστήματος Δουβλίνου πολύ πριν η προσφυγική κρίση φτάσει τις πρόσφατες διαστάσεις. Έκτοτε ένας σημαντικός αριθμός ατόμων καλεί για μια “ριζική αναμόρφωση” του Κανονισμού του Δουβλίνου, συμπεριλαμβανομένου και του Επιτρόπου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του Συμβουλίου της Ευρώπης, Nils Muiznieks, *Le Monde*, 5 Σεπτεμβρίου 2015

εγγυημένη πρόσβαση σε εγκαταστάσεις υποδοχής προσαρμοσμένες στην ηλικία τους και οι οποίες διατηρούν την οικογενειακή ενότητα.

Μετά την έκδοση της απόφασης η κυβέρνηση της Ελβετίας υπέβαλε πληροφορίες στην Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τα μέτρα που έλαβε για να συμμορφωθεί με την απόφαση του Δικαστηρίου. Μεταξύ άλλων, ανέφερε ότι είχε αναστείλει όλες τις επιστροφές Δουβλίνο στην Ιταλία για τις οικογένειες με παιδιά, και είχε κάνει έκκληση προς τις ιταλικές αρχές να λάβουν μεμονωμένες εγγυήσεις για την οικογένεια Tarakhel σύμφωνα με την απόφαση. Ύστερα από την απόρριψη της αίτησης για επανεξέταση και την απόσυρση μιας μεταγενέστερης προσφυγής, τα μέλη της οικογένειας εξέφρασαν την επιθυμία τους να επιστρέψουν στην Ιταλία το συντομότερο δυνατό. Τους αποδόθηκε το ποσό των € 7.000 για δίκαιη ικανοποίηση¹⁷².

Τον Απρίλιο του 2015 η Ελβετία υπέβαλε έκθεση δράσης, η οποία περιείχε μια γενική εγγύηση από τις ιταλικές αρχές προς τη μονάδα του Δουβλίνου στην Ελβετία όσον αφορά την υποδοχή οικογενειών με ανήλικα παιδιά και επιβεβαίωσε ότι η Κρατική Γραμματεία Μετανάστευσης τις πλησιάζει συστηματικά με σκοπό τη διασφάλιση πιο λεπτομερών μεμονωμένων εγγυήσεων πριν τη μεταφορά τους. Με βάση τα στοιχεία αυτά η Επιτροπή Υπουργών αποφάσισε να κλείσει την εξέταση της εκτέλεσης της απόφασης και υιοθέτησε τελικό ψήφισμα στις 11 Ιουνίου 2015¹⁷³.

2.2.3 Monitoring Συμβουλίου της Ευρώπης

Στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης, ακόμη, οι μηχανισμοί ελέγχου έχουν υιοθετήσει ελαστικές νομοθετικές διατάξεις (soft law) για την αντιμετώπιση του ευαίσθητου θέματος της κράτησης των παιδιών προσφύγων/αιτούντων άσυλο και των ασυνόδευτων ανηλίκων.

Όσον αφορά τους αιτούντες άσυλο, η Επιτροπή Υπουργών για παράδειγμα έχει καθιερώσει ότι: «τα παιδιά, συμπεριλαμβανομένων των ασυνόδευτων ανηλίκων, θα

¹⁷² European Legal Network on Asylum, *Dublin transfers post-Tarakhel: Update on European case law and practice*, October 2015, p. 4: <http://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/en-elena-information-note-dublin-transfers-post-tarakhel-update-european-case-law-and>

¹⁷³ www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Reports/pendingCases_en.asp

πρέπει, κατά κανόνα, να μην τελούν υπό κράτηση. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις στις οποίες τα παιδιά κρατούνται, θα πρέπει να τους εξασφαλίζεται ειδική εποπτεία και η κατάλληλη βοήθεια».

Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση έχει υιοθετήσει, επίσης, το ψήφισμα 1810 (2011) για τα ασυνόδευτα ανήλικα στην Ευρώπη¹⁷⁴ και την Σύσταση 1985 (2011)¹⁷⁵, τα οποία θέτουν κάποια πρότυπα και κανόνες όσον αφορά την κράτησή τους. Στην τελευταία συνεδρίασή της τον Οκτώβριο υιοθέτησε το Ψήφισμα 2136 (2016)¹⁷⁶ για την εναρμόνιση της προστασίας των ασυνόδευτων ανηλίκων στην Ευρώπη.

Ιδιαίτερης σημασίας κρίνεται και η πρόσφατη εκστρατεία της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης “End Immigration Detention of Children”¹⁷⁷, η οποία επικεντρώνεται στην κράτηση των παιδιών μεταναστών. Παρά τις βελτιώσεις στη νομοθεσία και την πρακτική ορισμένων ευρωπαϊκών χωρών, δεκάδες χιλιάδες παιδιά μεταναστών εξακολουθούν να βρίσκονται υπό κράτηση κάθε χρόνο, η οποία είναι αντίθετη προς το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού και με σαφή και κατηγορηματικό τρόπο συνιστά παραβίαση των δικαιωμάτων των παιδιών. Η εκστρατεία αυτή έχει μέχρι στιγμής πετύχει να ευαισθητοποιήσει και να ενθαρρύνει βουλευτές στην προώθηση εναλλακτικών λύσεων έναντι της κράτησης που να επιτρέπουν στα παιδιά να παραμένουν με τα μέλη της οικογένειάς τους ή τους κηδεμόνες τους σε μη στερητικά της ελευθερίας πλαίσια.

Τα αποτελέσματα και οι περαιτέρω εργασίες της εκστρατείας θα παρέχουν χρήσιμες οδηγίες και πρότυπα για όλα τα ζητήματα που συνδέονται με παιδιά μεταναστών και προσφύγων, και θα πρέπει να υποστηριχθεί και να προωθηθεί από όλα τα κράτη μέλη.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ακόμη, για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας του Συμβουλίου της Ευρώπης (ΕΠΒ) σε διάφορες εκθέσεις της έχει διατυπώσει ορισμένες θέσεις πάνω σε ζητήματα που αφορούν ανήλικα παιδιά.

---

¹⁷⁴ Resolution 1810 (2011) on unaccompanied children in Europe: issues of arrival, stay and return

¹⁷⁵ Recommendation 1985 (2011) on undocumented migrant children in an irregular situation: a real cause for concern

¹⁷⁶ Resolution 2136 (2016) on harmonizing the protection of unaccompanied minors in Europe

¹⁷⁷ http://website-pace.net/en_GB/web/apce/children-in-detention.

Πιο συγκεκριμένα, θεωρεί ότι πρέπει να καταβάλλεται κάθε δυνατή προσπάθεια για την αποφυγή στερητικών της ελευθερίας μέτρων για παράτυπους μετανάστες που είναι ανήλικοι. Σύμφωνα με την αρχή «του μείζονος συμφέροντος του παιδιού», η κράτηση παιδιών, συμπεριλαμβανομένων ασυνόδευτων και χωρισμένων από τις οικογένειές τους παιδιών, σπάνια δικαιολογείται και δεν μπορεί να επιβάλλεται απλώς και μόνο από την απουσία του καθεστώτος διαμονής.

Τη στιγμή που γίνει γνωστή στις αρχές η παρουσία ενός ανηλίκου, ένα ειδικευμένο άτομο θα πρέπει να πραγματοποιεί την αρχική συνέντευξη στη γλώσσα του παιδιού. Θα πρέπει να γίνει μια αξιολόγηση των ευάλωτων σημείων του παιδιού, από σκοπιάς ηλικίας, υγείας, σωματικών και ψυχοκοινωνικών παραγόντων. Στα ασυνόδευτα ή χωρισμένα από την οικογένειά τους παιδιά που στερούνται την ελευθερία τους θα πρέπει να παρέχεται άμεση και δωρεάν πρόσβαση σε νομική βοήθεια, συμπεριλαμβανομένης της ανάθεσης κηδεμόνα ή νόμιμου αντιπροσώπου. Μηχανισμοί δικαστικού ελέγχου θα πρέπει επίσης να εισαχθούν για την παρακολούθηση της συνεχιζόμενης ποιότητας της κηδεμονίας.

Σημαντική, επίσης, κρίνεται η λήψη μέτρων για τη διασφάλιση της τακτικής παρουσίας και ατομικής επαφής με κοινωνικό λειτουργό και ψυχολόγο σε εγκαταστάσεις στις οποίες βρίσκονται κρατούμενα παιδιά. Εκτός αυτού, μια σειρά εποικοδομητικών δραστηριοτήτων με ιδιαίτερη έμφαση στο να δοθεί η δυνατότητα συνέχισης της εκπαίδευσης θα πρέπει να παρέχεται στα παιδιά που έχουν στερηθεί την ελευθερία τους.

Θα πρέπει, ακόμη, να καταβληθούν προσπάθειες προκειμένου να περιοριστεί ο κίνδυνος εκμετάλλευσης των παιδιών με τη δημιουργία ειδικών χώρων διαβίωσης, χωριστά από τους ενήλικες, εκτός εάν θεωρείται ότι είναι προτιμότερο για το παιδί να μη γίνει αυτό. Αυτό θα μπορούσε να συμβεί, σε περιπτώσεις που τα παιδιά συνοδεύονται από τους γονείς τους ή άλλους στενούς συγγενείς και τότε θα πρέπει να γίνει κάθε προσπάθεια να μην χωριστεί η οικογένεια.

Θα πρέπει, επίσης, να καταβάλλεται κάθε δυνατή προσπάθεια για να επιτευχθεί η άμεση αποφυλάκιση ασυνόδευτων ή χωρισμένων από την οικογένειά τους παιδιών και η διευθέτηση της πιο κατάλληλης φροντίδας για αυτά¹⁷⁸.

Αντίστοιχα, ο Επίτροπος για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου του Συμβουλίου της Ευρώπης έχει επανειλημμένα αναφερθεί στο ζήτημα της κράτησης των ανήλικων αιτούντων άσυλο σημειώνοντας ότι η πρακτική αυτή συνεχίζει να ακολουθείται σε αρκετά κράτη μέλη. Παρά το γεγονός ότι ορισμένες χώρες απαγορεύουν την κράτηση των παιδιών αυτών, η απαγόρευση δεν εφαρμόζεται πάντα στην πράξη. Η κράτηση έχει μακροχρόνιες βλαβερές συνέπειες για τα παιδιά. Υπονομεύει τη σωματική και ψυχολογική ευεξία και την ανάπτυξή τους, ακόμη περισσότερο, όταν χωρίζονται από τους γονείς τους. Ωστόσο, τα παιδιά αυτά δεν πρέπει να κρατούνται ούτε με μέλη των οικογένειών τους, προκειμένου να διασφαλιστεί το δικαίωμα στην οικογενειακή ενότητα. Ο Επίτροπος πιστεύει ακράδαντα ότι οι ανήλικοι αιτούντες άσυλο, είτε ταξιδεύουν μόνοι ή με τις οικογένειές τους, δεν πρέπει ποτέ να κρατούνται και καλεί τα κράτη να σταματήσουν την πρακτική αυτή^{179,180}.

Τέλος, ο νεοσύστατος μηχανισμός του Ειδικού Απεσταλμένου του Γενικού Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη μετανάστευση και τους πρόσφυγες δίνει ιδιαίτερη έμφαση σε ζητήματα που αφορούν τους ασυνόδευτους ανηλίκους. Ύστερα από επιτόπιες επισκέψεις fact-finding σε διάφορες χώρες συντάσσει εκθέσεις και προτείνει μέτρα. Μετά την τελευταία του επίσκεψη στην Ελλάδα έκανε ιδιαίτερη αναφορά στην στέρηση ελευθερίας των ασυνόδευτων ανηλίκων. Κατά την άποψή του η *Συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας*, θα έχει σαν αποτέλεσμα τα παιδιά να περνούν μεγαλύτερο χρονικό διάστημα στα hot spots, στερούμενα την ελευθερία τους, ενώ περιμένουν την εξέταση των αιτήσεων ασύλου τους. Η έλλειψη εναλλακτικών λύσεων έναντι της κράτησης φαίνεται να είναι ένα από τα δομικά προβλήματα του ελληνικού συστήματος¹⁸¹.

---

¹⁷⁸ Βλ.: 19η Γενική Έκθεση [CPT/Inf (2009) 27], παρ. 97-100, διαθέσιμη στο: <http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-19.pdf> και 24^η Γενική Έκθεση [CPT/Inf (2015) 1], παρ. 101-132, διαθέσιμη στο: <http://www.cpt.coe.int/en/annual/CPT-Report-2013-2014.pdf>

¹⁷⁹ Nils Muiznieks, *Protecting Children's Rights: Europe should do more*, 18/11/2014

¹⁸⁰ Nils Muiznieks, *No violence against children is acceptable, all violence is preventable*, 20/09/2016

¹⁸¹ Βλ. Χαρακτηριστικά την τελευταία του έκθεση από την επίσκεψή του στην Ελλάδα και την ΠΓΔΜ τον Μάρτιο του 2016, SG/Inf (2016) 18, 26 April 2016, σελ. 13, διαθέσιμο στο: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680648495

Συμπεράσματα

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, παρόλο που δεν αναφέρεται ρητά σε πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο, ωστόσο οι διατάξεις της, όπως ερμηνεύθηκαν από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, βρίσκουν ευρεία εφαρμογή σε ζητήματα ασύλου. Η πρόσφατη σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ έχει γίνει πλέον ιδιαίτερα σύνθετη. Οι συνθήκες κράτησης των αιτούντων άσυλο, οι συνθήκες διαβίωσής τους, η νομιμότητα της κράτησης, το ζήτημα των συλλογικών απελάσεων και των επαναπροωθήσεων αποτελούν τα κύρια θέματα που σχετίζονται άμεσα με την τρέχουσα προσφυγική κρίση για την οποία το Δικαστήριο του Στρασβούργου έχει αναπτύξει ξεκάθαρες θέσεις.

Η νομολογία αυτή, λειτουργώντας σαν πυξίδα για τα κράτη μέλη και θέτοντάς τους τις κύριες κατευθυντήριες γραμμές, ασκεί μεγάλη επίδραση στις πολιτικές τους, ενώ διαμορφώνει παράλληλα τις πολιτικές της ίδιας της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ταυτόχρονα, ενισχύει την Σύμβαση της Γενεύης του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων μέσω της ευρείας εφαρμογής του άρθρου 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ενώ αναδεικνύει, ακόμη, την ανάγκη αναθεώρησης του Συστήματος Δουβλίνο, η εφαρμογή του οποίου ανεστάλη μέσω καταδικαστικών αποφάσεων του Δικαστηρίου, οι οποίες υπογράμμισαν τα κενά και την αναποτελεσματικότητά του. Σύμφωνα με τις αποφάσεις αυτές η ευθύνη ενός κράτους μέλους παραμένει όταν αυτό επιστρέφει αιτούντες άσυλο σε άλλο κράτος μέλος στο οποίο παραβιάζονται τα θεμελιώδη δικαιώματα. Αναφορά έγινε επίσης στην πρόσφατη “Συμφωνία ΕΕ – Τουρκίας”, η οποία δημιουργεί προβληματισμούς όσον αφορά τον σεβασμό της αρχής της μη επαναπροώθησης. Οι προβληματισμοί αυτοί εκφράστηκαν από την κοινωνία των πολιτών αλλά και τα άτομα που συμμετέχουν στις επιτροπές προσφυγής τα οποία δεν είναι πεπεισμένα ότι η Τουρκία είναι μια ασφαλής χώρα. Εδώ τονίζεται και η απερισκεψία με την οποία η Ε.Ε. είναι διατεθειμένη να ανεχθεί την επιστροφή των προσφύγων και των αιτούντων άσυλο σε μια χώρα που δεν είναι επί του παρόντος ικανή να σεβαστεί πλήρως τα δικαιώματά τους.

Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι τα κράτη έχοντας το δικαίωμα να ελέγχουν τα σύνορά τους με τη δυνατότητα απέλασης υπό ορισμένες προϋποθέσεις ξένων

πολιτών από την επικράτειά τους, έχουν την υποχρέωση να συμμορφώνονται με τις εγχώριες και διεθνείς νομικές υποχρεώσεις τους κατά την υιοθέτηση μέτρων ελέγχου των συνόρων και με τις απαιτήσεις που επιτάσσει η ΕυρΣΔΑ. Η πρώτη, όμως, υπόθεση που παραπέμφθηκε πρόσφατα ενώπιον του ΕΔΔΑ στο πλαίσιο της συμφωνίας ΕΕ-Τουρκίας με το αίτημα για προσωρινά μέτρα απορρίφθηκε. Το Δικαστήριο υιοθέτησε λοιπόν μια πιο αδρανή στάση απέναντι στο ζήτημα αυτό.

Περνώντας έπειτα στο ζήτημα των συλλογικών απελάσεων, αυτές απαγορεύονται από το άρθρο 4 του 4^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση. Το Δικαστήριο κι εδώ έχει εδραιώσει πάγια νομολογία με την οποία υποδεικνύει ότι οι κρατικές αρχές οφείλουν να συμμορφώνονται με το διεθνές δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ακόμη κι όταν άτομα αναχαιτίζονται σε διεθνή ύδατα. Στα άτομα που αναχαιτίζονται από κρατικές αρχές πρέπει να τους παρέχεται πρόσβαση σε εξατομικευμένες διαδικασίες, καθώς επίσης και η δυνατότητα να ασκούν έφεση κατά των αποφάσεων για επιστροφή τους στις χώρες προέλευσης.

Στη συνέχεια αναφερθήκαμε στα ζητήματα των αιτούντων άσυλο που βρίσκονται υπό κράτηση. Το Δικαστήριο εξετάζοντας τη νομιμότητα κράτησης και θέτοντας περιορισμούς που αφορούν τον τόπο, το καθεστώς της κράτησης και τις συνθήκες κράτησης των κρατούμενων έχει δηλώσει μέσα από τη νομολογία του ότι πρέπει, να κρατούνται σε κέντρα ειδικά σχεδιασμένα για τον σκοπό αυτό, υπό συνθήκες που να ανταποκρίνονται στις ιδιαίτερες ανάγκες τους. Ιδιαίτερη αναφορά έγινε και στα ανήλικα παιδιά, η προστασία των οποίων δεν προβλέπεται ρητά από τις διατάξεις της Σύμβασης, αλλά έχει προκύψει ένας εκταταμένος όγκος νομολογίας του Δικαστηρίου, το οποίο έχει θέσει όλες τις κατευθυντήριες γραμμές όσον αφορά τη διασφάλιση των δικαιωμάτων τους και έχει δηλώσει ρητά ότι τα κράτη πρέπει να λαμβάνουν υπόψη το βέλτιστο συμφέρον τους. Σε ό τι αφορά τα ζητήματά τους, εξετάσαμε και τις θέσεις ορισμένων ελεγκτικών μηχανισμών του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Είναι βέβαιο πάντως ότι η νομολογία αυτή θα επεκταθεί περαιτέρω. Αρκεί να αναφερθούν οι περιπτώσεις που αφορούν την τραγική απώλεια ζωής των μεταναστών στη Μεσόγειο, περιπτώσεις που θα εξεταστούν αργά ή γρήγορα από το Δικαστήριο. Προσφυγές ενδέχεται να υπάρξουν και απέναντι σε ζητήματα που έχουν προκύψει στο πλαίσιο της Συμφωνίας ΕΕ – Τουρκίας. Ωστόσο, μπορεί να λεχθεί ότι οι θέσεις

του Δικαστηρίου ήδη περιορίζουν σημαντικά τις πολιτικές των κρατών σε σχέση με την προσφυγική κρίση.

Ολοκληρώνοντας, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου είναι ένα κορυφαίο κείμενο προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου. Πρόκειται για ένα “ζωντανό κείμενο”, ένα κείμενο το οποίο εξελίσσεται διαρκώς. Ανάλογα με τις αλλαγές που σημειώνονται, χωρίς αμφιβολία προσαρμόζεται στις ανάγκες της εποχής ανοίγοντας νέους δρόμους και ορίζοντες στον τομέα προάσπισης των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Διεθνείς Συμβάσεις Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

- Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (1950):
http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ELL.pdf
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση Εκδόσεως (1957)
- Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (1961)
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (1987)
- Διακήρυξη της Καρθαγένης για τους Πρόσφυγες (1984)
- Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (1996)
- Οδηγία 2003/9/ΕΚ σχετικά με τις ελάχιστες απαιτήσεις για την υποδοχή των προσώπων που ζητούν άσυλο στα κράτη μέλη
- Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948)
- Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης «σχετικά με το Καθεστώς των Προσφύγων» (1967)
- Σύμβαση της Γενεύης για το Καθεστώς των Προσφύγων (1951)
- Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά των Βασανιστηρίων και της Σκληρής, Απάνθρωπης ή Εξευτελιστικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (1984)
- Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών (1979)
- Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Φυλετικών Διακρίσεων (1965)
- Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (1989)
- Σύμβαση για το Δικαιώματα των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες (2006)
- Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2007)

- Σύμβαση για Δράση κατά της Εμπορίας Ανθρώπων (2005)
- Σύμβαση για την Καταστολή της Τρομοκρατίας (1977)
- Σύμβαση για τα Ειδικά Θέματα των Προβλημάτων των Προσφύγων (1969)
- Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2000)

Συστάσεις της Επιτροπής Υπουργών

- Committee of Ministers (1999), Recommendation No. R (99) 12 on the return of rejected asylum seekers
- Committee of Ministers (1999), Recommendation No. R (1999) 23 on family reunion for refugees and other persons in need of international protection, adopted on 15 December 1999 at the 692nd meeting of the Ministers' Deputies.
- Committee of Ministers (2002), Recommendation Rec (2002)4 on the legal status of persons admitted for family reunification, adopted on 26 March 2002 at the 790th meeting of the Ministers' Deputies.
- Committee of Ministers (2009), "Guidelines on human rights protection in the context of accelerated asylum procedures", adopted on 1 July 2009 at the 1062nd meeting of the Ministers' Deputies.

Εκθέσεις, Συστάσεις και Ψηφίσματα της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης

- PACE Report Doc. 14142 (2016), Harmonising the protection of unaccompanied minors in Europe, rapporteur: Manlio Di Stefano
- PACE Report Doc. 14082 (2016), Refugees at risk in Greece, rapporteur: Ms Tineke Strik
- Recommendation 2056 (2014) on the alternatives to immigration detention of children
- Resolution 1810 (2011) on unaccompanied children in Europe: issues of arrival, stay and return
- Recommendation 1985 (2011) on undocumented migrant children in an irregular situation: a real cause for concern

ΕΛΛΑ

- ECtHR, *Human Rights Education for Legal Professionals, Asylum*, 2016, available at:
http://www.echr.coe.int/Documents/COURTalks_Asyl_Talk_ENG.PDF
- ECtHR, *Migrants in detention*, Factsheet, July 2016, available at:
http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Migrants_detention_ENG.pdf
- ECtHR, *Guide on Article 5 the Convention – Right to liberty and security*, June 2014, available at: http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_ENG.pdf
- ECtHR, Factsheet – “*Dublin cases*”, July 2015, available at:
http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Dublin_ENG.pdf
- ECtHR, «*Collective expulsions of aliens*», Factsheet, June 2016, available at:
www.echr.coe.int
- ECtHR, *Guide on Article 4 of Protocol No. 4 to the European Convention on Human Rights – Prohibition of collective expulsion of aliens*, 30 April 2016, available at: www.echr.coe.int (Case - Law – Case-Law Analysis – Case-Law Guides)
- ECtHR, *Press Country Profile – Greece*, October 2016, available at:
http://www.echr.coe.int/Documents/CP_Greece_ENG.pdf

CPT

- 19^η Γενική Έκθεση [CPT/Inf (2009) 27], διαθέσιμο στο:
<http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-19.pdf>
- 24^η Γενική Έκθεση [CPT/Inf (2015) 1], διαθέσιμο στο:
<http://www.cpt.coe.int/en/annual/CPT-Report-2013-2014.pdf>

Επίτροπος για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

Nils Muiznieks, *Protecting Children's Rights: Europe should do more*, 18/11/2014

Nils Muiznieks, *No violence against children is acceptable, all violence is preventable*, 20/09/2016

Special representative of the Secretary General of the Council of Europe on migration and refugees

- Report of the fact-finding mission by Ambassador Tomáš Boček, Special Representative of the Secretary General of the Council of Europe on migration and refugees to Greece and “the former Yugoslav Republic of Macedonia”, 7-11 March 2016, SG/Inf(2016)18, 26 April 2016, available at:
https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680648495
- Report of the fact-finding mission to Turkey by Ambassador Tomáš Boček, Special Representative of the Secretary General on migration and refugees, 30 May – 4 June 2016, SG/Inf (2016)29, 10 August 2016, available at:
https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680699e93

Συγγράματα

A. Ελληνόγλωσσα

- Ιωάννου Κρ., Περράκης Στ., *Εισαγωγή στη Διεθνή Δικαιοσύνη*, τομ. Α' - Γενική θεωρία και θεσμικές εφαρμογές, γ' έκδοση αναθεωρημένη και συμπληρωμένη, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 2009
- Περράκης Στέλιος, *Η διεθνής προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Περιφερειακά θεσμικά συστήματα*, Τετράδια Διεθνούς Δικαίου 11, Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1984
- Περράκης Στέλιος, *Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, Ηνωμένα Έθνη - Περιφερειακά Συστήματα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2009
- Περράκης Στέλιος, *Διαστάσεις της διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου: προς ένα jus universalis*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2013
- Περράκης Στέλιος, *Ευρωπαϊκό δίκαιο δικαιωμάτων του ανθρώπου: Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκή Ένωση, ΟΑΣΕ*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2013
- Περράκης Στ.- Μαρούδα Μ.-Ντ.: *Διεθνής Δικαιοσύνη*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2014

- Σισιλιάνος Λ.-Α., *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013

B. Ξενόγλωσσα

- Brems Eva, *Shaping rights in the ECHR: the role of the European Court of Human Rights in determining the scope of human rights*, Cambridge: Cambridge University Press, 2013
- David Harris, Michael O'Boyle, Ed Bates, Carla Buckley, *Law of the European Convention on Human Rights*, 3rd ed, Oxford University Press, 2014
- Goodwin-Gill., Mc Adam J., *The Refugee in International Law*, Oxford University Press, 2006
- Grabenwarter Christoph, *European Convention on Human Rights: commentary*, Verlag, 2014
- Ovey Clare, *The European Convention on Human Rights 6th ed.*, Oxford University Press, 2014

Ειδική Βιβλιογραφία – Αρθρογραφία

A. Ελληνόγλωσσα

- Διεθνής Αμνηστία: «Έχουμε χάσει κάθε ελπίδα», *Η παράλυση της Ευρώπης αφήνει χιλιάδες πρόσφυγες εγκλωβισμένους στην Ελλάδα*, Σεπτέμβριος 2016:
https://www.amnesty.gr/sites/default/files/pdf/ehoyme_hasei_kathe_elpida_diethnis_amnistia.pdf
- Διεθνής Αμνηστία, Έκθεση: «Μη ασφαλές καταφύγιο – οι αιτούντες άσυλο και οι πρόσφυγες στερούνται αποτελεσματικής προστασίας στην Τουρκία», 2016:
https://www.amnesty.gr/sites/default/files/pdf/toyrkia_mi_asfales_katafygio_ekthesis_2016.pdf
- Διεθνής Αμνηστία, Δελτίο Τύπου: «*Η ψευδαίσθηση της «ασφαλούς χώρας» για την Τουρκία καταρρέει*»: <https://www.amnesty.gr/news/press/article/20243/i-psydaisthisi-tis-asfaloyis-horas-gia-tin-toyrkia-katarreei>

- Διεθνής Αμνηστία, *Υπόμνημα στην Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης στην υπόθεση MSS κατά Βελγίου και Ελλάδας*, Μάιος 2016:
<https://www.amnesty.gr/en/node/20312>
- Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, *Έλπιδοφόρος η έκδοση της πρώτης θετικής απόφασης των Επιτροπών Προσφυγών επί του παραδεκτού του αιτήματος ασύλου υπηκόου Συρίας, μετά τη Συμφωνία ΕΕ – Τουρκίας*, 22 Μαΐου 2016, διαθέσιμο στο: <http://goo.gl/j2E3VF>
- Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, *Δελτίο Τύπου: Εφαρμογή συμφωνίας ΕΕ – Τουρκίας κατά παράβαση θεμελιωδών δικαιωμάτων*, 27 Απριλίου 2016, διαθέσιμο στο: <http://www.gcr.gr/index.php/el/news/press-releases-announcements/item/557-deltio-typou-efarmogi-symfonias-ee-tourkias-kata-paravasi-themeliodon-dikaiomaton>
- *Μετανάστευση και διεθνές δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων* - Συλλογή διεθνούς δικαίου και νομολογίας, International Commission of Jurists, Γενεύη, ελληνική έκδοση, 2014
- *Μετανάστευση και Διεθνές Δίκαιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων* - Επαγγελματικό εγχειρίδιο - Ανανεωμένη Έκδοση, Διεθνής Επιτροπή Νομικών, 2014
- Σαράντη Βασιλική, *Σύντομη επισκόπηση της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου για άσυλο-μετανάστευση*, Παγκόσμιες Προκλήσεις - Κοινές Ευθύνες - Μια αποτίμηση στα 70άχρονα των ΗΕ, 17-19 Δεκεμβρίου 2015, Πάντειο Πανεπιστήμιο
- Ύπατη Αρμοστεία Ηνωμένων Εθνών, *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2011*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2012

B. Ξενόγλωσση

- Amnesty International, *Europe's Gatekeeper: Unlawful Detention and Deportation of Refugees from Turkey*, 16 Δεκεμβρίου 2015, διαθέσιμο στο <https://www.amnesty.org/en/documents/eur44/3022/2015/en/>
- Bacaian Livia Elena, *The protection of refugees and their right to seek asylum in the European Union*, Institut Européen de l'Université de Genève, Mémoire présenté pour l'obtention du Master en études européennes, rédigé sous la direction de Nicolas Wisard, Genève, le 26 janvier 2011

- Coppens Jasmine, *The law of the sea and human rights in the Hirsi Jamaa and others v. Italy judgment of the European Court of Human Rights, Human rights and civil liberties in the 21st century* / Yves Haeck, Eva Brems, editors. - Dordrecht; Heidelberg; New York [et al.]: Springer, 2014. - p. 179-202
- Dutch Council for Refugees, GCR, CIR, ECRE , ProAsyl, *The implementation of the hotspots in Italy and Greece – A study*, December, 2016, p. 43, available at: <http://www.ecre.org/wp-content/uploads/2016/12/HOTSPOTS-Report-5.12.2016..pdf>
- European Legal Network on Asylum, *Dublin transfers post-Tarakhel: Update on European case law and practice*, October 2015: <http://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/en-elena-information-note-dublin-transfers-post-tarakhel-update-european-case-law-and>
- GCR, *Submission of the Greek Council for Refugees to the Committee of Ministers of the Council of Europe in the case of MSS v Belgium & Greece*’, 29 May 2015
- Human Rights Watch, “*Why Are You Keeping Me Here?*”- *Unaccompanied Children Detained in Greece*, 2016, available at: <https://www.hrw.org/>
- Karakaya Mustafa, *The protection of refugees and asylum seekers against extradition under international law*, Law & [and] justice review, vol. 5, issue 2 (June 2014), p. [167]-236
- Ktistakis Yannis, *Protecting migrants under the European Convention on Human Rights and the European Social Charter - A handbook for legal practitioners*, Council of Europe Publishing, February 2013
- Lambert H., *The European Convention on Human Rights and the Protection of Refugees: Limits and Opportunities*, Refugee Survey Quarterly, 2005
- Lambert H., ‘*The Next Frontier: Expanding Protection in Europe for Victims of Armed Conflict and Indiscriminate Violence*’, International Journal of Refugee Law, vol. 25, no. 2 (2013), pp. 207-234.
- N. Mole and C. Meredith, *Asylum and the European Convention on Human Rights* (Strasbourg: Council of Europe Publishing, Human Rights Files No. 9, 2010).
- Handbook on European law relating to asylum, borders and immigration, edition 2014, Council of Europe, 2015

- Handbook on European law relating to the rights of the child, European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe, 2015
- Papanicolopulu Irini, Hirsi Jamaa v. Italy, application no. 27765/09: European Court of Human Rights (Grand Chamber), February 23, 2012, *American journal of international law*, vol. 107 no. 2 (Apr. 2013), p. 417-423
- Papastavridis Efthymios, *European Convention on Human Rights and the law of the sea: the Strasbourg Court in unchartered waters?*, *The interpretation and application of the European Convention of Human Rights: legal and practical implications* / edited by Malgosia Fitzmaurice and Panos Merkouris. - Leiden; Boston: Martinus Nijhoff, 2013. - p. [117]-146
- Perrakis Stelios – Theofania Antoniou, *Council of Europe and the EU on a different footing regarding the rights of irregular migrants? Some considerations on the latest developments*, *Δικαιώματα του Ανθρώπου - Επιθεώρηση ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων*, N° 68, Εκδόσεις Σάκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2016
- Praxis, MSF, Save the children, *The situation of unaccompanied children in Greece, joint report*, September 2016, available at: <http://cdn.praxis.gr.s3.amazonaws.com/reports/situation-en/files/assets/basic-html/index.html#1>
- ProAsyl, ‘*EU-Turkey Deal: deportation of homosexual Syrian threatened by ISIS looming*’, 3 June 2016, available at: <https://goo.gl/WdIT5A>
- Ramji-Nogales Jaya, *Prohibiting Collective Expulsion of Aliens at the European Court of Human Rights*, *American Society of International Law*, Volume 20, Issue 1, January 04, 2016, διαθέσιμο στο <www.asil.org>
- Sicilianos Linos-Alexandre, *The European Court of Human Rights at a time of crisis in Europe*, *European human rights law review*, issue 2 (2016), p. 121-135
- Sitaropoulos Nikolaos, *Judicial review of migrant detention in Europe: in search of effectiveness and speediness: case analysis*, *Oxford Human Rights Hub: global perspectives on human rights (OxHRH)*, 27 Jan. 2014
- Sitaropoulos Nikolaos, *Migrant "push backs" at sea are prohibited "collective expulsions": case analysis*, *Oxford Human Rights Hub: global perspectives on human rights (OxHRH)*, [blog] (8 Feb. 2014)

- The AIRE Centre – ECRE, *With Greece: Recommendations for refugee protection*, June 2016, available at:
http://www.asylumineurope.org/sites/default/files/resources/with_greece.pdf
- Weiss Adam and Lieu Esther, *Detention of Children*, The AIRE Centre, Immigration, Asylum and Nationality Law, Vol 26, No 4, 2012, available at:
<http://www.airecentre.org/data/files/resources/15/Weiss-Lieu-article-1.pdf>

Ηλεκτρονικές πηγές

www.amnesty.org

www.assembly.coe.int/nw/Home-EN.asp

www.asylumlawdatabase.eu/en

www.asylumineurope.org

www.asil.org

www.coe.int

www.coe.int/en/web/commissioner

www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Reports/pendingCases_en.asp

www.coe.int/en/web/portal/special-representative-secretary-general-migration-refugees-tomas-bocek

www.cpt.coe.int/en/

www.echr.coe.int

www.ecre.org

www.ejiltalk.org

www.gcr.gr

www.hlhr.gr

www.hrw.org

www.iom.int

www.nsk.gov.gr/web/guest/home

www.nchr.gr

www.proasyl.de

www.refugeelawreader.org

www.unhcr.org

